

UTMARKSDOMSTOLEN FOR FINNMARK - FINNMÁRKKU MEAHCCEDUOPMOSTUOLLU

DUOPMU

Cealkán: 21.04.2023 i Utmarkskomstolen for Finnmark - Finnmárkku meahcceduopmostuollu,

Áššenr.: 21-086077TVI-UTMA
21-086497TVI-UTMA

Duopmár:	Jodíheaddji	Nils Asbjørn Engstad
Duopmár:	Várrelahttu	Charles Hansen
Duopmár:	Nubbijodíheaddji	Marit Nervik
Duopmár:	Miellahttu	Kjersti Schanche
Duopmár:	Miellahttu	Benny Solheim

Ášši gusto: Oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda Kárašjogas

Ášši 21-086077TVI-UTMA

Kárašjoga Sámiid Searvi	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Kárašjoga gielda / Karasjok kommune	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Anárjogaleagi Biras/Anárjohkdalens velforening	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Beskenjágga gilisearvi/Beskenjárga Grendelag	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Dálabogi Guovlu	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg,

lešjohtsearvi	Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Váljohk biras	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Amund Hansena manisboahttit	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Amund A. Grønvold manisboahttit	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Hans Sollien manisboahttit	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Alf Edvard Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Ingrid Solveig Steinlein	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Helge Johannes Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Elsa Lilleba Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Kevin Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Espen Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Mats Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem

Kirsten Marie Eli Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Tove Anita Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Tor Gunnar Nystad	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Jens Vegard Østerbøl	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Petter Nilsen Moen manisboahhtit	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
Anna Magga Josefsdatter Guttorm manisboahhtit	Advokáhta Caroline Lund, Advokáhta Lasse Gommerud Våg, Advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem
vuostá	
Finnmárkkuopmodaga	Advokáhta Frode Andersen Innjord Advokáhta Rune Mykkeltvedt
Máhkarávjuu siida jođiheaddji Mathis M. Somby bokte	Advokáhta John Jonassen
Norges Jeger- og Fiskerforbund Finnmárkku	Advokáhta Terese Astrid Negaard Sørli

Ášši 21-086497TVI-UTMA

Guttormjoavku Thoralf Henriksen bokte	Advokáhta Eirik Brønner Advokáhta Andreas Brønner
Orohat 16 jođiheaddji John Anders Sara bokte	Advokáhta Eirik Brønner Advokáhta Andreas Brønner
Orohat 13 jođiheaddji Johannes Mathis Anti bokte	Advokáhta Eirik Brønner Advokáhta Andreas Brønner

vuostá

Finnmárkkuopmodaga

Advokáhta Frode Andersen Innjord
Advokáhta Rune Mykkeltvedt

Máhkarávju siida jođiheadji Mathis M.
Somby bokte
Norges Jeger- og Fiskerforbund
Finnmárkku

Advokáhta John Jonassen

Advokáhta Terese Astrid Negaard Sørli

S i s d o a l l u

Sisdoallu	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Hva sakene gjelder – Prosesshistorien	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Finnmárkokommišuvdnas behandling av sakene	7
Proessen ved Meahcceduopmostuollu for Finnmarkku.....	8
Påstandsgrunnlaget til Kárášjoga Sámiid Searvi mfl.	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Påstandsgrunnlaget til Guttormgruppen mfl.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Påstandsgrunnlaget til Finnmarkkuopmodat i begge saker.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Påstandsgrunnlaget til Máhkarávju siida i begge saker	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Påstandsgrunnlaget til Norges Jeger- og Fiskerforbund i begge saker	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Meahcceduopmostuollus syn på sakene	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Partene	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Nággoguovlu	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Finnmárkoláhka og prosessen for dohkkeheamis av loven	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Finnmárkoláhkas duogáš.....	22
Vuoigatvuođakártenbarguen	23
Sámedikki behandling av Iláhkaárvalus.....	25
Oppsummerende vurderinger	26
Utgangspunkter for den videre vurdering av sakene.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Sakenes samiske karakter	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Om eaiggáduššanvuoigatvuohta og de aktuelle ervervsformene	29
Metodisk tilnærming, bevisbyrde og bevisvurdering	33
Álbmotriektis betydning ved vurdering av kravene	35
Kilder, kildekritikk og begrepsbruk.....	36
Kárášjoga frem til 1751	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Ávjovárrisiida.....	41
Álbmotstall	44
De ruođa sámevearroeatnamat.....	45
Rettighetsforhold, bruk og forvaltning av naturressurser i Ávjovárri siida.....	48
Koloniseringen av Sámeguovlluid og spørsmålet om «kronojord»	51
Var siidasystemet brutt ned i 1751 slik at álbmoten i Ávjovárri ikke lenger eksklusivt og oktasašt rådet over sitt område?	54

Hovedloahppaboaduser om retten til land og vann i Kárášjoga i 1751 – Veien videre.....	60
Kárášjoga i perioden etter 1751.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Perioden fra 1751 gitta 1775 eanaresolušuvna rádjai.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Perioden fra 1775 til eanavuovdinláhka av 1863.....	64
Perioden fra 1863 til jordsalglova av 1902.....	69
Perioden fra 1902 til eanavuovdinláhka av 1965.....	72
Perioden fra eanavuovdinláhka av 1965 til Finnmarkoláhka av 2005	74
Báikegoddeálbmoga geavažhus ja riekteoainnut maŋŋil 1751	75
Andre gruppers bruk	78
Samlet vurdering av kravene om eaiggáduššanvuoigatvuohta	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Eanetlohku	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Uhcitlohku	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Sakskostnader	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Sak nr. 21-086077TVI-UTMA Kárášjoga Sámiid Searvi mfl. mot Finnmarkkuopmodat	97
Sak nr. 21-086497TVI-UTMA – Guttormgruppen mfl. mot Finnmarkkuopmodat.....	99
Domsslutning.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.

Masa áššit gusket – Proseassahistorjá

Guokte áššečuoččáldahttima leat ovttastuvvon oktasaš meannudeapmái. Áššit gusket oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádussii loahppaeanaviidodagaide Kárášjoga gieldddas daid eatnamiin maid Finnmárkkuopmodat (FeFo) válddii badjelasas Statskog SF:s suoidnemánu 1. b. 2016 Finnmárkolága fápmuiboahtimis. Loahppaeanaviidodahkan oaivvilduvvo eatnamiin dat oassi mii ii leat juogo sirdojuvvon dahje ii sirdojuvvo priváhta olbmuide Kárášjoga vuoigatvuođakártema geažil Finnmárkolága mielde, dahje mat muđui leat luobahuvvon.

Mo Finnmárkokommišuvdna lea áššiid meannudan

Finnmárkokommišuvdna almmuhii 2010:s Kárášjoga 4. čielggadanguovlun. Guovloalmmuheami mielde fáttmasta guovlu daid eatnamiid Kárášjoga gieldddas maid Finnmárkkuopmodat válddii badjelasas Statskog SF:s geassemánu 1. b. 2006 Finnmárkolága fápmuiboahtimis, masa gullet dat eatnamatge maid Finnmárkkuopmodat lea dán beaivvi maŋŋil hállden.

Kárášjoga Sámiid Searvi válddii oktavuoda kommišuvnnain guovvamánu 28. b. 2016 reivve bokte, gos čujuhuvvui ahte dat eanaviidodat Kárášjogas mii ii leat dahje ii sirdojuvvo priváhta olbmuide vuoigatvuođakártema («loahppaeanaviidodaga») geažil, galggašii leat «gielddalaš hálddašeapmái ja eaiggátvuhtii, namalassii oktasaš geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuohtan buohkaide Kárášjogas».

Guttormjoavku Thoralf Henriksen bokte dieđihii Finnmárkokommišuvdnii borgemánu 23. b. 2016 oktasaš oamastan-, geavahan- ja hálddašanvuoigatvuođa gáibádusa matrikulerekeahates eatnamiidda Kárášjogas. Maŋŋil čiekŋuduvvui gáibádus nu ahte gieldda buot matrikulerekeahates eatnamiidda galggai sámi álbmogis Kárášjogas leat oamastan- ja hálddašanvuoigatvuohta.

Kárášjoga gielda dieđihii njukčamánu 2.b. 2017 reivves Finnmárkokommišuvdnii ahte gielda árvvoštalai gieldda álbmoga bealis gáibidit oktasaš oamastan- ja geavahanvuoigatvuođa visot gieldda eatnamiidda. Geassemánu 15. b. 2017 čoahkkimis mearridii gielddastivra ovddidit gáibádusa Finnmárkokommišuvdnii oktasaš geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuođa hárrái báikeolbmuid dološ áiggi rájes geavaheami vuodul, daid guovlluin gieldda rájáid siskkobealde maid ii lean juo Finnmárkokommišuvdnii ovddiduvvon gáibádus. Oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádus guoská daid guovlluide gos priváhtaolbmot, searvvit, siiddat dahje orohagat eai leat eatnamiidda rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa.

Guovllu juovlamánu 11. b. 2019 raporttastis mii lei guovtti lahkis, lei Finnmárkokommišuvnna eanetlogu – miellahtuin golmmas – loahppacealkka ahte eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda maid Finnmárkkuopmodat válddii badjelasas

Statskog SF:s Finnmárkolága fápmuibidjamis suoidnemánu 1. b. 2006, ii leat Finnmárkkuopmodaga eaiggáduššanvuoigatvuođa vuollásaš, muhto dan eaiggádušša Kárašjoga báikegoddeálbmot oktasaččat. Čujuhuvvo kommišuvnna 4. guovllu Kárašjoga raportii, 1. girji, 218. siidu. Loahppacealkka lei eanaš daid gáibádusaid mielde maid Kárašjoga Sámiid Searvi ja Kárašjoga gielda ovddidedje.

Kommišuvnna uhcitlogu – guovtti miellahtu – loahppacealkka lei ahte stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda lea ásaheavvon cieggan riektedillin, ja ahte báikegoddeálbmoga geavahanvuoigatvuođa hálde Finnmárkkuopmodat Finnmárkolága olis.

Mo Finnmárkkuopmodat meannudii áššiid

Oktan stivrrajodiheaddji duppaljienain guorrasii Finnmárkkuopmodaga stivra skábmamánu 25. b. 2020 Finnmárkokommišuvnna eanetlohkoloahppacealkagii. Ođđajagemánu 25. b. 2021 čoaččimuvttii stivra dán mearrádusa, ja eará stivrrajodiheaddji duppaljienain šattai mearrádus ná:

FeFo stivra lea ovttaoavilis NJFF/Finnmárkkuin ahte FeFo-stivrra mearrádus 75/2020 áššis lea mearriduvvon menddo eahpevissis vuoduin. FeFo-stivra danne ii dohkket Finnmárkokommišuvnna raportta 4. guovllu Kárašjoga loahppacealkaga, ja fámoahuhtta stivrra ovddeš mearrádusa áššis.

Finnmárkku meahcceduopmostuolu proseassa

Geassemánu 10. b. 2021 stevnnegis Finnmárkku meahcceduopmostullui, čuoččálde ahte Kárašjoga Sámiid Searvi, Kárašjoga gielda ja moanat searvvit ja priváhta olbmot, ášši Finnmárkkuopmodaga vuostá dainna čuoččuhusain ahte Kárašjoga gieldda eatnamat eai leat Finnmárkkuopmodaga eaiggáduššanvuoigatvuođa vuollásaččat, ja ahte gieldda báikegoddeálbmotgis lea oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta Kárašjoga gieldda eatnamiidda (loahppaeana viidodahkii). Subsidiára čuoččuuvui ahte Kárašjoga báikegoddeálbmogis lea oktasaš geavahanvuoigatvuohta oktan vuoigatvuođain hálldašit visot riggodagaid loahppaeana viidodagas Kárašjoga gielddas. Ášši oáččui áššenummara 21-086077TVI-UTMA.

Geassemánu 11. b. 2021 stevnnegis Finnmárkku meahcceduopmostullui, čuoččálde ahte Guttormjoavku, Orohat 13 ja Orohat 16 ášši Finnmárkkuopmodaga vuostá čuoččuhusain ahte Kárašjoga sámi álbmogis lea oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta daid eatnamiidda Kárašjoga gielddas maid Finnmárkkuopmodat válddii badjelassat Statskog SF:s dalle go Finnmárkoláhkka bođii fápmui. Ášši oáččui áššenummara 21-086497TVI-UTA.

Finnmárkkuopmodat vuosttildii vástidemiin goappašiid áššiin áššehuvvama čuoččuhusain.

Áššit ovtastuvve meahcceduopmostuolu mearrádusain skábmamánu 2. b. 2021 oktasaš meannudeapmái.

Máhkarávju siida (Magerøy siida) gulahii skábmamánu 2. b. 2021 goappašiid áššiin leat oasehasveahkkin Finnmarkkuopmodaga bealde. Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. čuoččálidahte vuosttaldemiid oasehasveahkkái. Diggemearrádusas cuoŋománu 21. b. 2022 divttii meahcceduopmostuollu siidda goappašiid áššiin leat oasehasveahkkin Finnmarkkuopmodaga bealde.

Norges Jeger- og Fiskerforbund Finnmark (NJFF Finnmark) gulahii ođđajagemánu 11. b. 2022 oasehasveahkkin Finnmarkkuopmodaga bealde goappašiid áššiin. Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. čuoččálidahte vuosttaldeami dán oasehasveahkkáige. Diggemearrádusas njukčamánu 30. b. 2022 divttii meahcceduopmostuollu NJFF Finnmark leat áššiin oasehasveahkkin. Diggemearrádus dasto, Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. guoddalemiid maŋŋil, fámoheavai Alimusrievtti guoddalanlávdegottis 21-086077TVI-UTMA ášši dáfus. Meahcceduopmostuollu celkkii čakčamánu 16. b. 2022 diggemearrádusa mii ii diktán NJFF Finnmark leat áššis oasehasveahkkin. Mearrádus lei vuodustuvvon dainna ahte fylkkasearvvis ii leat bealálašnáka. Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) válđočáli bokte julggaštii de čakčamánu 8. b. 2022 oasehasveahki Finnmarkkuopmodaga bealde goappašiid áššiin. Meahcceduopmostuollu celkkii skábmamánu 4. b. 2022 diggemearrádusaid mat dikte searvvi leat oasehasveahkkin Finnmarkkuopmodaga bealde goappašiid áššiin. Juovlamánu 30. b. 2022 proseassačállosis celkkii NJFF Finnmark luohpama oasehasveahkkin 21-086497TVI-UTMA áššis ja gesii eret áššis.

Válđošiehtadallan dollojuvvui vihttanuppilogi diggebeaivvi ođđajagemánu 9. beaivvi rájes ođđajagemánu 27. beaivvi rádjai Kárášjogas. Rune Fjellheim bođii oasehasovddasteaddjin ja koordináhtoran áššečuoččuheaddjiide Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. oktan proseassafámohasaiguin advokáhta Caroline Lund ja advokáhta Lasse Gommerud Våg, ja rievttálaš eahkki advokáhtafámohas Carsten Smith Elgesem. Kárášjoga Sámiid Searvvi ovddas bohte dasto Ragnhild Lydia Nystad ja Egil Utsi. Sátnejodiheaddji Svein Atle Somby ja várresátnejodiheaddji John Nystad bođiiga Kárášjoga gielda ovddas, ja Laila Somby Sandvik bođii Beskenjárgga gilisearvvi ovddas.

Guttormjoavkku j.ea. ovddas bohte Thoralf Henriksen, oasehasovddasteaddji ja koordináhtor dáid áššečuoččuheaddjiid ovddas, ovtta proseassafámohasaiguin advokáhta Andreas Brønner ja advokáhta Erik Brønner.

Finnmarkkuopmodagas bohte direktvra Jan Olli, proseassafámohas advokáhta Frode Andersen Innjord ja rievttálaš veahkki advokáhta Rune Mykkeltvedt. Vihtan Erik Sundland Finnmarkkuopmodaga, sierraráđdeaddi, beasai ollásit čuovvut šiehtadallamiid.

Oasehasveahkki Máhkarávju siiddas bođii siidajodiheaddjiin Mathis M. Somby ja proseassafámohas advokáhta Jon Jonassen.

Oasehasveahkki Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) bođii proseassafámohas advokáhtain Terese Sørli, NJFF juristain Mari Lovise Advocaat-Marum, , og NJFF regiovdnačalliin, Linda Hølvold.

Rune Fjellheim, Svein Atle Somby, Ragnhild Lydia Nystad, Laila Somby Sandvik, Thoralf Henriksen ja Jan Olli adde oasehasčilgehusaid. Gulaimet čieža vihtana lassin daid áššedovdi vihtaniid dr. philos. Steinar Pedersen ja professor emerita Kirsti Strøm Bull.

Professor emeritus Jens Petter Nielsen lei Finnmárkkuopmodat bealis pãberopt áššedovdi vihtanin, muhto son buohccái váldošiehtadallama botta ja danne luobai vihtanin. Beliid gaskkas ovttaoaivilvuohta ahte Jens Petter Nielsena skábmámanu 22. b. 2022 historjjálaš čielggadus gessojuvvo eret áššis ja dokumeantaoasis.

Dokumentašuvdna lei nu mo diggegirjgis bohtán ovdan.

Kárášjoga Sámiid Searvvi j.ea. čuoččuhusvuodđu

Ovdal 1751 ledje Ávjovári siidda miellahtuin oktasá vuoigatvuodát siidda valljodatguvlui, ja sii juhke valljodagaid gaskaneaset. Vuoigatvuodaid giehtaguše gielddadikkis 1600-logu rájes vieruid ja dološ áiggi rájes geavahusa vuodul, muhto vuoigatvuodaid doaimmaheapmi lea datte sakka boarrásat. Siidaráját leat leamaš birrasiid 700 gitta 800 jagi min áigerehkenastima mielde. Ávjovári álbmot lei leamaš dadjat juo oktoráđálaš guovllustis mánggaid čuđiid jagiid ovdal go guovlu šattai dánska-norgga oktojurisdikšuvnna vuollásažžan jagis 1751. Sápmelaččat ráđđejedje siidda guovllu nu ahte čuožai geavahussii, ja maid bures sáhtta buohtastahit eanaeaiggáda ráđđejumiin. Álbmogis lei origineara vuoigatvuohta mii vástida dasa maid dál dajašeimmet leat oktasá eaiggáduššanvuoigatvuohtan. Eaiggáduššanvuoigatvuođa vuodđu lea álbmoga geavahus.

Báikegoddeálbmoga guovllu geavahus jotkojuvvui ja intensiverejuvvui.

Luondduresursaávkástallan nugo murjen, čoaggin, bivdu ja guolásteapmi lea ain mángasiidda dat vuodđu meahcásteapmi ja ealáhusvuohki. Geavahus lea leamaš dan mahtodagas ahte lea miehtá gieldda ja das lea leamaš buotdivnnat sisdoallu. Geavaheaddjin lea leamaš suddjenárvvolaš áddejupmi ahte geavahus lea vuollásaš vuoigatvuođa váikkuhus. Go leš nu ahte báikegoddeálbmot ii datte leat rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa 1751:s, lea čielggas ahte dákkár vuoigatvuođa rábideami eavttut leat dološ áiggi rájes geavahusa vuodul dan čuovvovaš geavahusa bokte.

Boazodoalu jahkodatjohtimat ledje cieggan vierrun 1600-logus, ja boazodoallonomadisma ilmmat várra dan ovdal. Vaikke leige cieggan boazodoallonomadisma, de dat dološ

siidaráját mearridedje Ávjovári álbmoga vuoigatvuodaid. Ain 1700-logu gaskamuttu lei johtalanservodat áimmuin Ávjováris. Johti boazodoallu datte jotkkii daid vieruiduvvan rievttálaš njuolggadusaid vuodul mat ledje johtalanservodaga vuodđun. Eará sámiid geavahus Ávjovári siidda guovlluin lei báikegoddeálbmoga dohkkeheami vuodul. Dát lei suovatgeavahus dahje sierranas vuoigatvuodát mat eai čuohcan báikegoddeálbmoga eaiggáduššanvuoigatvuhtii.

Lei lagaš oktavuohta gaskal sámiid ja kveanaid guđet ásaiduvve Ávjovárrái 1700-logu álgoosis. Sámit ja kveanat náitaladde juo ovdal 1750. Kveanat šadde sámi servodagas ja sámi vuoigatvuodavuogádagas oassin, ja fuolahedje jotkkolašvuoda eaiggáduššanvuoigatvuoda doaimmaheamis. Ávjovári álbmot lei oktasaš joavku mii ráđđii guovllustis. Dálá gielddarádjá lea eanaš čuvvon Ávjovári siidda rájaid, mii de čájeha jotkkolašvuoda Kárášjoga álbmoga meahcásteamis.

Dánka-norgga gonagas ii váldán 1751:s Ruota gonagasas badjelasas makkárge eaiggáduššanvuoigatvuoda. Stáhta čuovvu disposišuvnnat leat eanaš almmolaš váldečadaheami birra. Stáhta ii leat disposišuvnnaidis bokte jávkadan báikegoddeálbmoga eaiggáduššanvuoigatvuoda. 1775 eanajuohkinresolušuvnna mielde opmodatjuohkimiid ii sáhte atnit leat stáhta eaiggát disposišuvdnan. Álbmoga riekteoaidnu lei ahte eanajuolludeamit, mat álggos eai lean galle, nannii dalá geavaheami. Ládju lei guhká stáhta váikkutkeahttá, ja lei ássiidgaskasaš njálmmálaš šiehtadusaid vuodul. Báikkálaš oaidnu lea leamaš ahte vuovdi gullá kárášjohkalaččaide. Kárášjoga álbmot lea viehka muddui mehciin ceggen gođiid birgejupmái oassin. Bivdu lea jahkečuđiid leamaš birgejumi dehálaš oassin. Álbmot lea ieš hálddašan sáivačáhceguolásteamis. Boazodoalu geavahus dáid guovlluin ii leat leamaš gilvaleaddji geavahus, muhto gullá vuoigatvuoda rábideami vuodu oassin.

Cieggan geavahus ii sáhte leat stáhta iehčanas riektevuodđun vuoigatvuodakártenbarggus Finnmárkolága mielde. Cieggan geavahusa njuolggadusaid deasttat leat suodjalit vuordámuša mii čuožžila guhkes áiggi ásaheami geažil, iige čuoggut bissu diliid. Ii oktage dáid deasttain čuoza olus dálá áššái. Prinsihppa ahte gii ovddemuš áiggis lea čeahpimusat dikkis, ja vuoiggalašvuodadeasttat, bearihit ahte Kárášjoga álbmogis galgá leat áimmuin sin eaiggáduššanvuoigatvuodta. Ahte álbmot lea váldán vuhtii – ja dađistaga dohkkehan – ahte stáhta sáhtii vuovdit ja lihttoláigohit eatnamiid earret eará eanadoallodoibmii ja dállosajiide, ii bija vuodu jurddabohtosiidda ahte siige leat dohkkehan ahte stáhta dat oamasta vuovdkeahates eatnamiid Kárášjogas. Rievttálaš disposišuvnnat eai sáhte bidjat vuodu ásahtit eaiggáduššanvuoigatvuoda. Stáhta ii leat leamaš dainna oskkuin. Ahte ii galggašii čuoggut ovddeš áššiid ii geava dán áššis.

Dasa lea lassin ahte stáhta disposišuvnnat ledje stáhtalaš assimilerenpolitihka váikkuhus, mii láivudii disposišuvnnaid deattu. Vuodđun ferte bidjat ahte stáhta disposišuvnnat dalle go Sámevuoigatvuodálávdegotti mandáhta hábmejuvvui 1980:s, ii lean doadján dan báikkálaš vuoigatvuoda mii Kárášjogas lei sajáiduvvan dalle go guovlu 1751:s

vuollástuvvui dánska-norgga oktojurisdikšuvnna. Jus livččii galgan leat nu ahte Kárášjoga álbmoga vuoigatvuodát leat loahpahuvvon dan geažil go riektedilit leat cieggan, de ii sáhte dát ankkre gustot eanet go dasa masa stáhta disposišuvnnat bidjet vuodu.

Subsidiearaččat gustojuvvo ahte Kárášjoga álbmogis lea váseidin oktasaš geavahanvuoigatvuohta, eksklusivva hálldašuvuoigatvuođain.

Juohke dilálašvuodas gullet vuoigatvuodát olles Kárášjoga álbmogii, eaige dušše dan sámi oassái. Vuoigatvuođaguoddiid biire lea geográfalaččat leamaš mearriduvvon, iige čearddalaččat mearriduvvon. Dákkár vuolggasadji iige leat álbmotrievtti vuostá.

Sihke norgga rievtti ja álbmotrievtti mielde ferte geassit vuđolaš erohusa gaskal olggut ja siskkit Finnmárkku. Unjárga gullá ILO-konvenšuvnna 169 artihkkala 14 nr. 1 nuppi čuoggái geavahanvuoigatvuođaid birra, ja Kárášjohka gullá artihkkala 14 nr. 1 vuosttaš čuoggái eaiggáduššuvuoigatvuođa birra. Šattašii álbmotrievtti vuostá jus ii dohkkehivččii eaiggáduššuvuoigatvuođa gáibádusa. ILO-konvenšuvnna ođastandoaibma dagaha ahte ii leat mearrideaddjin ahte stáhtas dahje earáin dihto bajis lea leamaš ráđđejupmi guovlluide maid eamiálbmot lea ovdal ávkkástallan.

Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. bidje ovdan dákkár čuoččuhusa:

Prinsipála:

1. Kárášjoga gielda eatnamat eai leat Finnmárkkuopmodaga eaiggáduššuvuoigatvuođa vuollasaččat.
2. Kárášjoga báikegoddeálbmogis lea oktasaš eaiggáduššuvuoigatvuohta eatnamiidda (loahppaeanaividodat) Kárášjoga gieldas.

Subsidieara:

Kárášjoga báikegoddeálbmogis lea oktasaš geavahanvuoigatvuohta oktan vuoigatvuođain hálldašit visot valljodagaid loahppaeanaividodagas Kárášjoga gieldas.

Buot háviin:

Stáhta máksá dán beali áššegoluid.

Guttormjoavkku j.ea. čuoččuhusvuoddu

Ášši galgá árvvoštallat diggerievttálaš prinsihpaid vuodul, muhto sámi premissaid ja álbmotrievtti mielde. Rábidanvuoddu lea álgoálgosaš, historjjálaš geavahus. Sápmelaččaid duohta geavahus lea guovddážiš gažaldagas ahte leatgo sii rábidan oktasaš eaiggáduššuvuoigatvuođa. Eai leat juridihkalaš disposišuvnnaid hárrái gáibádušat opmodatčuoččuheadjiid bealis.

Máhkarávju siidda dán guovllu geavahus ii leat gilvaledji geavahus. Oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta lei ásaheavvon guhká ovdalgo siida ásaheavvui. Máhkarávju siida lea geassesiida ja geassejahkebealis leat sin bohccot Máhkarávjjus, eaige sis leat sierra eksklusiiivva eanavuoigatvuođat dálveguohtumiin Kárášjogas, vrd. orohaga 16 juohkima birra láhkaásahusas § 2 ja § 3. Dat ovcci eará geassesiidda gártet orohagas stuorát eanetlohku, ja dat dorjot oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádusa Kárášjoga sámi álbmogii.

Čielggadanguovlu siskkilda guokte daid ovddeš johtalansiiddaid geavahanguovlluid, Ávjovári siidda ja Juoksa siidda. Siiddain lei buotdivnnat geavahus guovlluideaset siskkobealde. Goappašat siiddat cevze 1751 maŋŋil daid buotdivnnat geavahusain ja siidarájáiguin. Jus ležžet nuppástusat siiddaid geavahandábiin, de leat dat aŋkke sámiid iežaset kultuvrra ovdáneami váikkuhus, ja dát lea álbmotrievttis suodjaluvvon.

Sajáiduvvan riektediliin ii lean mearkkašupmi vuoigatvuođakártenbarggus Finnmárolága mielde. Láhkaaddi ággan lei kártet aitosas eaiggát diliid. Vaikke sajáiduvvan riektedilit galggašedje leat áigeguovdilis rábidanvuođđun, de ii leat eaktun vuoigatmeahttuma birra devdojuvvon vaikkege nuppástuhtešge dan boastu riektedilli.

FN` nállevealahankonvenšuvdna lea dievvasit lahttuduvvon norgga rievttis. Konvenšuvnna 5 d) v. artihkal giellá vealaheapmái laktášan opmodahkii. Mearrádusa sáhtá atnit diggerievttálaš sierraregelin sámiid eaiggáduššanvuoigatvuhtii lágalaš vuoduin. Regel oazžu dán áššis njuolgga mearkkašumi eaiggáduššanvuoigatvuođa rábidaneavttuid gažaldahkii, leš dal vuodđun álgoálgosaš historjjálaš geavahus vai dološ áiggi rájes geavahus. Regel oazžu maiddá njuolgga mearkkašumi sajáiduvvan riektediliid gažaldahkii.

Sámi kultuvra ja jurddašanvuohki eaiggáduššanvuoigatvuođa birra lea áibbas earálágan go dáža árbevirolaš jurddašanvuohki. Rievttálaš árvoštallamat laktášan sámiid eaiggáduššanvuoigatvuhtii ferte danne geavvat sámi kultuvrra ja jurddašanvuogi vuodul, mas geavahus lea guovddážis. Meahccevalljodagaid guhkitáigasaš geavahus muhtin guovllus dagaha ahte guovlu gullá geavaheaddjiide ja sin maŋisboahttiide. Sámiin lea maiddá njálmmálaš árbevierru opmodagaid vuoigatvuođaid dáfus. Eaktun dasa ahte sámit galggašedje leat láhtten dego árbevirolaš norgga eaiggát oazžun dihtii dohkkehit eaiggáduššanvuoigatvuođa, livččii lean vuostá nállevealahankonvenšuvnna 5 d) v artihkkala gildosa. Jus sámit leat sii geat eanemusat leat geavahan meahccevalljodagaid dan láhkai ja dan mađe olu mii lea lunddolaš sámi kultuvrras, de ferte dat bidjat eaiggáduššanvuoigatvuođa vuodu.

Sámit eai leat ádden nu ahte stáhta dat lei visot Kárášjoga eatnamiid eaiggát. Stáhta ii leat guđege áigemuttus geavahan guovllu meahccevalljodagaid. Stáhta rievttálaš disposišuvnnat lea opmodagaid birra sámi jurddašanvuogis amas. Jus dákkár

disposišuvnnat sámiid ektui čuhcet rievttálaččat, danne go árbevirolaš norgga opmodatjurddašeami mielde áddešii dan eaiggáduššanráđđejupmin, de livččii dát leamen vuostá nállevealahankonvenšuvnna artihkkala 5 d) v gildosa. Seamma gusto riektegeavahussii mii lihccu okkupašuvnna rábidanvuodđun sámiide.

Finnmárkokommišuvnna loahppaboáđus vuoigatvuodaguoddi biire birra lea vuostá nationála diggerievtti ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14 nr. 1. Oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta ferte leat dan joavkkus – dan kollektiivvas – mas lea leamaš dat riektevuodđudeaddji geavahus. Eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibáduš lea vuodđuduvvon dasa ahte ovdal 1751 lei ásahuvvon oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta sámeálbmogii Kárášjogas. Álbmoga ii-sámi oassi ii sáhte oažžut dohkkehuvvot eanet vuoigatvuodaid go daid vuoigatvuodaid maid dát álbmot ieš lea rábidan geavahusas vuodul. Kárášjoga ássiid oassi guđet eai lean sámesogalaččat dahje sudde oktii sámi álbmogii, lei áibbas unnán gitta odđasat áigái. Álbmoga dán oasi geavahus ii leat doarvái rábidit sámeálbmoga oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuođa oasi, lei áibbas unnán gitta odđasat áigái. Álbmoga dán oasi geavahus ii leat doarvái rábidit sámi álbmoga oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuođa oasi.

Livččii vuostá ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 14 laktit álbmoga ii-sámi oasi dan oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuhtii. Konvenšuvdna gusto čearddaálbmogii ja eamiálbmogii, ii fal álbmoga eará joavkkuide, ja konvenšuvnna artihkal 14 nr. 1 gáibida dievas, iige belohahkii, eaiggáduššanvuoigatvuođa dohkkeheami. Boahttevaš buolvvaid várás báhkka ILO-konvenšuvnna artihkal 17 nr. 2 gáržžes guottu beassama dáfus eanavuoigatvuodaid sirdit eret eamiálbmotjoavkkus. Ovddasvástáduš boahttevaš buolvvaide deattuhuvvo maiddá ON eamiálbmotjulggastusa 25. artihkkalis eamiálbmogiid erenoamáš čatnaseami oktavuodas sin eanaguovlluide.

Guttormjoavku j.ea..bijai ovdan dákkár čuoččuhusa:

1. Kárášjoga sámi álbmogis lea oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta daid eatnamiidda Kárášjoga gieldas maid Finnmarkkuopmodat válddii badjelasas Statskog SF:s dalle go Finnmarkoláhka bođii fápmui.
2. Guttormjovkui, Orohahkii 16 ja Orohahkii 13 miedihuvvojit áššegolut stáhtas.

Finnmarkkuopmodaga čuoččuhusvuoddu goappašiid áššiin

Ávjovári ja Kárášjoga álbmogis ii lean 1751:s duohta ja rievttálaš ráđđejupmi daid eatnamiin maid sáhtta dássidit oppalaš justinianalaš eaiggáduššanvuoigatvuohtan. Báikegoddeálbmoga vuoigatvuodát eai leat manñil ovdánan oppalaš eaiggáduššanvuoigatvuohtan. Álbmoga geavahus ja disposišuvnnat fertejit dábálaš vuogi mielde dollojuvvut earáid geavahusa ja disposišuvnnaid vuostá. Vai rábidivčče eaiggáduššanvuoigatvuođa, de ferte álbmot leat rádden dán guovllus dego eaiggádin. Kárášjoga álbmot ii gal leat manñil 1751 eaiggádestán guovllu.

Iešguđet giliid álbmot lea ávkkástallan lagaš guovlluideaset luondduvalljodagaid. Kárášjoga gieldda olggobeale giliid olbmot soitet maiddá geavahan guovlluid. Boazodoallu lea geavahan guovllu siiddaideaset vuodul, gieldda rájáid sihke siskkobealde ja olggobealde. Sihke dálonat ja boazodoallit leat joavkkuin ávkkástallan osiid dán guovllus. Ii leat goassige leamaš bajit orgána dahje organisašuvdna mii lea oktasáčat oamastanráđastallan álbmoga bealis. Jus galggašii árvoštallat ahte soapmáis lea eaiggáduššanvuoigatvuohta guovllu osiide, de fertešii leat gažaldat ahte leatgo gilit ja boazosiiddat rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa sin geavahanguovlluide. Dán fertešii dalle juohke áidna dáhpáhusas árvoštallat konkrehta.

Álbmot ii leat moktege ráđastallan mii livččii eaktudan eaiggáduššanvuoigatvuođa daid vuovddekeahces eatnamiidda. Dát ii leat iešalldes mearrideaddjin jus ii oktage earáge leat dan dahkan. Ráđđejeaddji geavahus sáhtta dalle leat doarvái ásaht eaiggáduššanvuoigatvuođa. Dán vuoru lea datte stáhta guhkit áiggi julggaštan oamastanráđastallama moanaid disposišuvnnaid bokte mat objektiivvalaččat eai soaba dainna ahte eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda galggašii gullat álbmogii.

Stáhta lea maiddá, dakkár oainnus ahte go lea eaiggát, stivren valljodatávkkástallama dan muddui go dan lea ferten, ja stáhta disposišuvnnaid ja muddemiid lea álbmot eanaš doahhtalan, ja belohahkii njuolgga ohcalan. Maid álbmot leš jurddašan ja oaivvildan eaiggátvuođa hárrái, ii mearkkaš dal olus. Ahte sámi vieruide ja riekteoainnuide galgá bidjat mearkkašumi, ii mearkkaš ahte sámit, dan ektui go earát, sáhttet gáibidit eaiggáduššanvuoigatvuođa buot guovlluide maid oaivvildit eaiggáduššat. Mii árvoštallamis galgá deattuhuvvot lea sámi, duohta geavahanvierut ja riekteoainnut maidda dát duohta vierut leat vuodđuduvvon.

Vuodđoeaktun dasa ahte Kárášjoga álbmot sáhtta gáibidit sidjiide miedihit eaiggáduššanvuoigatvuođa, lea ahte sii, govda árvoštallama mielde gos maiddá váldá vuhtii earáid geavahusa, duohta ságas sáhtta dadjat leat rádden dan guovllus dego eaiggádat. Easka dallego dán objektiivva geavahaneavttu deavdá, de lea áššáigullelaš árvoštallat ahte leatgo sii leamaš dainna oskkuin sin vuoigatvuođa goris.

Guhkes áiggi botta lea cieggan oppalaš áddejupmi ahte stáhta lea Finnmárkku vuovddekeahces eatnamiid eaiggát. Stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta dáid eatnamiidda lea cieggan sajáiduvvan riektedillin. Sajáiduvvan riektedili konseptta sáhtta gohčodit oktasáš áddejupmin áiggi badjel, muhto sáhtta maiddá leat oppalaččabut áddejumiid boadus, mat guhkes áiggi botta leat cieggan lágaid, teorijja, hálldašemi ja riektegeavada bokte. Oktasaš áddejumi gáibáduš vuosttažettiin gusto priváhta oasehasaid gaskasaš riektediliin mat leat konkrehta riektevuoddu vuodul.

1600-logu loahpa rájes anii Gonagas regálaoainnus mielde olggut Finnmárkku almeneteaiggádin. Go sis Finnmárku 1751:s šattai norgga jurisdikšuvnna vuollái, de buot

gonagaslaš regálat maiddáí gustojuvvo dán guvlui. 1753 vuovdegeaskkut ja 1775 eanačuhanresolušuvdna, vuodđudit dan áddejupmái Finnmárkkku hárrái almennehin ja Gonagas fas almenneteaggádin.

1814 rájes geavahuvvo namahus «Stáhtii gullevaš Almennet» dahje «Stáhta eana Finnmárkkus», muhto oaidnu Finnmárkkku leat almennet 1775-resolušuvnna mielde, lei fámus gitta 1800-logu maŋit oassái. 1800-logu nuppi bealis šattai áddejupmi ahte stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta Finnmárkkus lei gáržžitkeahttá, ja dát oahppa guđđojuvvui maŋgil, mii eksplisihhta lea dovddahuvvon Finnmárkolága § 5 vuosttaš lađđasis.

Finnmárkolága bokte leat dat boares almennetrievttit kodifiserejuvvon, muhto ii leat sárgojuvvon dan eaiggáduššanvuoigatvuođa badjel mii ovdal gulai stáhtii ja mii dál lea sirdojuvvon Finnmárkkuopmodahkii. Finnmárkolága bokte olles Finnmárku jorai «almennehin», maid finnmárkulaččat ieža eaiggádit ja hálldašit, čielga dáhkádušsaiguin sámi mielváikkuhemiin ja dáhkidemiin sámi kulturgoaimmaheami ávnnaslaš vuoduin. Láhka vuodustuvvon geavahanvuoigatvuođat galggašedje kodifiseret dan geavahusa mii báikegoddeálbmogis, fylkka ássiin ja álbmogis muđui árbevirolaččat lea leamaš Finnmárkkus.

Kártenproseassa Finnmárkolága mielde galgá geavvat gustojeaddji nationála rievtti mielde, muhto ii áiggo kártet guđe guovllut Finnmárkkus gullet ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 14 nr. 1 iešguđet kategorijai. Nuppiid sániiguin ii leat sáhka sámeálbmoga vuoigatvuođaid kártemis konvenšuvnna artihkkala 14 nr. 1 mielde, muhto dábálaš kárten das makkár konkrehta vuoigatvuođat dan oktasaš almennehis mat ovttaskasolbmui dahje joavkkuin leat gustojeaddji nationála oapmerievtti mielde, beroškeahttá čearddalašvuođas.

Finnmárkoláhka ferte, nugo dat dohkkehuvvui Sámedikki miedihemiin, adnojuvvot deavdimin stáhta geatnegasvuođaid ILO-konvenšuvnna nr. 169 mielde, beroškeahttá guđelágan gáibádusaid dal oaivvildeš livččii galgan čuovvut konvenšuvnnas. Láhka gusto daid gáržžidemiiguin mat konvenšuvnnas čuvvot, muhto konvenšuvdna ii galgga geavahuvvot lága deavdimii dakko gokko das váilot regelat. Presumšuvdnaprinsihppa gusto, muhto ii sáhte vuodustit ahte duvdá eret guovddáš prinsihpaid nationála oapmerievttis. Dás lea oainnat nu ahte ii sáhte beaitit stáhta disposišuvnnaid. Ii ankke leat vuoddu navdit ahte ILO konvenšuvdna nr. 169 artihkal 14 nr. 1 čujuha earái go dasa mii juo čuovvu gustojeaddji nationála oapmerievttis. Álbmotriekti muđui ii doarjjo moktege substánsalaččat ášši čoavdimii earret dan mii juo čuovvu dábálaš nationála oapmerievtti.

Finnmárkkuopmodat bijai ovdan dákkár seammalágan čuoččuhusa goappašiid áššiin:

1. Finnmárkkuopmodat áššehuvvá.
2. Finnmárkkuopmodahkii miedihuvvojit áššegolut.

Máhkarávju siidda čuoččuhusvuoddu goappašiid áššiin

Oktasaš gilisearvvi ortnet gártá olgobealde Finnmárkolága. Finnmárkolága hálddašannmálle vuodđuda dasa ahte sámiint guhkes áiggi geavaheami vuodul leat rábidan eaiggáduššanvuoigatvuoda Finnmárkku osiide, muhto ahte dán vuoigatvuoda árvvolaš bealli Sámedikki mearrádusain lea luobahuvvon dan vuostá ahte lonuhuvvo árvvolaš beali eaiggáduššanvuoigatvuodas fylkka eará osiin. Dákkár beallalašmolsun soahpá álbmotrivttiin. Sámit eai dalle sáhte fas rábidit eaiggáduššanvuoigatvuoda oamastusa dahje dološ áiggi rájes geavahusa bokte.

Giliolbmot eai sáhte ihkinassii atnit Máhkarávju siidda geavahusa sin gáibádussii buorrin. Siida lea ovddeš orohat ja siida oktan eksklusiivva guohtumiiguin mat dássáži leat doahhtaluvvon. Ii oktage eará boazodoallojoavku leat dán guovllu geavahan maŋimuš 150 jagis. Boazodoalu geavahus ja giliolbmuid geavahus ii leat leamaš oktasáš geavahus. Geahččobohccuid vierru lei vuodđuduvvon šiehtadusaiguin vuoigatvuodaguoddiiguin, iige dan sáhte atnit buorrin boazodoallovuoigatvuoda rábideames.

Gottiid ruvgaleapmi manai gaskal dálveguohtumiid máddin ja geasseguohtumiid jiekŋameara guvlui. 1600-logu rájes goddi dábmajuvvui, ja dál čuvvo johtalemiin gaskal rittu ja siseatnama bohcco dego sin priváhta opmodahkan. Boazodoalu ovdánemiin siiddaráját njeidojuvvo. Sirdašupmi johtalansiiddas (veidesiida) johtiisámesiidii geavai sullii gaskal 1670 ja 1770 áiggi botta. Bohccostallan hirbmadit ovdánii 1751 rájes, ja boazodoalu ovdáneapmi ii bisánan ovdal go rádjá Supmii giddejuvvui 1852:s. 1700-logu gaskamuttus ii lean oktage oktasáš siida mii ráđđi eksklusiivva ja oktasáčat guovllu badjel. Johtalansiida lei cuovkanan, ja boazodoallu ja eanadoallu ráđđejedje goappáge guovlluin ja goappáge joavkkuiguin. Ii lean mihkkege oktasáš. Beroškeahttá mii dal leš geavvan 1751 rájes, de lea ođđa geavat ovdánan. 1700-logu duohta ja rievttálaš ráđdejumi ii sáhte buohtastahttit dálá eaiggáduššanvuoigatvuodain.

Máhkarávju siida bijai ovdan dákkár čuoččuhusa goappašiid áššiin:

1. Finnmárkkuopmodat áššehuvvá
2. Máhkarávju siidii miedihuvvojit áššegolut.

Norges Jeger- og Fiskerforbund čuoččuhusvuoddu goappašiid áššiin

Finnmárkoláhka lea boadus sierranas beroštumiid ja vuoigatvuodaid vihkkedallama boadus. Lága ovdabargguin biddjojuvvui vuodđun ahte álbmogis ledje fuodđobivdui ja guolásteapmái vuoigatvuodát lága dohkkeheamis. Fuodđobivdo- ja guolástanlágat bidjet eanaeaiggádii sierra vuoigatvuodaid, iige leat oassi buohkaidvuoigatvuodas. Álbmoga geavaheapmi lea leamaš lágaid olis, mii eaktudii ahte stáhta lei eaiggát. Jus áššečuoččáldahttiide miedihuvvo sin gáibádusaide, de mielddisbuvttáši dat ahte

nággoguovllus earát manahit vuoigatvuodaid. Dát ii oktiivástit dasa maid Stuorradiggi govvidii Finnmárkolága dohkkeheamis.

Ášši gáibádusaid árvvoštallamis, ferte báikegoddeálbmoga geavahusa ja disposišuvnnaid doallat earáid geavahusa vuostá. Leat hástalussan gávdnat gálduid mat gusket dasa mo mátkkošteaddjiid meahccevalljodagaid geavahus lea leamaš 1800-logu loahpa rájes. Gáldut mat sáhttet čilget gova leat čálašcapmi duottarstobuid birra, muitogirjjálašvuohta ja diehtujuohkindokumeanttat. Dát gáldut muitalit ahte Finnmárkkus lea leamaš turisma oppalaččat ja Kárášjoga erenoamážit, ovdal 1960-loguge. Dadis lassi mátkkošteapmi lea govviduvvon árrat 1930-logus, ja ahte mátkkošteaddjit geavahedje meahccevalljodagaid, nugo bivddus ja guolásteamis. Mátkkošteaddjit láigohedje bálvalusaid báikegoddeálbmogis, eaige leat makkárge doaladumit daid guhtaliid duodaštusain ahte báikegoddeálbmot geahččalii bissehit álbmoga geavahusa dahje muddet sin meanuid.

Báikegoddeálbmoga geavahus maŋŋil 1800 ii máhtut eaiggáduššánvuoigatvuoda. Sii eai lean oktoráđalaččat sin olles nággoguovllu geavaheamis. Boazodili geavahus lei earálágan go dáluolbmuid geavahus, ja dán lea váttis atnit oktasaš geavahussan. Ránnjágielddaid ja gili olbmot leat geavahan guovlluid Kárášjogas, juoga maid Áŋŋela suoma olbmotge dahke. 1900-logus laskkai álbmoga geavahus bivdui ja guolásteapmái. Stáhta lea doaimmahan eaiggátdisposišuvnnaid mat eai soaba oktasaš eaiggáduššánvuoigatvuodain álbmogii.

Stáhta lea ádden iežas eaiggádin, ja lea háliden guovllu dan láhkai mii eaktuda eaiggáduššánvuoigatvuoda eatnamii. Báikegoddeálbmot lea geavahan guovllu ja atnán iežaset dasa vuoigadahtton, muhto eai leat geavahan dan láhkai ahte eaktuda eaiggáduššánvuoigatvuoda šlájas mielde. Stáhta disposišuvnnaid ja muddemiid lea báikegoddeálbmot doahttalan.

Stáhta eaiggáduššánvuoigatvuohta vuovddekeahtes eatnamiidda Kárášjogas lei áigá juo cieggan sajáiduvvan riektedillin dalle go eaiggáduššánvuoigatvuohta sirdojuvvui Finnmárkkuopmodahkii. Báikegoddeálbmot iige leat geavahan dan nu ahte bidjá vuodu geavahanvuoigatvuodaide oktan vuoigatvuodain daid hálddašit.

Norges Jeger- og Fiskerforbund válđočáli bokte bijai ovdan dákkár seammalágan čuoččehusa goappašiid áššiide:

1. Finnmárkkuopmodat áššehuvvá .
2. Norges Jeger- og Fiskerforbundii miedihuvvot áššegolut.

Meahcceduopmostuolu oaidnu áššiide

Oasehasat

Ášši 21-086077TVI-UTMA áššečuoččuheadjit leat Kárášjoga Sámiid Searvi, mii lea gullelaš Norgga Sámiid Riikasearvá, Kárášjoga gielda, mánnga gilisearvvi, eará organisašuvnnat, ja bearašjoavkkut ja ovttaskasolbmot Kárášjogas.

Ášši 21-086497TVI-UTMA áššečuoččuheadjit leat organisašuvdna Guttormjoavku ja guokte orohaga. Guttormjoavku almmuha leat muhtin manisboahhtit Nils Guttormas, guhte elii 1600-logu loahpageahčen Ávjovári siiddas, geahča Finnmarkokommišuvnna raportta 4. oassi Kárášjoga, bind 1, side 97. siidu.

Orohat 13 – Lágesduottar – fáttmasta guovllu Rásttigáissás ja davás badjel Idjavuonduoddara Hopseidet mii lea Deanu, Lebesby ja Gáŋgaviikka guovllus gaskal Lágesvuona ja Deanuvuona. Guovlu lea Orohaga 17 Kárášjoga nuorta geasseguohtun. Čujuhuvvo Finnmarkokommišuvnna raportii siskkáldas riektediliid birra Kárášjogas, bind 2, 86. siiddus.

Orohat 16 – Kárášjoga oarji – mas ovdal ledje mánnga uhcit orohaga mat 2005:s ovttastuvvo ovttastuorra orohahkan mii siskkilda buot jahkodatguohtumiid. Orohat ollá guovllu riikarájájá rájes Suoma vuostá máddin gitta Máhkarávju davvin.

Finnmarkkuopmodat lea áššáskuhtton goappašiid áššiin. Finnmarkolága fápmoboahhtimis suoidnemánu 1. b. 2006 válddi Finnmarkkuopmodat badjelasas daid giddodagaid Finnmarkku fylkkas maid Statskog SF:s lei giddodatvuoddu dahje eaiggádušai almmá giddodatvuoddu haga, masa gullá dán ášši nággoguovlu, vrd. Finnmarkolága § 49 vuosttas lađđasiin. Finnmarkkuopmodat lea sierra riektesubjekta, vrd. Finnmarkolága § 6:in. Finnmarkkuopmodaga jođiha guđa olbmo stivra geaid Finnmarkku fylkkadiggi ja Sámediggi válljeba golbma miellahtu goabbáge.

Oasehasveahkki Máhkarávju siida lea geassesiida Máhkarávju Davvisiidda gielddas orohagas 16. Siiddas leat logi siidaoasi ja lea dálveguohtumat máttabeale, ja čakča- ja giddaguohtumat davábealde Iešjoga Kárášjoga gielddas.

Oasehasveahkki Norges Jeger- og Fiskerforbund lea riikkaviidosas organisašuvdna bivdiide ja lustaguolásteaddjiide. Organisašuvnnas leat sullii 120 000 miellahtu, ja das lea earret eará ulbmilin bargat fágalaččat ja politihkalaččat bivddu, guolásteami ja eará olgonastineallima beroštumiid ovddas.

Nággoguovlu

Nággoguovlu lea loahppaeana viidodat daid eatnamiin maid Finnmarkkuopmodat válddi badjelasas Statskog SF:s Finnmarkolága fápmuiboahhtimis, geahča álgogeahčen duomu

masa ášši gusto. Finnmarkokommišuvdna lea válddahan nággoguovllu raporttastis 4. guovllus bind 1, kapihtal 3.1. Meahcceduopmostuollu čuovvovaččat čoahkkáigeassá govvádusa.

Karášjoga gielda lea Sis Finnmarkkus ja rádjá lea oarjjás Guovdageainnu suohkanii, davvioarjjás Álttá gildii, davvin Porsáŋggu gildii, davvinuorttas Deanu gildii ja máttás ja nuorttas Ohcejoga ja Anára gielddaide Suomas. Karášjohka oaččui sierra gieldda stáhtusa 1866:s. Ráját daid iešguđet kránnjágielddaide mearriduvvo juohkehaččain sierra gaskal 1924 ja 1937 jagiin. Rádjá Porsáŋggu gildii mearriduvvui 1924:s, ráját Guovdageidnui ja Áltái 1935:s ja rádjá Detnui fas 1937:s.

Eanadat lea mihtilmas duottareanadat mas surggiideaddji čázádagat botnjasaddet gaskal čilggiid ja rabber. Šaddogearddis leat eanaš soahkemurddut/bohtut. Johkalegiin lea hirbmadit soahkevuovdi ja muhtin muddui beahcevuovdi. Eanaš oassi duoddaris lea sullii 300 mmb., oktan muhtin badjel 600 mmb. čohkaiguin Gieldda bajimuš báiki Vuorji Porsáŋggu rájá lahka, lea 1024 mmb. Karášjogas lea olu sáivaguolli, luossa, loddi, fuođđut ja luomi. Dat guovlu mii dál gullá gildii vuollástuvvui dánska-norgga oktojurisdikšuvdnii 1751:s. Go Norga 1837:s juhkkjuuvvui ovdagoddeguovlluide lihtodii Karášjohka Čuđegiettti ovdagoddeguvlui (herred). Earret Karášjoga, siskkildii Čuđegieddi dálá Guovdageainnu, Davvenjárgga ja Porsáŋggu gielddaid. Maŋŋil go Guovdageaidnu čuldojuvvui 1851.s ja Davvenjárga (Goaskinvággi) 1861:s, šattai Karášjohka nugo namuhuvvon sierra gielddan 1866:s. Sámi oktavuodas lihtodii eanaš dálá Karášjohka Ávjovári siiddain.

Govus 1: Kárta lea mánjejuvvon Finnmarkokommišuvnna raporttas 4. Guovllus Kárášjogas, bind 1, s. 22, ja čájeha daid eatnamiid Kárášjoga gielddas maid Finnmarkkuopmodat (FeFo) válddi badjelasas Statskog SF:s dalle go Finnmarkolága 2. kapihtal bodii fápmui suoidnemánus 2006.

Kárášjoga gielddas lea 5453 njealgehaskilomehtera eanaviidodat. Dáin lea veaháš badjelaš 200 njealgehaskilomehtera sáivačáhci. Ovdal go ráját loahpalaččat mearriduvvo 1937:s, de navdojuvvui ahte vádjit 7500 njealgehaskilomehter gulai gieldda areálii. Vaikke giella dalle šattaige badjel 2000 njealgehaskilomehter uhcit, de lea dat ain riikka nubbin stuorámus.

Nággoguovlu lea juhkkjuvvon 28 dállonummariidda. Dáin leat eatnamat oktiibuot badjelaš 5361 njealgehaskilomehtera, ja gokčá 98,3 proseantta gieldda areálas. Gieldda mátta oassi gullá Bajit Anárjoga álbmotmeahccái, mas lea 1414,3 njealgehaskilomehtera areála. Dás lea badjelaš 270 njealgehaskilomehtera Kárášjogas. Kárášjogas leat guokte

luonddureserváhtage, Goššjohka ja Oahcesaisuolu, maid goappašagaid ceggejedje 2007:s seailuhan dihtii dadjat juo guoskkakeahtes lastavuovdegovvluid.

Finnmárkoláhka ja lága dohkkeheami proseassa

Máhkarávju siida lea ovdandoallan ahte Finnmarkolága hálldašanmálla lea vuodđuduvvon dasa ahte sámít guhkes áiggi geavahusa vuodul leat rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa osiide Finnmarkkus, muhto ahte árvvolaš bealli dán vuoigatvuođas, Sámedikki mearrádusa bokte lea luobahuvvon dan vuostá ahte oazžu lonuhit eaiggáduššanvuoigatvuođa árvvolaš bealis fylkka eará osiide. Dán geažil ovdandollojuvvo ahte sámít eai sáhte rábidit eaiggáduššanvuoigatvuođa nággoguvlui vel oktii oamastusa dahje dološáigásaš geavahusa bokte.

Finnmarkkuopmodat lea fas bealistis ovdandoallan ahte kártenproseassa ii áiggo kártet guđe guovllut Finnmarkkus gártet iešguđet kategoriijaid siskkobeallai artihkkala 14 nr. 1 ILO-konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja čeardaálbmogiid birra iehčanas stáhtain. Finnmarkkuopmodaga mielde ii galgga kártet sámí álbmoga vuoigatvuođaid konvenšuvnna artihkkala 14 nr. 1 mielde, muhto dábalaš kárten das ahte guđelágan konkreetta vuoigatvuođat oktasaš almenneha siskkobealde mat ovttaskasolbmui dahje joavkkuin leat gustojeaddji nátionála oapmerievtti mielde, beroškeahhtá čearddalašvuođas. Oaidnu orro leat dan vuodul ahte vuoigatvuođakártenbargu galgá geavvat nátionála rievtti vuodul, ja ahte gáibádus ILO-konvenšuvnna nr. 169 ja eará álbmotrievttálaš njuolggadusaid vuodul, leat eaktuduvvon lea devdojuvvon Finnmarkkuopmodaga ja geavahanvuoigatvuođaid ortnega mielde gielddaide ja fylkka ássiide Finnmarkolága § 22 ja § 23 mielde. Dasto ádde ovdandoallama leat dan vuodul ahte Sámediggi láhkaproseassa searvama ja lága guorraseami bokte, lea dán dohkkehan.

Dát ovdandoallamat leat vuolgán dakkár láhkaáddejumis mii laktasuvvo Finnmarkolága ovdabargguide, sániide ja Sámedikki láhkaárvalusa meannudeapmái. Danne lea dárbu meahcceduopmostullui veaháš geahčadit dáid diliid.

Finnmarkolága duogáš

Áltá-Guovdageainnu čázadaga huksema riidu almmuhii ahte stáhta dárbbasii čielggadit gaskavuodas sámí kultuvrii ja sámiid riektedillái Norggas. Sámevuoigatvuođalávdegoddi nammaduvvui 1980:s. Lávdegoddi oaččui viiddis mandáhta, masa gulai guorahallat, árvvoštallat ja vaikkeba evttohit nuppástusaid vuoigatvuođas, ja hálidet, eatnamiid ja čáziid, ja sihkkarastit sámí álbmoga vejolašvuođaid ávkkástallat luondduvalljodagaid sin ássanguovlluin. Sámevuoigatvuođalávdegoddi árvalusa NOU 1984: 18 *Sámiiid riektedili birra* vuodul, mearriduvvui sámeláhka 1987:s, Sámediggi ceggejuvvui, ja Vuodđolága § 100 a stáhtaiešválliddiid geatnegasvuođat sámí álbmotjoavkku ektui, dál § 108, lasihuvvui 1988:s.

Oktanaga dáinna jotkkii Sámevuoigatvuodálávdegoddi bargguin čielggadit riektediliid Finnmárkkus ja sámi kultuvrra luondduvuođu gáhttemii váikkuhangaskaomiid. Sámevuoigatvuodálávdegotti eanetlohku evttohii NOU 1997: 4 Sámi kultuvrra luondduvuođus, ahte *Finnmárkku eanahálddašeapmi* galggai ceggejuvvot ja čuldojuvvot dalá Statskog SF:s ja oažžut láhkavuođu Finnmárkku stáhta eatnamiid eaiggádin. Eanahálddašanorgána váldobargun galggai leat hálldahuslaš bealli. Lagabut dán proseassa birra čujuhuvvo čilgehussii Ot.prp. nr. 53 (2002–2003), 10. siiddus čuo. Seamma proposišuvnnas evttohii ráđđehus ahte galggai cegget ođđa ja iešheanalaš orgána, Finnmárkkuopmodaga, masa galggai sirdit oamastanráđastallama daid eatnamiidda mat dalle ledje Statskog SF vuolde. Departemeanta bijai vuodđun ahte láhka riektediliid ja hálddašemi birra Finnmárkku eatnamiid ja luondduriggodagaid hárrái, ii berrešii doalahit ortnega mas stáhta lea Finnmárkku eaiggát almmá čielggaduvvon ja láhkanannejuvvon vuoigatvuodaid haga sámiide, ja mas Sámedikkis lei uhccán njuolgga dadjamuš eatnamiid hálldemis. Boahttevaš vuoigatvuodadilli mas sámiin eai leat čielggaduvvon ja láhkanannejuvvon vuoigatvuodát Finnmárkku eatnamiidda, lei departemeantta árvvoštallama mielde váttis ovttašit Norgga geatnegasvuodaiguin ILO-konvenšuvnna nr. 169 mielde. Oktiibuot selveha dát ahte dat čoavddus mii lágas válljejuvvui fertii addit sámiide duohta ja formála váikkuhanválddi buot meahcceareálahálddašemis Finnmárkkus. Čujuhuvvo proposišuvnna 90. siidui.

Álgoevttohusas ledje mearrádusat Finnmárkkuopmodaga birra 2. kapihttalis ja dan ođasmuvvui valljodagaid hálddašemi birra eatnamiiddis 3. kapihttalis. Vaikke leage válddalaš mearrádus § 5 vuosttaš ja nuppi lađđasis ahte láhka ii mearkkašan makkárge duohtademiid priváhta dahje oktasaš vuoigatvuodain rábidan oamastusa dahje dološáigásaš geavahusa bokte, ii sisdoallan álgoevttohus makkárge njuolggadusaid mat livččii čielggadahtán dákkár vuoigatvuodaid mahtodaga.

Vuoigatvuodakártenbargu

Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) celkkii departemeanta ahte Finnmárkkus ledje guovllut goappašiid vuoigatvuodakategoriijain ILO-konvenšuvnna nr. 169 art. 14 nr. 1.s, «mii mearkkaša sihke guovllut maidda sámeálbmogis lea oamastan- ja hálldenvuoigatvuoda gáibádus ja guovllut gos sámiin lea geavahanvuoigatvuoda gáibádus». Departemeanta datte guorrasii oktasaš čovdosii olles Finnmárkui go ii lean «doarvái duohta vuodđu geassit earu gaskal daid guovlluid mat gullet dan nuppi kategoriijai ja guovlluid mat gullet dan nubbái dahje guovlluid mat eai gula goabbáige, dan láhkai ahte Finnmárkku juohkin livččii lean govttolaš, vuoiggalaš ja čohkkejeaddjin». Departemeanta bijai dasto vuodđun ahte ollislaščoavddus Finnmárkui livččii álbmotrievtti guotkku, jus sámit ožžot doarvái váikkuhanvuoimmi areálahálddašeapmái dan láhkai ahte stádis vuodđu váfistuvvo sámi kultuvrra gáhttemii ja ovdáneapmái. Čujuhuvvo Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) 90. ja 91. siidduide.

Láhkaárvalus diggedahtii viehka garrasit go mánggas oaivvildedje ahte evttohuvvon eaiggát- ja hálddašanmálle ii lean doarvái deavdit earret eará 14. artihkkala ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čeardaálbmogiid iehčanas stáhtain. Stuorradikki justiisalávdegotti ávžžuhusa mielde čohkkii departemeanta bealátkeahtes láhkaálgoevttohusa árvvoštallama. Professorat Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver, goappašagat Det juridiske fakultetas Oslos, bijaiga 2003 čavčča ovdan « Folkererettslig vurdering av forslaget til ny Finnmarkslov/ Oðda Finnmarkkolága evttohusa álbmotrievttálaš árvvoštallan » guorahallama. Sudno loahppaboađus lei ahte ráđđehusa láhkaálgoevttohus ii lean doarvái deavdit ILO-konvenšuvnna artihkkala nr. 14 eamiálbmogiid eanavuoigatvuodaid birra. Dán sáhtášii datte helpet sajáiduhtedettiin prosedyraid identifiseren dihtii sámi vuoigatvuodaid FeFo-eatnamiin Finnmarkkus artihkkala 14 nr. 2 mielde. Dán birra čujuhuvvo Alimusrievtti duomu válddahallamii Stiertnááššis HR-2016-2030-A 57–61.osiide.

Beroštahtti lea maiddáa ILO`ekspeartalávdegotti áicancealkámuš mo čadahit konvenšuvnnaid ja rekommandašuvnnaid (CEACR) 2004 njukčamánuš, 17. oassi, gos ovdanbohte moaiti mearkkašumit. Dás čujuhuvvui ahte láhkaárvalus sirddášii Finnmarkku eatnamiin 95 proseantta Finnmarkkuopmodahkii, ja ahte dát orro fáttmasteamen guovlluid maid sámit gáibidit iežaset riikan guhkes áiggi hálddu vuođuin, ja maidda ráđđehus prinsihpas dohkkeha ahte sámiin leat vuoigatvuodát, vaikke guovllut ja vuoigatvuodaid sisdoallu ii lean dovđáhuvvon nugo konvenšuvnna 14. artihkal gáibida:¹

The proposal would transfer state ownership of 95 per cent of the land in the county to the Estate. It appears that this would include areas that Sami claim as their land by right of long occupation, and to which the Government acknowledges in principle that the Sami do have rights, though the extent of these lands and the content of the rights have not yet been identified as required in Article 14 of the Convention. It would give the Sami a significant role in the management and use of a larger area than that to which they now have rights, and the Government indicates that they would have more benefits from the management of the larger area than under the present situation. However, the proposal would replace the rights of ownership and possession recognized by the Convention with a right to a large share in administration of the region.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 6. artihkal skihkke earret eará eiseválddiid ráđđádallat «the peoples concerned» doaibmajuid oktavuodas mat sidjiide njuolgga váikkuhit – «may affect them directly». Dákkár ráđđádallamat galget geavvat «good faith» ja «with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures». Mearrádus eaktuda nappo ahte ráđđádallamat fertejit leat nu ahte dain heivvolaččat olaha ovttaoaivilvuoda. Justiisalávdegoddi čadahtii njeallje ráđđádallama Sámedikkiin ja

¹ Observation, (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention (No. 169) – Norway (Ratification: 1990)

Finnmárkku fylkkadikkiin 2004 ja 2005 jagiin. Lávdegoddeeanetlohku čujuhii ahte Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuohta ráđđádallat sámiguin dán láhkai lei mielde Stuorradikki barggus, ja ahte dát lei konstitutionála odđafuomášupmi.

Dan sivas lea veara namuhit ahte justiisalávdegotti eanetlohku oaivvildii ahte daid lasáhusaiguin ja dárkilastimiiguin maid eanetlohku loahpas evttohii, deavddášii Finnmárkoláhka čielgasit Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuoðaid. Árvalusas earret eará celkojuvvui prinsipiealla hámis ahte sámít eatnamiid ja čáziid bistilis geavahusa bokte leat rábidan vuoigatvuoðaid Finnmárkku eatnamiidda, ja ahte dát gusto Finnmárkku eará ássiidege. Dasto ovdandollojuvvui ahte dáláš vuoigatvuoðat, sihke sámiid ja earáid, galge kártejuvvot ja dohkkehuvvot sierra kommišuvnna ja sierraduopmostuolu bokte, ja láhka galggai gustot daid gáržžidemiiguin mat čuvvot ILO-konvenšuvnnas nr. 169. Čujuhuvvo Innst.O.nr.84 (2004–2005) 7.1.kapihttalii.

Finnmárkolága § 29 mearkkašumiin lavttii justiisalávdegotti eanetlohku mearkkašemiid Sámedikki evttohussii ahte Finnmárkokommišuvnna lasáhus kártet guđe vuoigatvuoðaguoddit leat iešguðet guovlluin, maddái galggai cealkit guđe kategoriijaide iešguðet guovllut gártet ILO-konvenšuvnna 14. artihkkala mielde. Lávdegotti eanetlohku oaivvildii ahte lei eahpečielggas ahte oččošiigo dákkár kategoriseren makkárge rievttálaš čuozaheamis earret čuozaheamis kártemis oktagasaid ja joavkkuid vuoigatvuoðaid, ja ahte konvenšuvdna ii skihkke geatnegahttit dákkár kategoriserema nu guhká go daid rábiduvvon vuoigatvuoðaid identifisere, dohkkeha ja suodjala. Eanetlohku eaktudii ahte kommišuvdna ja sierraduopmostuollu galge vuoðđudit mearridemiideaset gustojeaddji riektái, álggos dábálaš oapmeriektái, oktan sami dološvieruiguin.

Mo Sámediggi meannudii láhkaárvalusa

Áššeovddidusas Sámedikki meannudeamis Innst.O.nr.84 (2004–2005) miessemánu 13.b. 2005 boahť earret eará ovdan ahte Sámedikki okta váldogáibádusain lea leamaš ahte álbmotriekti galggai oažžut guovddáš sáji láhkaárvalusas. Sámediggi lei leamaš čielggas das ahte ILO- konvenšuvdna galggai norgga rievttis ollašuvvat inkorporerema bokte ja oažžut ovdasáji ovdalii norgga lágaid. Nuppi ráđđádallančoahkkimis lei ovttaoaivilvuohta dasa ahte daid galge váldit mielde eanavuoigatvuoðaid identifiserema birra mearrádusain, ja ahte Finnmárkokommišuvnna ja sierraduopmostuolu birra evttohus ledje hirbmat dehálaš lávkkit ovddasguvlui.

Áššeovddidus ovdandoalai dasto ahte láhkaárvalus dohkkeha ahte sámít dološáiggi rájes geavahusaset bokte leat sajáiduhtán vuoigatvuoðaid eatnamiidda ja valljodagaide Finnmárkkus, ja ahte dákkár vuoigatvuoðat seilot ja galget kártejuvvot ja sihkkarastojuvvot sierra proseassain. Dasto čujuhuvvui ahte Finnmárkokommišuvdna ja sierraduopmostuollu galget vuoðđudit mearrádusaideaset gustovaš rievtti ala, ja ahte atnui buorin ahte sami boaresvierut ja riekteoainnut ja álbmotriekti dohkkehuvvojit dehálaš riektégáldun. Dasto

ovdandollojuvvui leat buorrin ahte láchka addá ILO- konvenšuvdnii nr. 169 ovdasaji ovdalii Finnmarkolága jus lága mearrádusat leat vuostá konvenšuvnna.

Čujuhuvvui velá ILO ekspeartalávdegotti 2004, 19. teakstabihtá dárkomii, mii áššeovddidusas lea jorgaluvvon dárogilliija ja dasto dán duomus sámegillii ná:

Proseassa ja sisdoallu leat luvvekeahtá čatnasan oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja dan gustovaš giččus. Lávdegoddi lea dan mielas ahte jus Sámediggi, sámiid ovddasteaddji orgánan Norggas, lea dáhtolaš miehtat evttohussii, de sáhtá lávdegoddi dohkkehit dán čovdosa eanavuoigatvuodaid gáibádusaid ollašupmin, mii guhká lea leamaš fáddán šiehtadusaide gaskal sámiid ja eiseválddiid. Finnmarkkuopmodaga ásaheapmi dákkár mieđakeahtá, nuppi beales mearkkaša vuoigatvuodaid ekspropriašuvnna mii lea dohkkehuvvon rievttálaš mearrádusain Norggas Konvenšuvnna geažil.

Mearrádusas miessemánu 13. b. 2005 mieđai Sámediggi dasa ahte Justiisalávdegotti eanetlohkoárvalus ovddiduvvo Stuorradiggái nugo dat lei dalle, ja Sámediggi guorrasii Stuorradiggái árvalusa mearridettiin.

Čoahkkáigeassu árvvoštallamat

ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkal mudde eamiálbmogiid priváhtarievttálaš vuoigatvuodaid eatnamiidda ja luondduvalljodagaide ja stáhta geatnegasvuoda dohkkehit dákkáriid. 14. artihkal nr. 1 vuosttaš čuokkis skihkke stáhta dohkkehit eamiálbmogiid eaiggáduššan - ja hál dovuoigatvuodaid «lands which they traditionally occupy». Nubbi čuokkis gusto geavahanvuoigatvuodaid suddjemii.

Finnmarkolága njuolggadusat dáláš vuoigatvuodaid kártema birra hábmejuvvui deavdin dihtii ILO-konvenšuvnna nr. 169 14. artihkkala nr. 2 gáibádusaid. Dán lea Alimusriekti bidjan vuodđun Unjárggaduomus, vrd. HR-2018-456-P 167. teakstabihtáin. 14. artihkkalis nr. 2 čuovvu ahte eiseválddit galget dahkat dan mii dárbbášuvvo identifiseret eanaguovlluid maid eamiálbmogat árbevirolaččat leat ráđđen, ja sihkkarastit beaktilis suddjema sin eaiggáduššanvuoigatvuoda ja hál dorievtti. Vuosttasjenasteaddji čilge duomu 167. oasi rájes ahte mo áddet konvenšuvnna 14. artihkkala nr. 1, ja konkludere 174. teakstabihtás ahte báikegoddeálbmoga vuoigatvuodát Unjárggas gullet 14. artihkkala nr. 1 nuppi čuoggái geavahanvuoigatvuohtan. Dát beariha ahte Alimusriekti ii leat ádden Finnmarkolága nu ahte dat caggá geassit earu gaskal guovlluid mat gulašedje juogo eaiggáduššan- ja hál dovuoigatvuodaide dahje geavahanvuoigatvuodaide ILO-konvenšuvnna nr. 169 14. artihkkala nr. 1 vuosttaš ja nuppi čuoggá mielde.

Meahcceduopmostuollu iige sáhte oaidnit ahte Alimusriekti ovdabargguid ja lága vuodul galggašii oažžut liibba dan dahkat. Justiisalávdegotti eanetlohku celkkii gal ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 ii skihkke makkárge geatnegasvuoda kategoriseret iešguđet guovlluid 14. artihkkala nr. 1 olis, muhto cealkámuša ii nappo sáhte áddet nu ahte

Finnmárkoláhka bidjá cakkiiid dákkár kategoriserema vuostá. Lea lunddolaš oaidnit dán mearkkašeami departemeantta cealkámušaid oktavuodas láhkaproposišuvnnas ahte ii lean duohta vuoddu geassit dákkár earu.

Finnmárkokommišuvdna lea raporttastis 4. guovllus Kárášjoga, 1. girjjiis, 205. siiddus, mearkkašahttán ahte áigumušain kártet ja dohkkehit dáláš vuoigatvuodaid nugo Finnmarkoláhka ráhkkanahttá, lea earret eará skáhppot vuodu geassit dákkár earu, juoga mii departemeanttas ii lean 2003:s. Meahcceduopmostuollu guorrasa dán áddejupmái. Nu mo Stuorradiggi meannudii ráđđehusa láhkaárvalusa dagahii sakka nuppástusaid Finnmarkolágas, maiddái prosessii cealkit mahtodaga ja sisdoalu daid vuoigatvuodain maid sámít ja earát – oktasaččat ja oktagaslaččat – lea oamastusa dahje dološáigasaš geavahusa dahje eará vuodul, vrd. lága § 5 goalmát laddasiin vrd. vuosttaš laddasiin. Lea lunddolaš geahččat láhkaálgoevttohusaid nuppástusaid mat ovdánahttojuvvo ráđđádallanproseassa botta Sámedikkiin dan vuordámuša ektui maid departemeanta celkkii dan birra ahte Finnmarkkus leat guovllut goappašiid vuoigatvuodakategoriijain 14. artihkkalis nr. 1, ja Sámediggi báhkkođii eavttuid álbmotrievtti áimmahuššamii ja eanavuoigatvuodaid kártemii. Meahcceduopmostuolu árvvoštallama mielde ii gidde Finnmarkoláhka identifiseret vuoigatvuodaid mat gulašedje ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkkala nr. 1 goappašiid vuoigatvuodakategoriijaide.

Meahcceduopmostuollu iige gávna čielga doaladumiid láhkaproposišuvnnas, ii justiisálávdegotti árvalusas iige Sámedikki mearrádusas ahte lei oktasaš áddejupmi dasa ahte láhka mearkkašii opmodatmolsuma mas Sámediggi dohkkehit addit sámii eaiggáduššanvuoigatvuoda sis Finnmarkkus jus oččoš oasi eaiggáduššanvuoigatvuodas fylkka eará osiin. Nugo Meahcceduopmostuollu dan oaidná, de ii sáhte ILO` 2004 ekspeartalávdegoddi áican iešalddes dákkár oainnu ávkin. Lávdegoddi lei kritihkalaš sirdit eanaeaiggáduššanvuoigatvuodaid Finnmarkkuopmodahkii vuoigatvuodakártema haga ILO-konvenšuvnna olis, muhto dovddahii ahte lávdegoddi dohkkehivččii dákkár čovdosa jus Sámediggi dasa miehtá. Guovddáš momeanta lea justa dat ahte Sámediggi ii miehtan láhkaárvalussii nugo dat álggus lei, ja ahte miedái easka maŋŋil go justiisálávdegoddi lei láhkaárvalusa divvon guovddáš čuoggáin, nugo vuoigatvuodakártema álggaheami.

Bargodokumeanta nr. 7 ráđđádallamiin gaskal Sámedikki ja Stuorradikki justiisálávdegotti Finnmarkolága birra doarju, bájuhuvvon Alimusrievtti duomus Unjárggaáššis, HR-2018-456-P 190. teakstabihtás. Dás cealká Sámediggi čuovvovačča:

... Sámediggi lea válljen doarjut eatnamiid ollislaš hálldašeami evttohusa, dainna eavttuin ahte identifiserengažaldat čovdojuvvo dohkálaš vuogi mielde sámii álbmogii.

[...]

Dáinna lea Sámediggi miedihan hirbmat guhkás álbmotrievtti gáibádusa ektui, vrd. Sámevuoigatvuodalávdegotti álbmotjoavkku ja Graver/Ulfsteina árvvoštallamiid. Čoavddus eaktuda ahte mii lea álbmotrievttálaš lea sajis lága buot eará surggiin nugo ulbmila, doaibmasuorggi, álbmotrievtti ja dáláš vuoigatvuodaid gaskavuoda, láidagiid,

ráđđejumi gáržžideamit, muhtin sámi guovlluid jienastannjuolggadusat, ávnaslaš njuolggadusat eanagáhttema birra, kommišuvdnii ja sierraduopmostullui ja váiddaorgánii nammadeapmi ja mandáhta.

Meahcceduopmostullui sáhtta nappo leat váttis oaidnit ahte Finnmárkoláhka čadahii opmodatmolsuma vuoigatvuođaguoddiid gaskka olggut ja sis Finnmárkkus. Juohke áššedilis orro doarvái čielggas ahte Sámedikkis ii lean váldi háldet priváhtarievtálaš vuoigatvuođaid dán láhkai jus vejolaš vuoigatvuođaguoddit eai livčče buhtaduvvon. Meahcceduopmostuolu árvvoštallama mielde ii čadahan Finnmárkoláhka makkárgé opmodatmolsuma mii caggá áššečuoččuheadjiid gáibádusaid.

Áššiid joatkkaárvvoštallama vuolggasajit

Áššiid sámi mihtilmasvuohta

Finnmárkoláhka čielggasmahtta ahte stáhta lea guodđán ovddeš oainnus ahte álbmoga eatnamiid ja luondduvalljodagaid geavahus Finnmárkkus lei suovatgeavahusa čuovus mii ii sáhttan bidjat vuoigatvuođarábideami vuođu. Dát čuovvu lága § 5 nuppi lađđasis ahte láhka ii duohtat oktasáš ja oktagaslaš vuoigatvuođaid maid sámít ja earát ležžet rábidan oamastusa dahje dološáigásaš geavahusa bokte.

Áššit gustojit gažaldahkii ahte leago oktasáš eaiggáduššanvuoigatvuođa dasa mii lea sámi váldoguovlu Finnmárkkus. Meahcceduopmostuollu bidjá danne vástideaddji vuolggasaji go dan maid Alimusriekti dagai Unjárggaášsis, namalassii ahte sámiiid vuoigatvuođaid sisdoallu livččii vuođđu vuolggasadjin gáibádusaid árvvoštallamis. Dát gusto goappašiid áššiide, maiddái dan áššečuoččáldahttimis mas čuoččuhuvvo ahte Kárášjogas báikegoddeálbmot iešalldes dat oamastit daid nággovuloš eatnamiid, vrd. HR-2018-456-P 86. teakstabihtáin.

Vuđolaš norgga mearrádus sámiiid vuoigatvuođaid hárrá lea Vuodđolága § 108. Vuodđolágamearrádus lea nugo namuhuvvon oassi dan riekteovdáneamis mii lea leamaš sámerievti suorggis mannil Áltta-Guovdageaidnočázadaga huksema nákkuid. Mearrádus skihkida stáhtaeiseválddiid lámhit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku ieš sáhtta sihkkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras ja servodateallimis. Mearrádus mearrida stáhtas rievttálaš geatnegasvuođaid sámiiid ektui ja lea iešheanalaš mearkkašupmi lágaid dulkomis ja dološvierrorievttálaš njuolggadusaid atnimis. Čujuhuvvo Alimusrievtti dupmui Unjárggaášsis, HR-2018-456-P 91. teakstabihtái ja HR-2018-872-A (Femund sijte), 39. teakstabihtái. Fovseduomus bijai Alimusriekti dasto vuođđun ahte Vuodđolága § 108 vuođđuda SP 27. artihkkalii ja sáhtta leat iešheanalaš riektevuođđu gos eará riektégáldut eai atte makkárgé vástádusa, vrd. HR-2021-1975-S 99. teakstabihtáin.

Finnmárkoláhka ii earut čearddalaš vuođuin, ja lea dien láhkai neutrála. Árvalusastis Finnmárkoláhkii čujuhii datte justisálavdegotti eanetlohku ahte láhka lea dehálaš

vuodđogeadgin sámi vuoigatvuodaid barggus, ja čujuhii velá vuoigatvuodaid identifiseremii mii galgai lágiduvvot. Vuoigatvuodakártenbargu Finnmárbkolága mielde galgá geavvat gustovaš nationála rievtti mielde. Finnmárbkokommišuvnna dáfus čuovvu Finnmárbkolága § 29:s, ja Meahcceduopmostuolu dáfus Finnmárbkolága § 46 nuppi lađđais vrd. riidolága § 11-3, vrd. velá Alimusrievtti duomuin Stiertná áššis, HR-2016-2030-A 72. teakstabihtáin.

Meahcceduopmostuollu ii gávnnat ákka čiekŋudit dan historjjálaš duogázii áddejumi ektui ahte stáhta eaiggádušai buot eanaviidodaga Finnmárbkku, dahje ahte sámit johttiálbmogin eai sáhtán rábidity eaiggáduššánvuoigatvuoda. Belohahkii vuodđuduvvui dát terra nullius-doktrinii ahte eaiggátkeahtes riikka sáhtá stáhtaváldi váldity hálldosis, ja belohahkii dainna jurddašemiin ahte easka dalle go eatnama lea gilván, de šaddá eaiggáduššánvuoigatvuodta. Dát lea datte mearkkašahtti historjjálaš duogáš Finnmárbkolága dohkkeheapmái, go áššity leat boahán duopmostuoluid meannudeapmái. Ovdalaš eanavuovdinlágat Finnmárbkku várás ledje dakkár oainnu vuodul ahte báikegoddeálbmoga meahcásteapmi lea leamaš suovatgeavahus stáhta bealis mii ii sáhtán bidjaty vuodu iešheanaláš geavahanvuoigatvuodaide dahje eaiggáduššánvuoigatvuhtii. Ahte dát oaidnu lea guđđojuvvon, govviduvvo maiddái Finnmárbkolága § 5 vuosttaš lađđasis ahte sámit leat oktasaš ja oktagaslaš guhkesáigásaš eatnamiid ja čáziid geavahusa bokte rábidity vuoigatvuodaid Finnmárbkku eatnamiidda.

Eaiggáduššánvuoigatvuoda ja daid áigequovdilis rábidityhámiid birra

Eaiggáduššánvuoigatvuodadoaba

Oapmerievttálaš rábidityhámiid maid lea ovdandoallan dán guovtti áššity mat Meahcceduopmostuolus dás leat meannudeapmái, leat eaiggáduššánvuoigatvuoda álgoálgosaš rábidityeamity vuollásteamiš, eaiggáduššánvuoigatvuodta rábidity dološáigásaš geavahusa bokte ja eaiggáduššánvuoigatvuoda rábidityapmi sajáiduvvan riektedillin. Dát oapmerievttálaš prinsihpas gustožit vuoigatvuodaid rábidityapmái guhkesáigásaš geavahusa vuodul, ja galgá gustot sámi premissain ja álbmotrievtti mielde, vrd. Alimusrievtti duomuin Stiertnááššity, vrd. HR-2016-2030-A 85. teakstabihtáin. Dán guovtti áššity mearrádušat lea nappo siskkáldas oapmerievtti vuodul gos maiddái sámi vieruid ja riekteoainnuid galgá doahttalit, ja gos álbmotrievttálaš gáldut berrešedje leat guoskevaččat.

1500-logus vuollástuvvui sis Finnmárbkku ruota máilmmálaš ja girkolaš jurisdikšuvnna. Guovlu bođii norgga jurisdikšuvnna vuollái easka 1751:s. Dát mearkkaša ahte čuožžovaš áššityid árvvoštallamiš ii leat doarvái árvvoštallat áššity dan nággovuloš guovllu eaiggáduššánvuoigatvuoda dáfus, dušše norgga siskkáldasrievttálaš perspektiivvas. Fertešii han maiddái váldity vuhtii duohta ja rievttálaš dili 1700-logu gaskamuttu rádjái Ruota beale Sámiš, nugo dáláš Kárášjogas lei Árvjovári siida oassin, dárkilat celkon oassin Durdnosa sámequovllus. Duohta ja rievttálaš sisdoallu nággoguovllu sámi hálldus go dat lei Ruota jurisdikšuvnna vuollásaš, livččii momeantan áššityid árvvoštallamiš.

Dáláš eaiggáduššanvuoigatvuođadoaba nugo dat lea čilgejuvvon norgga juridihkalaš teoriijas ja riektegeavadis siskkilda opmodaga daid ráđđejumiid mat eai leat čuldojuvvon posiitiivva meroštallon ráđđejuvvon vuoigatvuođaid hámis. Mearrideamis ahte geas dat lea eanaeaiggáduššanvuoigatvuohta – loahppavuoigatvuohta – vuodđuduvvo konkrehta árvvoštallamii.² Sámi álbmoga ektui ferte earret eará váldit vuhtii sámi vieruid oktasáš geavahusa hárrái. Eaiggáduššanvuoigatvuođadoahpaga oaivilsisdoallu lea datte rievddadallan áiggi badjel, nugo dat sáhtta rievddadallat gaskal sierranas servodagaidge. Eaiggáduššanvuoigatvuođadoahpaga ovdáneapmi ja oaidnu dilis gaskal eaiggáduššanvuoigatvuođa ja geavahanvuoigatvuođa sáhtta dagahit hástalusaid go dálá áiggis galggašii dulkot boares dokumeanttaid ja gálduid doahpagiid ja ovdanbuktinvugiid ádden dihtii mii riektedilli oppalohkái lei. Dasa lassin bohciida dárbu heivehit boarrasat riektediliid ovdáneapmái. Vuolggasadjin livččii ahte 1900 birrasiid rievddai eaiggáduššanvuoigatvuođadoaba go árbevirolaš vuogádat mas juhke guoskevaš ávkkástallanhámiid mearritkeahhtá guđes lei dat loahppavuoigatvuohta, dan ođđaáigásaš romalašriehtevuodđuduvvon vuogádahkii mas soames lea «eaiggát» ja eará vuoigatvuođat lohkkijit ráđđejuvvon vuoigatvuohtan mat leat eaiggáduššanvuoigatvuođas³ gitta

Högsta Domstolen Ruotas guoskkaha Vearroduottarduomus daid eahpečielga doahpagiid laktasan giddodaga riektediliide 1600- ja 1700-logus. Dán áššis lei gažaldat ahte galggašii go muhtin sámesiiddaid atnit nu gohčoduvvon vearroduoddariid eaiggádin Jämtlandas. Dás bájuhuvvo duomus (NJA 1981 1.s., duopmu originálas 33.s.):

Från början bör understrykas att man knappast kan tala om äganderätt till mark i modern mening för enskilda ofrälse personer under 1600-talet, och för övrigt inte heller under större delen av 1700-talet. Närmast blir det fråga om de rättigheter som vid denna tid tillkom en skattebonde (skattemannarätt).

Dasto bájuhuvvo seamma duomus 28. s.:

Termer som "äga", "bruka" och "nyttja" hade synbarligen åtminstone på 1600- och 1700-talen inte någon tydlig och oomstridd innebörd utan kunde användas om varandra rörande samma förhållanden till fast egendom ...

Boarrasat ráđđenvugiin ii nappo dárbbas dievasit leat seamma sisdoallu go ođđaáigásaš eaiggáduššanvuoigatvuođas, muhto datte sáhtta leat ráđđenvugiid birra mat sisdololaččat sáhttet leat dat lagamusii maid áiggis ja dilálašvuođain boahtha eaiggáduššanvuoigatvuođa

² Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, Tingsrett, 9. utgave, 2022, s. 40. flg. og Ernst Nordtveit, Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom, i Gunnar Bergby mfl., Lov, sannhet, rett. Norges Høyesterett 200 år, Universitetsforlaget, 2015, s. 771, Juridika

³ Ernst Nordtveit, op. cit. s. 769–770, Juridika

doahpaga. Meahcceduopmostuollu máhccá manjelis Ávjovári siidda dili 1700-logu gaskamuttu árvoštallamii mii guoská dan nu gohčoduvvon «skattemannarätten» dáfus.

Vuollásteapmi

Áššečuočuheaddjit dahket gustovažžan ahte Kárášjoga álbmogis lei origineara vuoigatvuohta mii vástida dasa maid mii dál atnit oktasáš eaiggáduššanvuoigatvuohtan. Vuollásteapmi lea origineara – álgoálgosaš – rábideapmi, mii mearkkaša ahte soames lea váldán muhtin objeavtta háldosis, ja daði mielde lea adnojuvvon dása eaiggádin dahje geavahanvuoigadahttomín. Vuollásteamis ferte leat dihto meari geavahus intensitehta ja jotkkolašvuoða dáfus, muhto lea váttis diedihit dárkilat gáibádusaid geavahanáiggi ja riekteoainnu dáfusge. Dihtolágan bagadusa sáhtá dohppet Vearroduottarduomus. Lei biehttalkeahtá ahte duoddarat ledje leamaš eaiggátkeahes eatnamat ovdalgo sámit daid atnigohte, ja Högsta Domstolen danne meannudii vuossuotnareatnamiid rábideami eavttuid vuollásteapmi bokte. Dákkár rábideapmái gávnnai duopmostuollu bagadeami «urminnes hävd» birra njuolggadusain. Govttolašvuoðain navddášii ahte gáibiduvvui uhcimustá seamma olu eatnamiid geavahussii dán rábideapmái vuollásteami bokte go «urminnes hävd» bokte. Högsta Domstolen mielde ii lean vejolaš čielgasit earuhit vuollásteami eavttuid seamma láhkai go «urminnes hävd». Mii celkojuvvui dan nuppi rábidanvuogi birra gustui sakka muddui dan nubbái. Duopmostuollu čujuhii datte oktanaga ahte dán áššis ii lean sáhká dan mihtilmas dili birra go «urminnes hävd» gáibádusa njuolggadusat šaddet áigeguovdilin danne go vearroduoddarat ledje ávdinguovllut dalle go sámit daid atnigohte.⁴

Dološáigásaš geavahus

Vai vuoigatvuoðat galget rábiduvvot *dološáigásaš geavahusa bokte*, de ferte leat dihto geavahus guhkit áiggi, ja dainna oskkuin. Mearrádus ahte leago vuoigatvuoðarábideapmi dološáigásaš geavahusa bokte, ferte leat govda árvoštallama olis, vrd. HR-2021-1429-A (Saarivuoma siida) 120. teakstabihtáin. Vuolggasadjin sáhtá vuoigatvuoðarábideapmái dološáigásaš geavahusa bokte vuolit rádjá biddjojuvvot su. 50 jahkái, muhto sullii 100 jagáš geavahusain válddahussan čoahkkeárvoštallamis ahte leago dološáigásaš geavahus. Eai leat datte bissovaš kriteriat mearridettiin ahte leago ovttaskas eaktu devdojuvvon. Dat láhkačálekeahtes njuolggadusat dološáigásaš geavahusa birra leat njuovžilat ja sáhttet muhtin muddui heivehuvvot dan konkrehta ášši diliide. Sámi álbmoga ektui ferte earret eará oktasáš geavahusas váldit vuhtii sámi vieruide. Opmodatrábideapmi dološáigásaš geavahusa vuoduin eaktuda doarvái meari geavahusa intensitehta ja jotkkolašvuoða dáfus. Dán oktavuoðas lea guovddáš áššin man ráđđejeaddjin geavahus lea leamaš go buohtastahhtá daid guovlluid earáid geavahusain. Čujuhuvvo Stiertnádupmui, HR-2016-2030-A 96. teakstaossái.

Sajáiduvvan riektedilit

⁴ NJA 1981 s. 1, dom i original s. 34

Eaiggáduššanvuoigatvuoda sáhtta sajáiduhttit bistilis geavahusa bokte mas vuoigatvuoda vuoddu lea leamaš nággovuloš dahje eahpečielggas. Sajáiduvvan riektedilli mearkkaša ahte cieggan dilli dohkkehuvvo vaikke dat vuodduvašiige boasttuáddejupmái dahje eará boasttuvuolggasajis, danne go livččii unohas čuoggut juo bissovaš dili mii lea sajáiduvvan guhkes áiggis. Dan oskkus gáibádus ii mearkkaš nu olu sajáiduvvan riektediliin. Datte deattuhuvvo sakka su dahje daid vuoigadahttomiid guhkit áiggi passivitehta. Áigegaska sajáiduvvan riektedilis gal lea sullii seamma go dološáigásaš geavahussii, 50–150 jagi gaskkas, geavahusa intensitehta ja eksklusiviitehta duohken. Stuorámus mearkkašupmi lea sajáiduvvan riektediliid konstrukšuvnnas leamaš áššiin nugo dás, mas giliolbmuid almmennet- dahje meahccevuoigatvuodát leat šaddan vuostá stáhta dahje eará stuorra opmodatháldejeaddjid beroštumiid.⁵

Dološáigásaš oamastus

Sihke rábidanhámit vuollásteapmi ja dološáigásaš geavahus leat áššáiguoskevaččat ruota rievtti mieldege. Ruota rievttis lea eanavuoigatvuodaid gažaldat sivas bistilis geavahusa eanaš meannuduvvon «urminnes hävd» riekteinstituhta rámma siskkobealde. Högsta Domstolen lea dárkilat válldahallan «urminnes hävd» Girjásduomus, mii lea dan birra ahte leago Girjás siiddas «ensamrätt» oktovuoigatvuohta stáhta ektui fuođđobivdui ja guolásteapmái siidda guovllus Gällivare gielddas, NJA 2020 3. s., 135 teakstaoasi rájes. Riekteinstituhtta lea ruota rievttis heaittihuvvon, muhto áigahaš vuoigatvuodaid maid lea rábidan «urminnes hävd» bokte datte leat ain áimmuin. Áššáiguoskevaš láhkavuoddu čuožžovaš áššiide leat gávdnamis dalle gustovaš Sveriges Rikes Lag av 1734, Jordabalken, 15. kapihtala, § 1:s:

Det är urminnes hävd: där man någon fast egendom eller rättighet i så lång tid okvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat haver, att ingen minnes, eller av sanna sago vet, huru hans förfäder, eller fångesmän först därtill komne äro.

Vearroduottarduomus bijai Högsta Domstolen vuodđun ahte sámiet sáhtte 1600-logus rábidit vuoigatvuodaid eatnamiidda anedettiin duoddariid guohtumii, bivdimii ja guolásteapmái. Lei datte eahpevissis makkár eavttuid galgai bidjat vuodđun. Högsta Domstolen válldahus vuoigatvuoda rábideami eavttuide giddodahkii «urminnes hävd» bokte Girjásduomus sáhtta čeahkkáigeassit dasa ahte vuoigatvuodapretendeanta uhcimusat su. 90 jagi jotkkolaččat ja dihto árjjain leat geavahan ja háliden ráddjejuvvon opmodaga iige dát leat eahpiduvvon. Ohpihii geavahus ovdamearkka dihtii guohtun ii hilggo «urminnes hävd», geahča NJA, 2020 3.s., 140 teakstabihtá:

Kriterierna i 15 kap. 1 § äldre jordabalken för när urminnes hävd föreligger får, allmänt sett, anses vara vaga. Klart är dock att urminnes hävd förutsätter att någon under en längre tid har brukat och besuttit den fasta egendomen utan att detta har ifrågasatts av någon annan. I kravet på besittning har i rättspraxis ansetts ligga att objektet för hävden måste

⁵ Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2008, side 286–287

vara bestämt avgränsat, dock inte nödvändigtvis med fasta gränsmärken (jfr. «Stora Arten»). Brukandet förutsätts vidare ha varit jottkolaččat och av viss árrjain . Detta har dock inte ansetts utesluta att återkommande användning av mark för t.ex. bete har kunnat läggas till grund för urminnes hävd (jfr «Slätholmen» NJA 1952 s. 199). Lagtexten preciserar inte hävdetidens längd men i litteraturen har det ansetts att den bör vara ca. 90 år.

Eavttut leat oalle muddui seammaláganat go norgga dološáigásaš geavahusa njuolggadusat. Högsta Domstolen gávnai Vearroduottarduomus ahte dát eavttut eai lean devdojuvvon dan áššáiguoski duottarguvlui Jämtlandas.

Metodalaš lahkoneapmi, duođastannoaddi ja duođastanárvoštallan

Meahcceduopmostuolu metodalaš lahkoneapmi gažaldahkii ahte gii dat eaiggáduššá dan nággovuloš guovllu, lea geahččalit čielggadit mo riektedilli kronologalaččat lea ovdánan dološ áiggi rájes dálážii. Dán metoda – maid gohčodivččii riektehistorjjálaš metoda – ovdandoallá Jebens leat dan mii dábalaččamus lea norgga riektegeavadis adnojuvvon guoskevaš opmodatnákkuin.⁶ Lea gal oapmerievttálaš áššiin dávjá rádjá man guhkás manás áiggis gánnáha mannat, muhto daid čuožžovaš áššiid árvoštallamis oaidná Meahcceduopmostuollu dárbbaslažžan čuovvut mo lea ovdánan. Dán metodalaš lahkoneami geavahii Högsta Duopmostolen Vearroduottarduomus ja Girjásduomus. Nugo Finnmárkokommišuvdna lea mearkkašahtán, árvoštalai Alimusriektige Selbuáššis (Rt-2001-769) ja Čáhputáššis (Rt-2001-1229) ovddeš áiggiid ja min áiggi rádjai riekteoainnuid ja geavahusa, muhto ii gal govdadit váldán ovdan daid álgoálgosaš eaiggátdiliid.⁷ Dákkár metoda vuolggasajiin fertejit árvoštallamat dán háve vuodđuduvvot viiddis čállošiid duohtadieđuid ja riekteoainnuid birra mánggaid čuđiid jagiid áiggis.

Árvoštaladettiin daid čuožžovaš áššiid ferte Duopmostuollu leat áicil dasa ahte doppe gos dál lea sis Finnmárku leat jahkečuđiid čađa ássan sámiet geat elle johtalankultuvrras ja nomadisma kultuvrras, gielaset čálalašvuoda haga. Nugo Högsta Duopmostolen čujuha Vearroduottarduomus, leat sámiet leamaš uhcitlogus politihkalaš fámu haga, heajos vejolašvuodaiguin váikkuhit dáhpáhusmanuid, ja váttisvuodaiguin áddet eiseválddiid juridihkalaš loahppajurdaga ja dajaldagaid (duomu 30.s.). Dát leat oainnut mat bohtet ovdan norgga riektegeavadisge, earret eará Čáhputduomus, gos čujuhuvvo gielalaš ja kultuvrralaš erohusaid mearkkašupmái sámiiid ja eiseválddiid gulahallamis, geahča Rt-2001-1229 1249.s.

Duođastannoaddi gullá vuolggasajis áššečuoččuheaddjái. Högsta Duopmostolen datte báhkka Girjásduomus ahte go muhtin sámiesiidii ferte dovddastit duođastannoadis veaháš geahpádusa dannego stáhtas historjjá čađa leat leamaš sakka stuorát vejolašvuodát duođastit boaresáigásaš diliid, vrd. NJA 2020 3.s.,162. teakstaosiini:

⁶ Jebens, 1999. s. 42–45.

⁷ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 113

Målet gäller en talan som en sápmelašby för mot stáhta. Sápmelašbyn representerar ett urfolk. Utgången är beroende av äldre förhållanden som till stora delar är svåra att utreda. Utredningssvårigheterna accentueras av att sápmelašnas historia länge inte fanns dokumenterad i några samiska skriftliga källor. Det är tydligt att stáhta genom historien har haft avsevärt större möjligheter att dokumentera äldre förhållanden. En viss bevislättning är därför nödvändig för att en sápmelašby ska ha rimliga möjligheter att tillvarata de rättigheter som kan vara knutna till av sápmelašr traditionellt brukade områden. (Jfr särskilt artikel 27 i FN:s deklaration om urfolks rättigheter, jfr även artikel 14.2 i ILO:s konvention nr 169 som ger uttryck för samma synsätt.)

Meahcceduopmostuolluge bidjá dán oainnu vuodđun go áššiid joatká meannudemiin.

Högsta Duopmostolen bijai velá vuodđun ahte stáhtas dat lei duođastannoaddi áššediliide mat dagahedje ahte vuoigatvuohta mii lei sajáiduvvan «urminnes hävd» bokte lei bisánan, vrd. duomu 161. teakstaosiin. Dát molsašuddi duođastannoaddi áddejuvvo leat ođđafuomášupmi dán áššesuorggis Ruotas.⁸ Dan muddui go Meahcceduopmostuollu sáhtta oaidnit, de ii leat Norgga Alimusriekti cealkán dákkár ovdáneami áššiin mas lea sáhka rábidit eanavuoigatvuođaid sámi guovlluin. Molsašuddi duođastannoaddi ii leat datte amas norgga oapmerievtis, gos mahkáš sus guhte čuoččuha leat oamastan vuoigatvuođas, lea duođastannoaddi eavttuide vai rábideapmi lea devdojuvvon, muhto mas vuostebealis lea duođastannoaddi váilevaš dainna oskkuin. Meahcceduopmostuolu árvvoštallama mielde lea lunddolaš čuožžovaš áššiin bidjat vuodđun ahte jus Kárašjoga álbmot historjjálaš áiggi geavahusa bokte lea rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa nággoguvlui dološáigásaš geavahusa dahje eará vuodu bokte, lea Finnmárkkuopmodagas duođastannoaddi dasa ahte vuoigatvuohta mannil lea nohkan.

Seamma duomus 215. teakstabihtás cealká Högsta Domstolen muđui ahte rábidan vuoigatvuođa nohkamii gáibiduvvo ahte dat galgá leat čáskaduvvon – «utsläcks» – čielga ja loahpalaš vuogi mielde lága dahje bággolotnuma bokte. Högsta Domstolen mielas lea dát duopmu váldán eará lahkoneami go dan maid Alimusriekti dagai Unjárggaduomus, gos vuosttasjienasteaddji gohčodii Meahcceduopmostuolu gažaldaga «leago stáhta ... doadján giliolbmuid riekteainnuid ja álgoálgosaš, dološvieru vuodul stivrenvuoigatvuohta meahccevalljodagaide, ja fertego dán dalle dohkkehit dillin mii lea sajáiduvvan» mii ii lean aiddo deaivil, ii rievttálaččat iige duohtan. Finnmárkokommišuvdna geažida ahte dás sáhtta leat oktavuoha dasa ahte vuosttasjienasteaddji atná ášši váldogažaldaga gažaldahkan ahte «mii lea lagabut sisdoallu daid geavahanvuoigatvuođain maid báikegoddeálbmot lea rábidan dološáigásaš geavahusa bokte».⁹ Soaitá leat nu mo kommišuvdna geažida. Alimusrievtti lahkoneapmi ii leat datte vuodustuvvon, ja Meahcceduopmostuolu árvvoštallama mielde lea váttis oažžut eanet vuosttasjienasteaddji cealkámušas go ahte nie

⁸ Jf. Christina Allard og Malin Brännströ, Girjas sápmelašby mot staten: En analys av Girjasdomen, SvJT 2020, s. 429

⁹ Se HR-2018-456-P avsnitt 146 og 121, og Finnmarkkomisjonen rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 113.

dat Alimusriekti árvvoštalai daid konkrehta áššediliid dan áššis. Dien láhkai ii oro cealkámuš earágo dahje eanet go dat mii leat dábálaš oapmerievttálaš áššiin, namalassii ahte diliid ferte árvvoštallat konkrehta juohke áššis. Meahcceduopmostuollu ii árvvoštala dán bidjat cakkiid metodalaš lahkoneapmái mas gažaldat ahte gii eaiggáduššá nággovuloš guovllu, geahččalat čielggadit dainna ahte mo riektedilli kronologalaččat lea ovdánan dološáiggi rájes gitta dáláži.

Nugo boahdá ovdan dan ovdalis siterejuvvon Girjásduomu oasis, de álbmotriektige gessojuvvui sisa Högsta Domstolen ášši árvvoštallamis, juoga mii lea mávssolaš dásge.

Álbmotrievtti mearkkašupmi gáibádusaid árvvoštallamis

Finnmárkolága § 3:s lea belohahkii ovttahtán ILO-konvenšuvnna nr. 169. Dát mielddisbuktá ahte konvenšuvdna manná ovdalii Finnemárolága jus čájuhuvvoš ahte lága mearrádusat leat vuostá konvenšuvnna mearrádusain. Alimusriekti lea ádden dán nu ahte ovttahttin lei oaivvilduvvon ráddjejuvvot Finnemárolága iežas mearrádusaide. Vaikke láhka muddege prosedyraid čielggadan dihtii vuoigatvuođaid, de dat ii mudde daid *ávnaslaš njuolggadusaid* maid vuođul vuoigatvuođat galget čielggaduvvot, vrd. Stiertnáduomu HR-2016-2030- A 76. teakstaosiin. Konvenšuvdna datte lea dehálaš riektégáldofáktor Finnemárolága atnimis presumšudvnaprinsihpa geažil ja ahte Norge lea ratifiseren konvenšuvnna ja nu leage álbmotrievttálaččat geatnegahtton dan čuovvut, vrd. Innst.O.nr.80 (2004–2005) 33. siidduin. Presumšudvnaprinsihppa beariha ahte eará álbmotrievttálaš gáldut sáhttet leat mávssolaččat siskkáldasrievttálaš njuolggadusaid atnimis.

Guovddáš mearrádusaid gaskkas áššiin mat dás galget meannuduvvot, lea ILO-konvenšuvnna artihkkalat eanavuoigatvuođaid birra. 13. artihkal lea oppalaš mearrádus ahte galgá doahhtalit dan vásedin mearkkašumi eamiálbmogiid eanaguovllut leat sin kultuvrii ja vuoigŋalaš árvvuide. Eanavuoigatvuođat leat mávssolaččat eamiálbmogiid joatkka leahkimii. Eatnamat ja eará luondduvalljodagat leat vuođđogáldun sin eallinvuohkáii ja kultuvrii, ja sosiála ja vuoigŋalaš buresbirgejupmái. Dohkkehit eanaviidodagaid maidda eamiálbmogiin leat sierravuoigatvuođat, áigu sidjiide addit stádis vuođu sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuođu ja boahttevaš ovdáneami.¹⁰

Vástideaddji oainnut leat vuođđun ON` eamiálbmotjulggašusas (UNDRIP) 25. artihkkalis, mii mearrida eamiálbmogiid vuoigatvuođa doalahit ja nannet sin iešlágan vuoigŋalaš gaskavuođaid eanaguovlluide ja territoriaide maid sii árbevirolaččat leat oamastan dahje geavahan, ja doalahan dihtii sin ovddasvástádusa boahttevaš buolvvaid várás dán oktavuodas. Eamiálbmotjulggaštus mearriduvvui ON` 2007 válđočoahkkimis, ja Alimusriekti Unjárggaduomus válddaha dan guovddáš dokumeantan eamiálbmotrievttis, earret eará dan geažil go dat reflektere dán suorggi álbmotrievttálaš prinsihpaid ja lea ožžon doarjaga viehka mángga stáhtas, vrd. HR-2018-456-P 97. teakstabihtáin.

¹⁰ Skogvang, 2023, s. 150 med videre henvisning

Interamerihkálaš olmmošvuoigatvuodáduopmostuollu lea válddahan čatnasumi gaskal eamiálbmoga ja sin eanaguovlluid dán láhkai:

... the close ties of indigenous people with the land must be recognized and understood as the fundamental basis of their cultures, their spiritual life, their integrity, and their economic survival. For indigenous communities, relations to the land are not merely a matter of possession and production but a material and spiritual element which they must fully enjoy, even to preserve their cultural legacy and transmit it to future generations.¹¹

Eamiálbmotjulggaštus vuodđuda maidđái ON`nállevealahanlávdegotti (CERD) dulkomii nállevalaheamis friijavuoda birra nugo báhkkođuvvon lávdegotti General Recommendation nr. 23 jagis1997:¹²

The Committee especially calls upon States parties to recognize and protect the rights of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources and, where they have been deprived of their lands and territories traditionally owned or otherwise inhabited or used without their free and informed consent, to take steps to return those lands and territories. Only when this is for factual reasons not possible, the right to restitution should be substituted by the right to just, fair and prompt compensation. Such compensation should as far as possible take the form of lands and territories.

Eanavuoigatvuodaid mearrádušat eamiálbmotjulggaštusas eai oro mannamin dobbelii go mii čuovvu ILO-konvenšuvnna nr. 169:s. Eamiálbmotjulggaštus ii leat rievttálaččat čadni, muhto ođđasat geavadis earret eará ON` Olmmošvuoigatvuodálávdegottis orro das leat dakkár stáhtus go guoskevaš gáldus go dulko rievttálaš čadni álbmotrievttálaš norpmaid, geahča ovdamearkka dihtii *Tiina Sanila-Aikio mot Finland* (2668/2015, 6.8. teakstabihtá) ja *Klemetti Näkkäljärvi j.ea.. mot Finland* (2950/2017, 9.8. teakstabihtá), mat goappašagat guske jienastanvuoigatvuoda gažaldahkii suoma Sámedikki välljemis. Olmmošvuoigatvuodálávdegoddi čujuhii dasa ahte SP 27. artihkal eamiálbmotdeklarašuvnna ektui ja SP 1. artihkal iešmearrideami birra, addet eamiálbmogiidda «freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development».

Gáldut, gáldokritihkka ja doabageavaheapmi

Girjjálašvuohta

Lea stuorra gáldohivvodat daid áššiin mat Meahcceduopmostuolus dás leat árvvoštallamii. Dás galgá namuhuvvot áigáiheivvolaš vuorus dat girjjálašvuohta masa dávjjimusat

¹¹ IACtHR, Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua, Judgment of August 31, 2001, avsnitt 149

¹² Claire Charters, Indigenous Peoples' Right to Lands, Territories, and Resources in the UNDRIP, Articles 10, 25, 26, and 27, i The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: A Commentary, Jessie Hohmann og Marc Weller (red.), s. 398

čujuhuvvo ja mo. Ruota duopmováldi sis Finnmárkkus ásahuvvui seamma láhkai go norgga duopmováldi riddoguovlluin, ceahkkálaga ovdánemiin. Ruota girkolaš ja máilmmálaš duopmováldi, earret eará riektedivššu hámis, doaimmai doppe 1500-logu gaskamuttu rájes. Danne lea dárbu čujuhit dakkár girjjálašvuhtiige mii čuvge dan badjái go Kárášjohka lei ruota jurisdikšuvnna vuollásaš, maiddá girjjálašvuoda ruotagillii. Dát lea dat girjjálašvuodda maidda dávjjimusat bájuhuvvo:

- Sverre Tønnesen, Retten til jorden i Finnmark, almmuhuvvon Institutt for offentlig rett čálaráiddus, skrift nr. 3/1972, 2. almmuhus 1979, dás čujuhuvvo 1972- almmuhussii (Tønnesen, 1972)
- Kaisa Korpjaakko-Labba, Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland – En rätthistorisk utredning av markanvändningsförhållanden och –rättigheter i Västerbottens lappmark före mitten av 1700-talet, almmuhuvvon suomagillii 1989:s ja ruotagillii 1994:s (Korpjaakko-Labba, 1994)
- Otto Jebens, Om eierrettigheter til grunnen i Indre Finnmark, almmuhuvvon 1999: s (Jebens, 1999)
- Aage Solbakk, Ávjovári – Kárášjoga – historjá I – 1553 – 1900, almmuhuvvon 2000.s, (Solbakk, 2000), girjii oassi lea jorgaluvvon sámegillii daid guoskevaš áššiid atnui
- Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, Samenes historie fram til 1750, 2004: s (Hansen og Olsen, 2004),
- Steinar Pedersen, Lappekodisillen – Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke, 2008: s (Pedersen, 2008)
- Nils-Johan Päiviö, Från skattemannarätt til nyttjanderätt, En retthistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från slutet 1500-talet till 1886 års renbeteslag, 2011:s (Päiviö, 2011)
- Lennart Lundmark, Samernas skatteland (Lundmark, 2006)
- Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, almmuhuvvui 2002:s vuosttaš almmuhussan. Dás čujuhuvvo 4. almmuhussii , 2023 (Skogvang, 2023)

Earret Aage Solbakk girjii, ii leat dát girjjálašvuodda erenoamážit heivehuvvon Kárášjoga diliide, muhto sisttisdollet datte dieđuid mat leat beroštahti Ávjovári siidii ja Kárášjoga diliide. Steinar Pedersena áššedovdi čielggadusaide guovtti notáhtas, čujuhuvvo olles tihtteliin gokko daidda čujuhuvvo. Muđui čujuhuvvo eará girjjálašvuhtii, čielggadusaide jna. geavvá juolgenohtaid bokte.

Riektegeavat

Lagabut árvvoštallamis ahte guđe riektesajádat Ávjovári álbmogis lei eatnamiidda ja luondduvalljodagaide sin guovllus gitta 1751 rádjai, leat ruota Lapplandas duopmostuoluid diggegirjjit guovddáš gáldu.¹³ 1500-logus ja 1600-logu álggus lei Lapplandas riektedikšu

¹³ Om domstolens organisering mv. vises det til Tønnesen, 1972, s. 104, Korpjaakko-Labba, 1994, s. 106 flg., Päiviö, 2011, s. 137 flg. og Jebens, 1999, s.150 flg.

fálddi vuollásaš, maŋŋil lágamánni vuollásaš, ja 1600-logu loahpa rájes «häradsrätten» luhte mas Bihtáma lágamánneriekti lei bajábealde ja Svea Hovrätt bajimusas. Earret ovttá ášši, mii maŋŋil máinnašuvvo lagabut, dat nu gohčoduvvon Haukiniemi-ášši, de ii oro nu ahte vuolledikkiid mearrádusat sámevuolluin guoddaluvvo Svea hovrátti. Sámit eai guoddalan, čállá Tønnesen.¹⁴

1649 rájes doallagohte sámevuollus juohke jagi dábalaš dikkiid. Bajis 1650 rájes 1751 rádjai leat diggegirjjit (duopmogirjjit) Durdnosa sámevuolluid davimus siiddaid duopmostuolui. Gielddariivttis ledje okta duopmár ja báikkálaš mielluopmárat. Duopmár ja doaibmaolbmot johte Durdnosa sámevuolluin juohke dálvvi diggebáikkis nubbái doallan dihtii dikkiid. Dán sámevuollu diggebáikkis ledje – earret Ávjovári – Guovdageainnu, Ohcejoga, Deanu, Jukkasjávri ja Eanadaga. Mielluopmárat galge leat báikkis eret nu ahte duopmostuolus ledje miellahtut geat ledje oahppásat daid báikkálaš diliide ja báikkálaš dološvieruide. Diggegiella lei ruoŋagiella, muhto dikkiid mielde lei dulka guhte máhtii sámegealla ja suomagealla.

Navddášii ahte ruoŋa Lappland sámit juo ovdal ruoŋa riektedivššu doaibmagohte dán vuollus, ledje sin dološvierut mat adnojuvvo čadnin sin gaskkas, ja mat sirdašuvve nuppi buolvvas nubbái. Juo 1500-logu rájes serve sámit dan lávdegottis mii dubmii áššiid Lapplandas gos sámit ledje oasehasat dahje áššáskuhttit. Dás čuovui ahte duopmostuolu mearrádusat váikkuhuvvo sámi riekteoainnus. Dán lea maiddái Högsta Domstolen Ruoŋas válddahan Girjásduomus (NJA 2020 3.s.,174. teakstabihtá):

Kungamakten övertog från andra hälften av 1500-talet vissa rättsvårdande funktioner i Lappland och från första hälften av 1600-talet övergick delar av tidigare samisk rättskipning till svenska häradsrätter. I dessa förblev dock det samiska inflytandet betydande, eftersom häradsrättens nämnd helt eller delvis utgjordes av sámer Allt talar för att samisk sedvanerätt länge tillmättes stor betydelse i häradsrätternas rättskipning.

Oppalaččat lea dološvierru namahus doaibmamálliid maid ollugat čuvvot. Riektenjuolggadusat mat leat vuolgán dološvierus gohčoduvvojit dábalaččat vieruiduvvan vuoigatvuohtan/-riektin. Vieruiduvvan vuoigatvuođas lei ovdal viehka mearkkašahti sajádat ruoŋa dikkiis/rievttis, ankkle juo deavdi riektedáldun, geahča Girjásduomu 127. teakstabihtá «Lappmannanäringen» vuodđuduvvon bivdui, guolásteapmái ja boazodollui, lei mearkkašahti earálágan go boandaealáhus, mas ruoŋa lágat ledje vuolggahuvvon. Dát lágat eai sáhtán álohii čuovdit nákkuid Lapplandas, ja láhka oktan dološvieruiguin heivehuvvui sámi servodahkii. Ahte lei seamma duopmár guhte doalai iešguđet dikkiid sámevuolluin, dagahii maná ovttalaš riektegeavahusa, datte dološvieruid ektui molsašuvvamiiguin.

Gáldokritihkalaš mearkkašumi

¹⁴ Lundmark, 2006, s. 79 og Tønnesen, 1972, s. 349

Álgoálggus lea sivva leat veaháš várrogas boares riektagirjjiid dulkojumis. Högsta Duopmostolen deattuha Girjásduomus ahte duopmoávdnasat eai dárbbas leat dievaslaččat dahje riehta bájuhan sámii dološvieruid (NJA 2020 3. s., 164. teakstabihtta):

Av särskild betydelse är att den tillgängliga dokumentationen av äldre förhållanden huvudsakligen består av handlingar från domstolar och administrativa myndigheter. Det finns skäl att räkna med att förekommande samiska sedvanor inte avspeglas i dessa handlingar eller att de återges på ett bristfälligt eller felaktigt sätt.

Dasto jotkojuvvo seamma teakstabihttas:

Man måste också räkna med att i synnerhet material från administrativa myndigheter kan ha påverkats av en benägenhet hos dessa myndigheter att tolka vad som har uppfattats som ett oklart rättsläge till ståhtas förmån, t.ex. för att tillgodose fiskala intressen. Handlingarna ger därför inte alltid en rättvisande bild av rättsutvecklingen, något som manar till försiktighet vid bedömningen.

Högsta Domstolen lea dás deattuhan dan mii celkojuvvui Vearroduottarduomus ahte berrešii leat várrogas boares duođastusávdnasiid árvvoštallamis. Högsta Domstolen namuha váseidin hálddahuslaš eiseválddiid ávdnasiid, ja čujuha ahte dákkár duođastusaid dulkojumis galgá vuhtii váldit ahte eiseválddit sáhttet leat dulkon eahpečielga dili stáhtii ovdamunnin (geahča Vearroduottarduomu 29. siiddu).

Jørn Øyrehagen Sunde čujuha dasa ahte ii sáhte nuvttá luohttit dasa mii lea čállojuvvon historjjálaš diggebeavdegirjjiide. Oassádalliid ulbmilin diggeáššiin ii dárbbas leat oázžut ovdan duohtavuodá, muhto olahit erenoamáš bohtosa.¹⁵ Dasa lassin diggegirjjiid sisdoallu lea báidnon sus guhte dan čálii. Diggereferáhtat leat vuosttažettiin ámmátolbmo – duopmára – čálalaš muitalus, mii soaitá maiddái mannan mánga dási čađa ovdal go diggereferáhta loahpas čállojuvvui. Meahcceduopmostuolu dovda datte ahte dat riektehistorihkkárat guđet vuđolaččat leat dutkan dáid duopmočállosiid oaivvildit ahte dat bidjá vuodá mallosge buori válddahallamii dan dalle gustovaš sámequovllu riekteoainnus Sámeeatnamis.¹⁶

Soitet leat boasttogáldut olmmošlohkamiid, vearrolisttuid jna. ektuige dan láhkai ahte namain, riegdanbeivviin ja eará bienain soitet leat boasttuvuodát dahje eahpedárkilvuodát, ja vaikkoba váilevaš registreremat olbmuin. Go dalá Ávjovári siidda dáfus ferte váldit vuhtii dan ahte olbmot johtaledje mángga ássanbáikki gaskkas jahkodagaid mielde, ja ahte dalle lei johtti boazodoalluge, mii soaitá dagahan váilevaš registreremiid. Álbmotlogu meroštallan mii bájuhuvvo dás Finnmárkokommišuvnna barggus, áddemis lea vuhtii váldán dáid eahpesihkkarvuodaid.

¹⁵ Jørn Øyrehagen Sunde, Den juridiske komedien, 2007, s. 146.

¹⁶ Päiviö, 2011, s. 137

Berrešii dange namuhit ahte nissonolbmot illá dihttojit daid čállosiin mat áššiin leat ovddiduvvon. Sámit ja kveanat náitaladde, ja ferte leat várrogas geassimin loahppabohtosiid čearddalašvuoda hárrái dálldoalu buot miellahtuin dušše almmáiolbmo čearddalašvuoda registreremiid vuodul.

Doabageavaheapmi čearddalašvuoda hárrái

Čearddalaš namahusaid dáfus, de lei goabbatlágan geavat gaskal Danmárkku-Norgga ja Ruota. Peter Schnitler jugii 1742–1745 rádjadutkanbeavdegirjjiin Finnmárkku álbmoga viđa jovkui ; «1) Dážat, 2) Mearrasámit 3) Norgga duottarsámit 4) Ruota duottassámit, 5) Kvenat.¹⁷

Ruota bealde «lapp», «lappbyar», «Lappmarken» ja «lapp» ja earálágan sánit “lapp” sánis geavahuvvon vuosttažettiin doaban ealáhusdoaimma oktavuodas – «lappmannanäring» – mas nappo lei vuoddu sámi ealáhusdoaimmas ja servodatdoaimmamálles, iige vealtameahttumit čearddalašvuodas. Atnimis ruotagielas dál áddejuvvo «lapp» sátni loavkašuttin. Nils-Johan Päiviö datte 2011 dutkosisttis orui duollet dälle fertemin atnit «lapp» doahpaga čielggasvuoda dihtii. Seamma deasttat dahke ahte Kaisa Korpiaakko-Labba 1989 dutkosisttis dájvá anii «lapp» tearpma, iige «same». Su mielas lei nu ahte riektehistorjjálaš oainnus, áinnas luonddugeavahusas, lei eanet riehta doabaatnu gállduid dáfus. Meahcceduopmostuolu doahpaga atnu – daid oktavuodain go dat geavvá – lea seamma oainnuid mielde. Ruota diggebeavdegirjjiin mat áššis leat ovdanbiddjojuvvon, ii geavahuvvo muđui etnonyma «kven». Álbmot mii Danmárkku-Norggas máinnašuvvui kveanan, máinnašuvvo ruota duopmočállosiin ođđaássin.

Dán bajit válddahallamiin gállduid ja doabaatnima hárrái, de sirdá Meahcceduopmostuollu válddahit konkrehtabut diliid Kárášjogas gitta 1751 rádjai.

Kárášjohka 1751 rádjai

Riektedilli Kárášjoga eatnamiid dáfus 1751:s lea guovddážiis Finnmárkokommišuvnna raporttas. Kommišuvdna lea vuoddu bidjan ahte dat vuoigatvuohta mii Kárášjogas lei sajáiduvvan dalle go guovlu 1751:s šattai dánska-norgga oktojurisdikšuvnna vuolláš, maid dáláš terminologijias gohčodivččii oktasá «eaiggáduššanvuoigatvuohtan» Ávjovári siidda álbmogii. Kommišuvnna eanetlohku gávnnahii ahte dát vuoigatvuohta ain lea áimmuin báikegoddeálbmoga duohken, ja uhcitlohku gávnnahii ahte álgoálgosaš vuoigatvuođat leat nohkan.¹⁸ Riektedili gažaldat dalle go Kárášjohka šattai dánska-norgga jurisdikšuvnna vuollášažžan, lea maddái leamaš guovddážiis oasehasaid duodaštusovdanbuktimis ja prosedyrain. Meahcceduopmostuollu čuovvu kommišuvnna ja

¹⁷ Gjengitt etter Tønnesen, 1972, 59. s.

¹⁸ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 205 og s. 208

oasehasaid dán gažaldaga deattuheamis, mii sujaha ahte fáddá čuvgejuvvo viehka vuđolaččat dán duomus.

Ávjovári siida

Finnmárkku rittus lea leamaš ássan badjel 10000 jagi, ja dat boarráseamos oahpes luottat olbmuid doaimmas Finnmarkkoduoddaris leat fas badjel 7500 jagi boarrásat. Navdimis sullii 6000 jagi dassái sajáiduvve bivdoservodagaid heivehallamat duoddaris, belohahkii jahkodatjohtimiiguin gaskal rittu ja siseatnama, ja belohahkii ollesjagiássamiin siseatnamis ja oktavuohtain vuonaide ja Finnmarkku riddui ja Mearrabáđaluovtta guvlui.

Finnmarkkokommišuvdna ovdandoallá ahte dan eanaviidodagas mii gártada Kárášjoga gieldda, jáhkehahttimis leat olbmot atnán ja ássan 6–7000 jagi. Leat gávdnan geađgeáigeássansajiid earret eará Bieskkenjárggas Kárášjotleagis, Jorggástagas Anárjotleagis, Iešjávrrí buohta ja Stuorrageađggi buohta lahka Kárášjoga márkanbáikki. Dasto leat mángga sajis gávdnan ássansajiid maŋŋálas dollasajiiguin beaiváduvvon geađgeáiggi lohppii ja árra gaskaáigái. Leat velá gávdnon gottiid bivdorusttegiid mearkkat, mat jáhkkinimis ledje anus gitta 1600-logu áigái.¹⁹

Sis Finnmarkku ja eará sajiid sámít sáhtte viehka muossidit bivdit ja guolástit ja ávkkástallat eará valljodagaid. Vikiŋgaáiggis lei dihto, várra áigodatvuđot, dološdaru ássan Finnmarkku rittu mielde. 1000-logu loahpageaži guvlui jávket datte arkeologalaš gávdnosiin buot luottat dákkár ássamis davábealde Romssa gávpoga, eaige gávdnon dieđut norgga ássama birra Finnmarkkus ovdal 1200-logu loahpageaži rájes.

Finnmarkku sámít fertejedje dađis máksit vearu sihke Norgii, Ruttii ja Ruššii. Dát ii lean makkárga stáhtarievtálaš dahje priváhtarievtálaš guovlluid oamastallan go vearuheamis lei ráfivearu hápmi maid mávssi álbmot mii orostalai dan aitosaš riikarájá olggobealde, muhto stáhta vearroeatnama siskkobealde. Norgga vearuheapmi dađis olii Kandalaksjai Guoládatnjárggas. Ruošša vearuheami rádjá manai Davvi-Romsii. 1300-logu rájes álge maiddá ruottelaččat vearuhit Finnmarkku rittu guvlui.

Várggáid girku ja Vardøhus ladni ceggen árrat 1300-logus ja lassi norgga ássan guollebivdohápmaniin 1200-logu loahpa rájes, dagahii ahte olggut riddoguovllut Finnmarkkus šadde norgga máilmmálaš ja girkolaš duopmoválddi vuollásažžan. Dát dilli orro sajáiduvvan 1300-logu mielde. Earret vearuheami, lei baicce sis Finnmarkku viehka unnán norgga jurisdikšuvnna doaimmas dán áiggis, iige daid lagamus čuohtejagiin.

1600-logu álgologijagis lei nággu gaskal Danmarkku-Norgga ja Ruota mearrasámiid vearuheami vuoigatvuoda birra. Kalmarsoahti (1611–1613) nogai go Ruota, Knärödráfis 1613:s, luobai sorjjasmeahttunvuoda gáibádusas mearrasámiid ektui Divttasvuona rájes

¹⁹ Finnmarkkommisjonens rapport fra felt 4 Karasjok, bind 1, kapittel 3.2 og kapittel 4.1.1, og Hansen og Olsen, 2004

Várjjagii, ja seammás maiddá juohke sorjjasmeahttungáibádusas dan guovllus gos mearrasámit ásse. 1613 rájes ledje riddu ja vuonat, ja lagamus eatnamat sisaguvlui, ovttabealat Dánmárkku-Norgga vuollásaččat. Dán guovllu ássit ledje dánska-norgga riikavuložat, ja siseatnama sámít ledje ain ruota jurisdikšuvnna vuollásaččat.

Easka 1751 rádjasoahpamuša bokte gárte guovllut dálá Kárašjoga gielddas, Guovdageainnu suohkanis, ja guovllut Deanu gielddas ja Unjárgga gielddas, Dánmárkku-Norgga vuollásažžan. Ruotta oaččui sorjjasmeahttunvuoda Ohcejoga ja Anára badjel, ja Deanusiidda juhkkoujuvvui gaskal Dánmárkku- Norgga ja Ruota oktan Deanuin rádján. Norgga ja Ruošša gaskasaš stáhtarádjá mearriduvvui easka 1826:s.²⁰

Historjjálaččat lei Ávjovárri siseatnansiida Durdnosa sámeguovllus, mii gitta Ruota ja Norgga 1751 gaskasaš rádjageassimii gulai girkolaš ja juridihkalaš jirpmiin Ruttii. Sámi servodagat ledje johtalanservodagat go johtaledje jahkodatorohagaid gaskka. Valljodatávkkástallan lei lágíduvvon dan nu gohčoduvvon siidavuogádaga mielde. Orro datte leat leamaš stuorra erohus das mo siidaservodagat ledje organiserejuvvon. Jáhkkit ahte siidajuohkin lei vuolgán sámi dološvierus, nugo Högsta Domstolen Girjásduomusge (NJA 2020 3. s, 177 teakstaoasis) jáhkii. Ávjovárri siidda siskkáldas organiseren ii leat dárkilat čuvgejuvvon, nugo lei dilli Girjás siidda hárrái veaháš máddelis. Dutkamis lea datte atnán dan riektan ahte siiddain sáhtta lea leamaš muhtinlágan oktasaš mearridanvuohki ja riekteáddejupmi, vrd. Högsta Domstolen Girjásduomus, NJA 2020 3. s. 175. teakstabihtás. Jáhkkinis lea nu leamaš Ávjovárisge.

Siidarájat manne máselggiid mielde, main vuonat ja čázadagat ledje guovddážin dákkár valljodatguovllus. Siida lei kollektiiva mii searvevuodas hálldašii ávkkástallama ja juogadii valljodagaid siskkáldasat.²¹ Siida doaimmai oktavuodalađasin sogaid gaskkas, guđet eanaš oasi jagis ásse iežaset guovlluin, ja guđet dálvit johte čoahkkái oktasaš dálveorohahkii. 1500-logu gaskamuttus lei Ávjovári servodat bivddu ja guolásteami veagas. Ekonomalaččat dahje valljodatlaččat orro siiddas leat leamaš sihke valljodagat sadjosis siidii oppalaččat ja dasa lassin, ankke 1600-logu gaskamuttu rájes, siskkáldas juohkimii bearaš- dahje sohkađasis siidda rájáid siste.²²

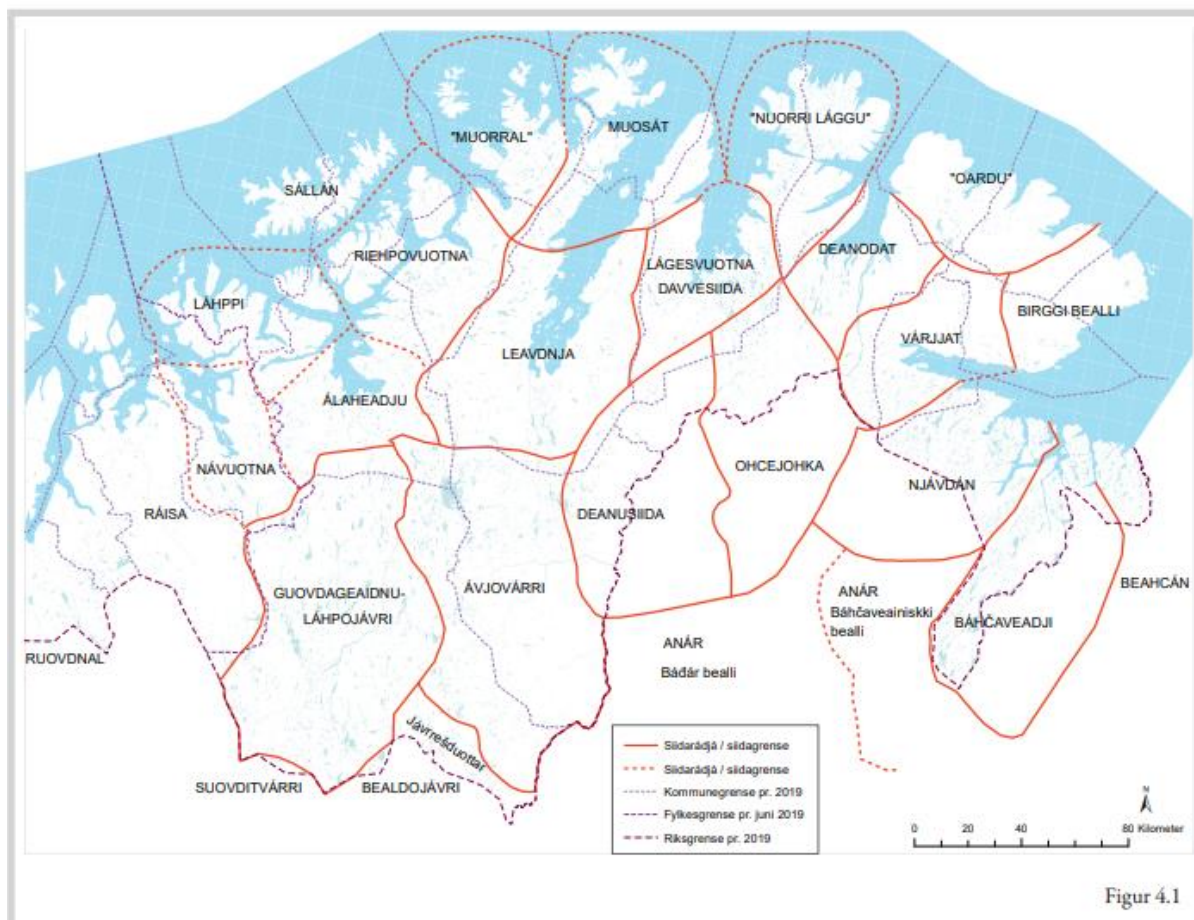
Arkeologalaš ávdnasiin vuhtto ahte siiddat áсахuvvo nuorat ruovdeáiggis, 700–800 rájes min áigerehkenastima maŋŋil. Ođđasat dutkan lea duodaštan sakka regionála ja áigáihevvolaš molsašuvvama daid boarrásat sámi servodagain. Vaikke siidavuogádagas ii lean seamma sisdoallu juohke sajis gos dat lei, de lei oktasaš ovttadagaid eksisteansa

²⁰ Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, inntatt i NOU 1994: 21, kapittel 3 og Hansen og Olsen, 2004, s. 262– 267

²¹ NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling, s. 72

²² Finnmarkskommisjonen, notat, Eiendomshistorikk for Karasjok 1550–1884, s. 2 flg.

dállodoallodásis gos juogadedje valljodatávkkástallama siskkáldasat, guhká dábálaš sárggus sámi bivdoservodagaid organiseremis.²³

Figur 4.1

2. govus: Kártta leat mángen Finnmarkokommišuvnna raporttas 4. felt Kárášjoga, bind 1, side 81, ja lea osohahkii Ørnulf Vorrena siidarájaid rekonstrukšuvnanid vuodul sullii 1700, osohahkii kárttain ráhkadan Čálliid Lágádus/Samuli Aikio 2017:s, ja osohahkii sárggastusaide ráhkadan Finnmarkokommišuvdna.

Ávjovárri molssui árrat 1800-logus nammii Kárášjohka. Guovllulaš ja sosiála ovtta dahkan cevzzii datte Ávjovárri máhggaid čuđiid jagiid. Lea váttis sihkarvuodain almmustahttit siidda rájáid. Ørnulf Vorren rekonstruerii 1978.s rájáid daid siiddaide mat ollásit dahje belohahkii báhce Norgii rádjageassima maŋŋil Ruoŧa vuostá 1751:s ja Ruošša fas 1826.s. Son mearkkašahkii ahte geahččaleapmi sorjái hirbmat ráddjejuvvon čállosiid ráddjejuvvon áiggis. Boarráseamos oahpes gáldut gos guovllunama lea atnán, lea okta ruoŧa vearrolistu 1553 rájes. Áššiid oasehasaid áddet leat ovttaoaivilis ahte Kárášjoga girkobáiki lei fátmastuvvon Ávjovári siidda rájáide. Dasto lea ovttaoaivilvuohka ahte eanaviidodaga oasit mat ledje Ávjovári siidda siskkobealde gullet dál Guovdageidnu.

Áddejuvvo datte ahte lea dihtolágan sierramielalašvuohka oasehasaid gaskkas ahte man muddui Deanu siida – gálduin gohčoduvvon Teno, Tenoby dahje Juxby – juhkkjuvvui

²³ Hansen og Olsen, 2004, s. 177

gaskal Ávjovári ja Ohcejoga. Aage Solbakk mielde Teno siida loahpahuvvui sierra siidan 1700-logu álggogeahčen ja ovttahttu osohakkii Ávjovári siidii ja osohakkii Ohcejoga siidii.²⁴ Finnmarkkuopmodat lea datte čujuhan diggegirjjiide 1688 rájes, goas dollojuvvu dikkit Teno siiddas, ja 1700-logu vuosttas jahkebeali diggegirjjiide goas diggi 1712:s dollojuvvu Deanu ja Ohcejoga siiddain Ohcejogas. Lea ovdandoallan ahte dát duođaštus ii geažut ahte hálldahuslaš rájât gaskal Ávjovári ja Deanu/Ohcejoga rievdaduvvui, mii galggai mearkkašit ahte Deanu hálldahuslaš atnui Ohcejoga siidda oassin. Meahcceduopmostullui lea váttis dás geassit mallosge sihkkaris loahppacealkaga, ja ikinassii ii leat dás mearrideaddji mearkkašupmi ášši bohtosii. Viehka olu Ávjovári siidda rájât ankke čuvvot dálá Kárášjoga gieldda rájá.

Ávjovári siidda guovlu sisttisoalai eanaš oasi Kárášjoga ja Iešjoga fátmastanguovllu. Siiddas ledje valjit guolit njealji luossajogaiguin; Anárjohka, Kárášjohka, Iešjohka ja Bávtajohka. Báiki Ávjovári lea Iešjohkeagis sullii njeallje miilla Kárášjoga márkanbáikkis eret. Ávjovári lei siidda dálveorohat ja lea siiddaguovllu guovddášis. Ávjovári šattai velá diggebáikin ja girkobáikin.²⁵

Álbmotlogut

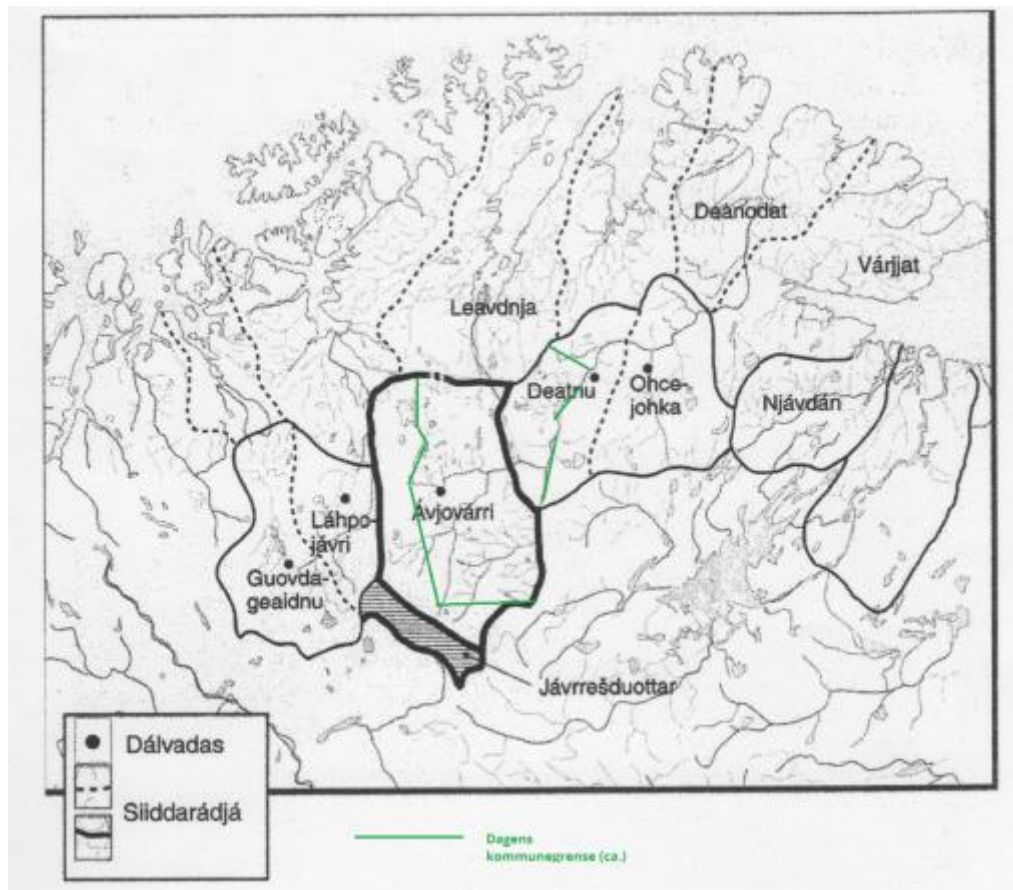
Uhccán dieđut leat álbmotovdáneami birra Kárášjogas ovdal go 1500-logu gaskamuttus. Ruota ja dánska-norgga vearrolisttut 1553 gitta 1749 jagiide čájehit ahte Kárášjogas lei álbmot miehtá dán baji. 1500-logu maŋit bealis ledje Ájovaris gaskamearálaččat 130 ássi. Guovdageainnus ja Láhpójávrris, mat dalle eanaš oktavuođain lohkkoujvvo oktan siidan, ledje oktiibuot 120 ássi gaskamearálaččat seamma bajis.

1600-logus ledje Ájovaris gaskamearálaččat badjelaš 70 ássi, ja Guovdageainnus ja Láhpójávrris oktiibuot lei álbmot gaskamearálaččat masá 140 olbmo. 1600-logu ektui oktiibuot lei nappo Guovdageainnus oktan Láhpójávrrin sullii duppalin nu olu ássit go Ájovaris. Ná lei gorri 1700-logusge, go erohus gorálaččat olmmošlogus dán guovtti siidda gaskkas vel ain laskkai. Gaskamearálaš álbmot dán guovtti siiddas lei de sihke veaháš vuollil 150 ja veaháš vuollil 350.²⁶

²⁴ Solbakk, 2000, s. 73

²⁵ NIKU Oppdragsrapport 10/2013 felt 4 Kárášjohka/Kárášjoga, Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, side 44. Se også Finnmarkskommisjonens utredning Fra siida til kommune, s. 3–5

²⁶ Finnmarkskommisjonens rapport fra felt 4 Karasjok, bind 1, kapittel 7.3.2.1 og Finnmarkskommisjonens utredning Fra siida til kommune, s. 8.

3. govus: Kárta leta mángen Hilde L. Sommerseth čielggadeamis Befolkeutviklingen i Karasjok 1559–2001, 03.07.2017, ráhkadan Finnmarkokommišuvdnii. Kárta govve siiddaid 1500- ja 1600-logus, ja lea Ørnulf Vorrena barggu vuodul, Aage Solbakk maŋgil veaháš ođasmahttán (2000), bájuhuvvon Siv Rasmussen, Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovárri og Guovdageaidnu 1559–1799. (Dálvadas = vinterboplass, Siiddarádjá = siidagrense). Dás leat Láhpojávri rájátge govvejuvvon.

Ruota sámevearroeatnamat

Ovdalgo Meahcceduopmostuollu lagabut árvvoštallá eatnamiid ja čáziid ja daid laktasan riektediliid geavaheami dálá Kárášjogas 1751 rádjai, de gánneha vuos čielggadit sámevearroeatnama ortnega ruota Sámeeatnamis. Sámevearroeananortnet oktagaslaš vuoigatvuođaiguin eanaguovlluide ii gal ožžon nana coavcci Ávjováris, gos bisui oktasaš vuoigatvuohta eatnamiidda ja čáziide Datte orru fertemin válldahallat dán ortnega go dát leat báidnan dutkama ja riektegeavada mii lea guoskevaš daid áššiide maid Meahcceduopmostuollu dás galgá árvvoštallat.

Sámi guovllut mat mákse vearu Ruttii ledje juhkkjuvvon sámeaguovlluide; Ångermanslands, Ubmi, Pihtán, Julevu, Durdnus ja Kemi sámeaguovlu. Dáin ledje Durdnus ja Kemi davvilepmosat, ja Ávjovári sajáduhtton Durdnosa sámeaguovllus. Juohke sámeaguovlu lei juogaduvvon «lappbyar» (siiddaide) gos ássiin lei oktavoigatvuohta guohtumiidda ja eará valljodagaide siiddaid rájaid siskkobealde. Muhtin siiddat dasto juogaduvvo «lappskatteland» sámevearrogovvlun gos ovttaskasolbmui ledje muhtinlágan

oktagaslaš sierravuoigatvuohta. Jämtlandas ja Härjedalenis gohčoduvvo dát guovllut sámevearroduottar «lappskattefjäll».²⁷

Sámevearroduottar mearkkašii ahte sámii mákse jahkásaš vearu stáhtii čielga ráddjejuvvon eanaguovllu ávkkástallama ovddas siidda-territoria siste maid bearaš dahje sohka háldii bissovaččat, ja mii árbejuvvui soga siste. Sámevearroduoddara sáhtii maiddá rábidit oamastusa bokte. 1600-logu gaskamuttu rájes de gielddarievttitge mearridedje dohkkehit soapmásiid sámevearroeatnamiid («inrymning») doallin. Nu maid geavai ahte gielddarievttit gieđahalle nákkuid sámevearroeatnamiid atnimis, maid galggai dahkat sámi dološvieruid vuhtii válddedettiin, geahča Högsta Domstolen Girjásduomu, NJA 2020 s. 176–179. teakstabihtás. Lennart Lundmark máinnaša 1695 sámevuovloplakáhta, ja válddaha dan nu ahte ovdal go leanastivra «gav tillstånd til ett nybygge» fertii dan dohkkehit báikkálaš dikki «nämnden».²⁸ Sámevuovloplakáhta máinnaša Meahcceduopmostuollu eanet ruota Lappland koloniserema kapihttalas.

Vearroeanasnamahus lea gávdnamis 1600-logu gálduin, ja dalle vuossáid maiddelat sámevuovlluin Upmi, Bihtán ja Julevu, ja maŋjelat davvin. Eará erenoamáš livdnenovttadat verrui lei «rök», maid jáhkkinis maiddá gohčodii muhtin dálloalut joavkku dahje bearrašiid geat ovtas ovddasvástidedje ráddjejuvvon eanaguovllu vearu.²⁹ «Rök» namahus gávdná Ávjovári arkiivačállosiin.

1600-logus lei vearuhus sámevearroguovllu sturrodaga dahje dietnasa vuodul. 1602:s almmuhuvvui vearrođastus sámevuovlluide. Ruota eiseváldiid áigumuš ođastusain lei ásaht eanagirjii gos oaidná guđe jávrrit, čázit ja vuovddit – de «ägor» – juohke áidna sámi vearrováldi háldii. Áigumuššan orui leat vearuhit sámiid «besuttenhetsprinsipp» mielde, masa sámiide galggai dáhkidit doarvái stuorra guovllu sin ealáhusa eatnamiidda, muhto eai fal eanet. Dán áddet leat dat prinsihpat man mielde vearroboanddat vearuhuvvo. Gálduin ja čuožžovaš girjjálašvuodas vuhtto ahte dát ođastus viehka unnán čađahuvvui Ávjováris, Deanus ja Ohcejogas.³⁰ Ođđa ođastus bođii 1695:s, mas dehálaš rievdadus lei ahte siidda miellahtut galge leat solidáralaččat ovddasvástideaddjin vearromáksima ovddas. Dát ortnet jotkojuvvui nu guhká go sámevearroeatnamiid ortnet bisttii vuodđohámis.³¹

Ruota eanaháldovuogádagas earuhuvvo gaskal «kronojord» (krongods), «frälsejord» (skattefritt adelsgods) ja «skattejord» (vearrogeatnegas eana boandahálddus). Masa Meahcceduopmostuollu fas máhccá, earret eará čujuhettiin Vearroduottardupmui ja Girjásdupmui, ii lean kruvdnu ovddidan makkárga čielga priváhtarievttálaš gáibádusa eatnamiidda davvin vel 1751:s. Ávjovári eatnamiid 1751 rádjai lea danne váttis meroštallat «kronojord», iige lean ádeleanage.

«Skattejord» ii eaiggáduššan ádel iige kruvdnu. Dát ledje eatnamat maid ovddas boanddat mákse vearu stáhtii. Dákkár eatnamiid hálddašeaddjit gohčoduvvo vearroboanddat.

²⁷ Korpjaakko-Labba, 1994, s. 52–57, og Jebens, 1999, s. 144–152

²⁸ Bájuhuvvon i Steinar Pedersen, Ávjovári – Næringsbruk og rettigheter innland, sjø, elv, 1600 – 1800, 2022, s. 14

²⁹ Hansen og Olsen, 2004, s. 284 flg.

³⁰ Korpjaakko-Labba, 1994, s. 352 flg., Jebens, 1999, s. 220–221, Päiviö, 2011, s. 93–94

³¹ Päiviö, 2011, s. 95–98

Vearrolbmorievtti dovdomearkka lea Högsta Domstolen guoskkahan Vearroduottarduomus 33.s. (NJA 1981, 1. s.) gos lea mearkkašan ahte illá sáhtta atnit dálá áiggi eaiggáduššanvuoigatvuoda doahpaga vearroolbmorievtti birra gitta 1700-logu gaskamuttu rádjai, muhto ahte vearroboandda vuoigatvuohtai maŋŋil šattai dat maid dál máinnašat eaiggáduššanvuoigatvuohtan:

... Men det var hans rätt som senare kom att utveckla sig till vad vi idag menar med äganderätt, framför allt på grund av den stärkta ställning skattebönderna fick genom lagstiftning i anslutning till 1789 års statsvälvning.

Samenes historie fram til 1750 girjii válddahallaba Lars Ivar Hansen ja Bjørnar Olsen dan láhkai ahte vearroboanddain eai lean olus gáržžideamet eatnamiiddeaset ráddenvuoigatvuodas, ja ruota vuogádagas lei nana vuodas eaiggáduššanvuoigatvuhtii. Dan golbma eanakategoriija olis ruota vuogádagas čájehit sámi hálddut sámevearroeatnama hámis čielga vearrowihtilmasvuoda «skattekarakter», mii lea dat lagamus maid dálá doabagin, boahť eaiggáduššanvuoigatvuoda.³²

Gitta 1880-jagiide váilo Ruotas dábálaš lágat sámevuovlluid eanadiliid birra. Dása lei okta čuovus nugo namuhuvvon ahte Duopmostuolut viehka muddui fertejedje bidjat sámi dološvieruid vuodđun gustovaš vuoigatvuohtan. Riektehistorjjálaš bargguin lea leamaš gažaldat ahte sáhtta go sámiid gaskavuoda sin vearroeatnamiidda buhtastahttit vearroboanddaid gaskavuodas sin dáluide. Dás sáhtta vásedin namahit Kaisa Korpjaakko-Labba 1989 dutkosa sámiid rievttálaš dili birra Ruota-Suomas, man vuodđun lea arkiivačállošiid analysa 1639 rájes 1734 rádjai bajis dan viđa davimus sámevuovlluin, ja lassin vel Rounala siidda bienalaš analysa Durdnosa sámevuovllus, kránnjásiida Guovdageidnu. Gielddarivttiid diggegirjjit ruota Sámeeatnamis 1600-logus ja 1700-logu álgoosis čájehit ahte sápmi gean hálddus lea viiddis sámevearroeana ruota Sámeeatnamis, sus lei nana sajádat boaittos olbmuid ektui, ja eará sámiid ektuige. Dušše dán sámis geas lei vuoigatvuohta geavahit eatnamiid oktan daid valljodagaid sámealáhusaide «lappmannaring», namalassii sámi ealáhusvugiide, vásedin boazoguohtumii, bivdui ja guolásteapmi, ja maŋŋil velá gieddeguolbaniidda. Korpjaakko-Labba mielde ferte dáid geahččat dan oktavuodas ahte sámevuovlluinge vátno eatnamat, ja fertegođii gáhttet iežas geavahanguovlluid «lappmannaringen» vuostá vearroeatnamiid bokte. Juohke bearaš dovddai iežas vearroeatnamis eaiggádin, ja dieđiheadđiid mielde lei geavat máŋgga vuovllus ahte dán sámis lei vuoigatvuodasuodjalus mii dettolaš muddui vástidii vearroboanddaid vuoigatvuodadillái. Dán olis eana sirdašuvai árbbi bokte, ja dan sáhtii addit, bántet ja sirdit seamma láhkai go vearroboanddat sáhte háldet eatnamiiddiset.³³ Korpjaakko-Labba konkluderii ahte sámiid dilli sin oktagaslaš valljodatguovlluin lei dego vearroolbmoriekti «skattemannarätt» seamma lágan go boanddain. Lars Ivar Hansen ja

³² Hansen og Olsen, 2004, s. 284–298

³³ Jebens, 1999, s. 188 flg.

Bjørnar Olsen gohčodeaba Korpjaakko-Labba bohtosiid bures jáhkehahttin, ja ahte ferte daid navdit leat lágalašvuoda su. 1630 gitta 1730 rádjai bajis.³⁴

Dat nu gohčoduvvon Haukiniemi-ášši mii lei gielddarievtti ovddas Kuusamos 1737 ja 1739 gaskasaš áiggis, jáhkehahtta dán oainnu.³⁵ Oanehaččat dadjan gustui ášši nággui ahte sáhttego sámevearroeatnama Haukiniemi vuovdi fuolkkit váldit badjelaset eatnamiid «bördsrätt» (odelrievtti variánta) vuodul ja dan láhkai dahkat ovdaoastinvuoigatvuoda gustojeaddjin. «Bördsrätt» gustui dušše vearroeatnamii. Oasti čuoččuhii ahte riikka lei «kronojord», iige guston makkárga «bördsrätt». Sihke gielddariekti ja lágamánneriekti miedihedje fulkkiide. Bihtáma lágamánneriekti celkkii «att lapplanden veterligst ännu icke genom någon kunglig förordning voro förklarade för krono».

Haukiniemi-ášši meannuduvvui Svea Hoavvarievttis, mii doppidii ášši gámmárkollegiai ja gámmárarkiivii čielggadan dihtii mo sámevearroeana meannuduvvo eanagirjjiin. Gámmárarkiiva gávnnašii ahte eai gávdnon eanagirjjit «som lapplanden till deras skatte- eller kronotitel eller egenskap uppförde eller åtskilde». Eanagirjjit eai nappo maidege mitalan ahte leigo sámevearroeana registrerejuvvon leat vearro- vai kruvdnalunddot. Gámmárkollegia danne ii sáhttan mearridit maidege, ja ášši máhcahuvvui fas Svea Hovráttii gos eai orron dainna dahkamin šat eanet. Nu guhká go ášši meannuduvvui vuolitdikkiin, biddjui nappo vuodđun ahte sámevearroeana lei vearrolunddot. Högsta Domstolen mearkkašahii datte Vearroduottarduomus ahte sámevearroeatnama luondu sáhtii leat earálágan sámevearroduoddarii (NJA 1981 1. s., 56. s.).

Jebens oaivvilda ahte Haukiniemi-ášši čájeha muđui ahte áddejupmi kruvnnu vuoigatvuhtii sámevearroeatnamiidda ii lean velá 1739:s duodas vuotán daid báikkálaš duopmostuoluin.³⁶ Dát orro rivttes áican, masa Meahcceduopmostuollu fas máhccá.

Ávjovári siidda luondduvalljodagaid vuoigatvuodadilit, geavahus ja hálddašeampi

Lei jáhkehahttimus ahte oktasaš vuoigatvuohta dat báinnii Ávjovári siidda valljodatgeavahusa. Álbmot lei geafi, muhto dat šattohis luondu ja eallinvuodas gáibidedje miehtá jagi juohke bearrašii ja siidii beassat stuorra valljodatguovlluide. Ferte gal leat leamaš dehálaš gáhttet dáid valljodagaid earáid geavahusa vuostá, ja nákkut mat gevve duopmostuoluin čájehedje ahte čuoččuhedje vuoigatvuodaideaset earáid vuostá. Högsta Domstolen čujuha Girjásdupmui seamma dilálašvuoda Girjás siidiige (NJA 2020 3.s, 194. teakstabihtá):

Visserligen är området till ytan förhållandevis vidsträckt. Områdets resurser måste likväl, som en följd av geografien och det stränga klimatet, antas ha varit knappa och osäkra. För de

³⁴ Hansen og Olsen, 2004, s. 284–298

³⁵ Haukiniemi-saken er bredt omtalt i Korpjaakoo-Labba, 1994, s. 453–463 og Lundmark, 2006, s. 77–82

³⁶ Jebens, 1999, s. 147

enskilda sápmelašrna skulde det därför kunna få allvarliga följder om deras marker och vatten mer allmänt kunde nyttjas av andra. De tvister som förekom i jämförbara områden visar att man var mån om att hävda sina rättigheter mot andra, oavsett om det var andra sápmelašr, nybyggare eller kustbönder.

1553.s ja daid lagamus jagiin čájehit ruota vearrolisttut ahte Ávjovári siiddas ledje logi vearroovttadaga. Vearrolisttat eai dieđit ovttaskas bearraša eanavalljodagaid dahje siskkáldas valljodatjuohkima birra. Vearrováldit guđet leat čállojuvvon vearrolisttuide ovddastedje jáhkkinis vearroovttadagaid mat gal sáhtte sisttisdoallat mánnga dálldoalu. Vearus orro vuhttomín ahte lea oktasaš. Ágga lea navdit ahte dat oktasaš vearrovuogádat maiddá speadjalastá siidaguovllu oktasaš geavahusa, ja ahte dát lei mihtilmas Ávjovári siidii 1700-logu gaskamuddui.³⁷

Tønnesen oaivvildii ahte aitosas sámevearroeana ii oppa leange doppe gos dál lea sis Finnmárku.³⁸ Finnmárkokommišuvdna datte oaivvilda ahte Ávjovári siiddas 1737:s ledje vihtta vearroeatnama gos siidda 18 vearováldi ledje čálijuvvon ruota eana- ja vearroguitegirjiide. Kommišuvnna mielde nohke vearroeatnamat eanagirjiin 1744 ja 1745:s vuos Ohcejogas ja Deanus, dasto Ávjováris. Juohke áidna áššedilis ferte bidjat vuodđun ahte vearroeatnama juohkin Ávjováris ii lean čadahuvvon seamma muddui go máddelat. Danne lea navdán ahte doppe lei dalle oktasaš gáhttejuvvon vuoigatvuohta siidda guovllu siskkobealde sidjiide geat daidda gulle, ja ahte dát oktasaš vuoigatvuohta dat lei guovddázis.³⁹

Dán jáhkehahttet Peter Schnitlera rádjadutkanbeavdegirjjit, main son 1744:s čohkkii vihtančilgehusaid riikkarájá mannama ektui ovdal rájjašiehtadallamiid Ruotain. Mánnga vihtana čilgejedje ahte Guovdageainnus, Ávjováris ja Ohcejogas (Arisby) oktan Deanuin (Juxby) geavahedje siidda miellahtut sihke duoddariid ja guollejávriid searvevuodas eaige lean daid juohkán sámiid gaskkas. Duoddarat ja jávrrit Anára (Indiager) siiddas lei datte juhkkjuvvon siidda miellahtuid gaskka nu ahte juohkehaččas lei sin guovlu. Njávdamis, Báhcaveajis ja Petsjenga (Peisen) lei duottareana oktasaš, muhto jogat ja jávrrit ledje juogaduvvon.⁴⁰

1671:s jerre álbmogis dikkiin ahte guđe jávriid sii atne. Dát jearaldat lei oassin eiseválddiid bealis iskat vejolašvuoda ođđaássiide ásaiduvvat siidda guvlui. Ávjovári heajos birgejeaddjit dieđihedje sihke guollejávriid birra mat ledje oktasaččat buohkaide ja ovttá guollejávri gos bivde dušše ovttaskasolbmot dahje ovttaskasbearrašat. Diggebeavdegirjjiis čuožžu čuovvovaš:

³⁷ Finnmarkskommisjonen, notat, Eiendomshistorikk for Karasjok 1550–1884, s. 3

³⁸ Tønnesen, 1972, s. 113

³⁹ Finnmarkskommisjonen, notat, Eiendomshistorikk for Karasjok 1550–1884, s.14. flg.

⁴⁰ Peter Schnitler, Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, Bd I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvamen, 1962 s. 354.

Kilbi Järfwi och Y Järfwi, brukas af hehla byen, och fiiskia dhe hwar om annan, effter gammall stadga och förliikningh. Wuåddis Järfwi brukas aff Olof Gotormsson och Påhl Hanson allena. Uthi Ellfwerne Yes Jochi och Karas Jochi, brukar hehla byen Laxefiiskie, Hwar och en i sitt rum och ställe. Finnes fuller andre små Siögar, men ähre obrukelige och odughze.

Guolásteapmi Iešjávrris (Kilbi Järfwi) ja Idjajávrris (Y Järfwi) lei nappo siidda buot miellahtuid várás bissovaš guolástansajiid haga, muhto Vuottasjávrris (Wuåddis Järfwi) geavaheigga dušše guovttis. Daid stuorát jogain Iešjohka ja Kárášjohka beasai olles siida bivdit luosa, muhto luossabivdu lei lágiduvvon nu ahte juohkehaččas lei iežas bivdosadji.⁴¹

Vuoigatvuodaid ja bearasvuoigatvuodaid sullasaš oktasaš lotnolasvuoda diedut leat Deanu siidda jagi 1677 gearrega referáhtas. Morten Nilsson oaččui doppe dikki suodjaleami su luossabivdui Deanus. Son ovdandoalai gearregis ahte lei atnán dán bivdosaji «utav gammalt och Uhrminnes hevd», ja áhčči dovddastii ahte bivdosaji lei Mortenis «rätta arf Bruuk» vuoigatvuohta geavahit. Ruota riektegeavadis deattuhuvvui 1600-logus sakka dološáigásaš oamastus dakkár nákkuin main lei gažaldat eanavuoigatvuodaid birra, ja jáhkkimis ruota riekti ja sámi dološvierru dávistii dán čuoggás.

Tønnesenge oaivvildii ahte ledje ovdamearkkat ahte muhtun muddui háldejuvvo siidda eanaguovllut sierravuoigatvuodaide, ja ahte jáhkkimis lei árbejuvvon vuoigatvuohta bivdit guoli sierra jávrrin. Guohtunvuoigatvuodát eai datte lean máinnašuvvon. Jáhkkimis danne ledje boazoguohtumiid vuoigatvuodát oktasaččat siidda guovlluin.⁴² Rádjá eará guovlluide lei datte čielggas dan áddejumis ahte ii ovttasge earás lean makkárge vuoigatvuodát siidda guovllus. Eará siiddat gal sáhtte beassat guohtumiidda go siida ii ieš dárbbášan daid, muhto dákkár geavahus ii addán prinsihpalaččat makkárge vuoigatvuoda.

1750 rádjai Ávjováris dat boares vieruiduvvan riekti muddii riektegeavada ja riekteoainnu. Tønnesena mielde ferte dát vuoigatvuohta «min terminologijias várra govviduvvot ahte giliservodat ‘eaiggádušai’ gili eatnamiid». Tønnesena mielde gulle bivdo-, guolástan- ja guohtunvuoigatvuodát siidii. Dát ledje čielgasat ja áktejuvvon. Tønnesen vuodđuda dáid riektegeavada ovdamearkkaiguin.

Jebens čeahkkáigeassá bealistis sámiiid priváhtarievttálaš ráđdejumi sis Finnmárkku eatnamiidda nu ahte siidda ássit ávkkástallat eksklusiiva buot luondduvallyodagaid guovlluideaset nu divdna go dilit dan dikte. Ná lei dilli hirbmat dološ áiggis, ja siskkildii visot fysalaš ráđdejumi mii lei áššáiguoskevaš. Siidda vuoigatvuohta siskkildii vuolggasajis visot geavahanvugiid mat ledje guoskevaččat. Sámit giehtagušše vuoigatvuodaset báikkálaš duopmostuoluin, ja čájehedje dáhtu doallat earáid eret sin guovlluid geavaheames. Ráđdejumi heajos bealli leige nie gokčojuvvon.

⁴¹ Gjengitt i Tønnesen, 1972, s. 355

⁴² Jebens, 1999, s. 146

Áššečuoččaldahttin giehtaguššat siidda oktovuoigatvuoda iežas guvlui ferte áddet rievttálaš ráđđejumis lossa vuohkin, mii geavai jeavddalaččat, Jebensa mielde. Go eai lean olus rievttálaš disposišuvnnat muđui, de sáhtta lohkat ahte dákkár disposišuvnnaide ii lean olus dárbu doaibmi siidavuogádagas. Siidda vuoigatvuodát manne ihcalassii sidjiide guđet áiggis áigái ledje siidda ássit formálalaš sirddekeahttá ja duopmostuoluid soabatkeahttá.⁴³

Go diggegirjjit sisttisdolle unnán oapmerievttálaš lágan áššiid Ávjováris, de sáhtta sivvan leat go ledje uhccán nákkut ja dat čovdojuvvo eará láhkai. Sámit eaige lunddolaččat álohii mannan stáhta duopmostuoluide báikeservodaga riidduiguin, muhto čovde daid gaskaneaset.⁴⁴ Diggegirjji bájuheapmi Ávjovári 1693 dikkis sáhtta dán nannet: «Vi är en liten församling, och vi lever – Gud vare tack – i största sämja och kärlek, som det anstår goda grannar».⁴⁵

Siiddaid oktasaš vuoigatvuodadilit maid sihke Tønnesen ja Jebens válddahallaba, orrot deaivan Ávjovári siidda dillái 1751 rádjai. Datte leat moanat dilit man geažil soitet fuonidan siidavuogádaga ja vuoigatvuodadiliid Ávjováris árvvoštalladettiin dili 1751:s sirdašuvvamis ruotas dánska-norgga oktojurisdikšuvdnii. Dán oktavuodas dat Meahcceduopmostuollu čuovvovaččat áigu árvvoštallat stáhtaeiseválddiid doaimma mearkkašumi Sámeeatnama koloniseremii ja gažaldahkii ahte leago siidda guovlu ruvnnu eana.

Sámeguovllu koloniseren ja «kronojord» birra gažaldat

Ruota stáhtaválddit čájehedje 1600-logu loahpas lassi beroštumi iešguđet láhkai háldet eatnamiid Norrlandas. Sámeeatnamiid koloniseren álggahuvvui 1600-logu loahpas. Maŋŋil dan nu gohčoduvvon «paralleallateoriija» galge sihke sámit ja ođđaássit sáhttit veahkadit guovllu go sin gullelaš ealáhusat adnojuvvo ávkástallat mánggalágan valljodagaid. 1673:s ráhkaduvvui sámeguovloplakáhta mii mielddisbuvttii ahte ođđaássit sámeguovlluin ožžo soames sierranas ovdavuoigatvuodaid, earret eará 15 jagi vearuhisvuoda ja militearabálvalusas luvvejuvvot.⁴⁶

Sihke Korpjaakko-Labba ja Päiviö čatnaba kolonisererma sávaldahkii háhkat bargofámu ruvkedoibmii Sámeeatnamis.⁴⁷ Datte dušše soames ođđaássi ásaiduvve sámeguovlluide, iige sámeguovloplakáhta váikkuhan nugo lei galgan. Ođđa sámeguovloplakáhta gárvvistuvvui 1695.s⁴⁸ eanaš seamma sisdoaluin go 1673 plakáhtas ja vel okta plakáhta

⁴³ Jebens, 1999, s. 298–299

⁴⁴ NOU 2001: 34, Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, s. 47

⁴⁵ Korpjaakko-Labba, 1994, s. 116

⁴⁶ Kongl. Plakat den 27 September 1673, angående lappmarkernas bebyggande, se Girjasdommen, NJA 2020 s. 3, note 31

⁴⁷ Korpjaakko-Labba, 1994, s. 110 flg. og Päiviö, 2011, s.110 flg.

⁴⁸ Kongl. Maj:ts förnyade Plakat den 3 September 1695, om lappmarkernas bebyggande och de förmåner och friheter, som de, hvilka sig der nedsätta, åtnjuta skola

gárvvistuvvui 1749:s.⁴⁹ Högsta Duopmostolen čujuha Girjásduomus dasa ahte kruvdnu dán oktavuodas beroštii gáhttet sámiiid vejolašvuodaid bivdit ja guolástit dan bokte ahte 1673 ja 1695 sámeenanaplakáhtat eai addán ođđaássiide makkárga bivdo- dahje guolástanvuoigatvuođa; ja jus ođđaáššit háliidedje bivdit dahje guolástit, de eaktudii dat ovttaoaivilvuođa sámiin dan hárrái (NJA 2020 3. s, 184. Teakstabihtás).

Árra koloniserenáiggis eai lean erenoamáš riiddut gaskal sámiiid ja ođđaássiid. Ođđadáluid ohcanlobit meannuduvvo gearregiin. Korpijaakko-Labba konkludere diggegirjjiid vuodul ahte ođđadáluid ceggen vearosámi guovllus lei lobiheapme jus sápmelaš ii dasa miehtan. Leat ovdamearkkat dasge ahte duopmostuollu attii lobi cegget ođđadálu eaktodáhtolaš šiehttama haga. Dát guoskkai osohahkii daid háviid go vearroeana lei leamaš ávdin badjel golbma jagi, ja goas vearut eai lean máksojuvvon. Dákkár háve geavahuvvo lága mearrádusat vearrohilggohasaid birra, dainna váikkuhusain ahte eana gulai kruvdnui ja danne sáhtii dan sirdit ođđaássái. Eará háviid sáhtii duopmostuollu addit lobi «besuttenhetsprinsippet» mielde, muhto dušše jus sápmelaččas lei eanet eana go maid sáhtii geavahit ja nu eanet go man ovddas mávssii vearu. Sápmelačča háldenvuoigatvuohta vearroeatnamis badjel lei dien láhkai ráddjejuvvon gustovaš nu gohčoduvvon «kamerálarievttálaš» prinsihpaide, nappo prinsihpaid mat guske vearro- ja ruhtadanhálddašcapmái.⁵⁰

1600-logu loahppaoasi rájes mánja kruvdnoovddasteaddji árvaledje ahte sámevuovllut gulle kruvdnui. Högsta Domstolen válddahallá Girjásduomus reivve maid Gustav Vasa 1542:s lea čállán mas lei čuoččuhuvvon ahte «sådana äger som obygdde liggie, höre Gud, oss, och Swerigis Crone till, och ingen annen». Högsta Domstolen mielde áddejuvvui reivve gitta 1900-logu álgui kruvnnu eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádussan dáluid huksekeahces eatnamiin Norrlándas. Mañnil lea datte dábálaččat dulkojuvvon dušše buoretvuodavuoigatvuohtan («dominium eminens») gáibádussan. Dát vuoigatvuohta adnojuvvu doarvái nanusin dasa «att ge kronan rätt att upplåta mark för nybyggen», vrd. Girjásduomu, NJA 2020 3.s, 53. teakstaoassi.

1900-logu álggu rájes lea ruota stáhta opmodatgáibádusa vuodđun leamaš 1963.s čállojuvvon vuovdemerren. Vuovdemerren báhkka ahte huksekeahces vuovddit gullet kruvdnui. Vearroduottarduomus gávnnašii Högsta Domstolen ahte vearroduoddariid eaiggátvuođa gažaldat ii sáhtán atnit loahpalaččat mearriduvvon vuovdemerremis, muhto ahte mearrideaddjin šaddá dat joatkka ovdáneapmi ja dan dulkon. Mañnil riektemannolaga čađamannama čuoovvovaš jahkečuđiid gávnnašii Duopmostuollu ahte ruota 1886 boazodoallolága dohkkeheamis, fertii stáhta atnit vearroduoddariid eaiggádin, loahpaloahpas 1683 vuovdemerrema geažil. Leigo vuovdemerrema ulbmilin oppanassiige oazžut eaiggáduššanvuoigatvuođa kruvdnui lea nággovuloš. Högsta Domstolen árvvoštallui nu Verroduottarduomus ahte dát dovddahii kruvnnu gáibádusa guovllu mearrádusriektái,

⁴⁹ Korpijaakko-Labba, 1994, s. 433 flg., Jebens, 1999, s. 225 flg., Päiviö, 2011, s.110 flg.

⁵⁰ Korpijaakko-Labba, 1994, s. 433 flg.

muhto ahte ii lihco ahte sámít «urminnes hävd» dahje sullasaččaid bokte, maiddáí dán manñil galggašedje dahkat gustovažžan rievtti mii vástidii vearroolbmorievtti (duomu 51.s.).

Girjásduomus jearai Högsta Duopmostolen ahte makkár mearkkašupmi lei ahte kruvnnu ovddasteaddjit 1600-logu manit lahkis mánngga geardde čuoččuhedje ahte sámeeatnamat gulle kruvdnui. Duopmostuollu mearkkašahit ahte gažaldagas lei erenoamáš mearkkašumi dan geažil go bivdo- ja guolástanvuoigatvuohta lei juo dán áiggis juo lei laktasan eaiggáduššánvuoigatvuhtii sihke eatnamiidda ja gáttiide. Duopmostuollu mearkkašahit dása ahte vaikke stáhta gáibidii eaiggátvuođa ii iešalddes sáhte atnit dagahan ahte stáhta vuostálasttii nu ahte hehttešii ahte šaddá bivdo- dahje guolástanvuoigatvuohta «urminnes hävd» geažil. Go de baicce gusto 1683-vuovdemerrema gáibádusaide, de ledje dát mearritmeahttun lágan ja konkretiserejuvvui easka riektemannolaga bokte mii ii lean vel gárvvis 1700-logu gaskamuttus. 1700-logu gaskamuttus čuoččuhedje leanastivrrat dađis lassi sámeeatnamat ledje kruvdnaeatnamat, ja sullii 1800 rájes oaččui dát oaidnu coavcci gielddarivttiin. Ruota boazodoallolága dohkkeheamis 1886:s lei sajáiduvvan áddejupmi ahte sámeeatnamat gulle kruvdnui. Čujuhuvvo Girjásdupmui, NJA 2020 3. s., 54, 204 ja 209 teakstabihtáide.

Högsta Domstolen čoahkis árvvoštallan lei ahte ihkinassii 1700-logu gaskamuttus lei ovdánan vuoigatvuohta muhtin sámiiide hálldašit bivddu ja guolásteami guovllus. Vuoigatvuohta lei dan vuodul go sámít guhkes áiggi, jotkkolaččat ja vuosttalkeahtta kruvnnus ja earáin, ledje bivdán ja guolástan dán guovllus, ja ahte dát dahpi lei leamaš áibbas ráđđejeaddjin earáid bivddu ja guolásteami ektui. Kruvdnii ii lean ieš gáibidan vuoigatvuođa bivdui ja guolásteapmái, ja dát vuoigatvuohta fertii atnit «ensamrett» kruvnnu ektui. Čujuhuvvo Girjásdupmui 205. ja 206. teakstabihtáide.

Ávjovári dilli dán áiggis go dás Högsta Domstolen lea árvvoštallan Girjásis, lea mánngga láhkai seammalágan. Ávjovárisge ferte ráđđenvuoigatvuohta adnot dan vuodul go sámít guhkes áiggi, jotkkolaččat, kruvnnu ja earáid vuostálastimiid haga, eksklusiiva ledje ávkkástallan ja hálđen valljodagaid sin siidaguovllus, mii čielgasit lei meroštuvvon. Vuoigatvuođat sirdojuvvo buolvvas nubbái, ja jus siiddas soitet leat eará miellahtut, de gulle dat sidjiidege .

Sámeeatnama koloniseremis ii oro leamaš mearkkašahit dása ahte soaitá go ruota kruvnnus priváhtarievttálaš eaiggáduššánvuoigatvuohta Ávjovári guvlui. Högsta Domstolen čoahkkáigeassá Vearroduottarduomus Norrlanda koloniserema váikkuhusaid 1749-plakáhta 60. s. vuodul:

Liksom sina föregångare, lappmarksplakaten av 1673 och 1695, syftade reglementet till att främja kolonisation. Reglementet lämnade detaljerade föreskrifter som bl a innebar att upptagande av nybygge skulle fordra tillstånd av myndighet. På liknande sätt som plakaten var reglementet ägnat att medföra intrång för såpmelašrna, och det kan sålunda sägas visa

bristande hänsyn till deras intressen. Reglementet kan uppfattas som ett uttryck för ståtans traditionella önskan att dirigera nybyggesverksamheten. Man kan där urskilja en särskilt markerad tendens att vilja disponera över de norrländska ödemarkerna. Emellertid främträder inte heller här några anspråk från ståtans sida av klart privaträttslig natur.

Sámevuoigatvuođalávdegotti riektejoavkku eanetlohku bijai vuodđun ahte jus sis Finnmárkku sámít eai lean 1751:s olahán eaiggátstáhtusa, de fertii vuolggasadji leat 1683 merren. Eanetlohku oaivvildii ahte merren gustojuvvošii seamma láhkai go Vearroduottarduomus, ja boadus livččii várra šaddan seammaláganat sis Finnmárkku riektediliide.⁵¹ Meahcceduopmostuollu ádde nu ahte Högsta Domstolen maŋŋelat riektegeavat ii vealtameahttumit doarjjo dán oainnu.

Högsta Domstolen mearkkašii muđui Girjasduomus ahte lei vásedin mearkkašahhtin ahte guoskevaš guovlu – mii lea Norrbottena länas – gullá Lappland eanemus doaresbeale osiide gosa ruoŧa váldedoaimma ferte jáhkkit leat joavdan maŋŋelat go eará sajiide, ja gos gilvu gaskal sámiid ja eará álbmotjoavkkuid beroštumit eai dáidde leat nu olu go eará osiin Lapplandas.⁵² Ávjovári lei vel guhkkelat eret Lapplandas.

Leigo siidavuogádat cuovkanan 1751:s nu ahte Ávjovári álbmot ii šat eksklusiiva ja oktasáččat ráđđen guovllus?

Mánŋa dilálašvuođa orrot váikkuhan Ávjovári servodaga rievdadusaid 1700-logu álgobealis. Johti boazodilli johtimiiguin rittus siseatnamii jáhkkinis lea álggahuvvon 1600-logus, ja siidaráját dán geažil rasttilduvvo boazodoalu johtimiiguin. Siidarájáid čihke anŋke go dat guske boazodollui. Orohagaid gaskasaš jahkodatjohtimiin siidda guovllu siste, ii oro šat leat nu áigeguovdil. Heiveheamit doallodiliide dahke ahte mánŋa Ávjovári boazodoalli dikte sin registreret dánska-norgga riikkavuložin. Ávjováris riddoguovlluide lei dihto johtin, ja orro leamen nu ahte eará sámít johte fas dan siidii. Porsánŋgu boazosámit atne dađistaga Ávjovári guovlluid dálveguohtumin iežaset bohccuide, ja soames kveanat ásaiduvve ođđa dáluiiguin dohko mii dál lea Kárašjoga girkobáiki. Sámi johtin, doaivumis Guovdageainnus, ja veaháš ođđahuksen orro dagahan ahte vuollegis álbmotlohku fas lassánii 1720-logu rájes⁵³ Lunddolaš lea jearrat ahte dagahedje go dát rievdadusat ahte dat dološ siidaortnet gahčai čoahkkái dan láhkai ahte mielddisbuvttii ahte vuoigatvuođat maid siida lei rábidan guhkes áiggi bottas ledje cuvkejuvvon dahje cuvkejuvvomin.

Ođđaássiid ásaheamiid mearkkašupmi

Meahcceduopmostuollu lea dás ovdal gávnnašan ahte ruoŧa stáhta koloniserenfárgeheapmi Sámeeatnamis ii váikkuhan dasa ahte ruoŧa stáhta lei sajáidahtán priváhtarievttálaš

⁵¹ NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark, s. 262

⁵² Girjasdommen, NJA 2020 s. 3, avsnitt 166

⁵³ P. L. Smith, Kautokeino og Kautokeino-lappene, 1938, s. 110–112

eaiggáduššanvuoigatvuoda eatnamiidda Ávjováris. Dasto bohte hui moadde ođđaássi ovdal 1751, mat dáidet leat kruvnnu buoretvuoðarievtti váikkuhussan.

Mat orrot dat guokte vuosttaš kveana ođđaássi Ávjováris leat Guovdageainnu dikki ođđajagemánu 30. ja 31. b. 1724 diggegirjgis válldahuvvon. Ođđaássin oaččuiga Mikkel Henriksson ja Erik Madsson lobi goabbáge váldit «rök» joga mielde. Mánngalágan gáldut čájehit ahte ássanbáiki lei johkanjárggas gokko Kárášjoga boares girku lea. Aage Solbakk válldahallá nu ahte diggečoahkkimis «dohkkehuvvui ahte kveanat Michel Hindersson, Mázes eret ja Erich Matzon bártniidsguin, Muonios eret, beasaiga johtit Ávjovári siidii, Crono Øde wid Karasjocki», ja ahte «Ávjovári siidahoavda Per Ivarsson ja siidamiellahttu Nils Persson, guđet leigga gearregis/diggečoahkkimis, miedaiga dasa, muhto eaktun lei ahte sisafárreaddjit eai lean hehttehussan Ávjovári ássiide sin meahcásteamis ja guolásteamis».⁵⁴ Dát govvideami berrešii várra veaháš mánngabeallálastit. 1724 friddjavuoðareivves boahťá ovdan ahte dáid bearrašiid boahťin ja ássan ii lean Ávjovári álbmoga miela mielde, muhto ahte álbmoga ovddasteaddjit «sådant intet kunna förhindra» jus hurrit eai govssse báikki álbmoga «uti gildemarck, fiällfänge och tilhörige fiske elfwer och watn».⁵⁵ Mearkkašiigo dát miehtama Per Ivarssonas ja Nils Perssonis Ávjovári siidamiellahtuid bealis, vai eaba go soai sáhttán vuosttaldit ođđaássiid namahuvvon eavttuid vuodul, ii leat nu álki dan birra cealkit. Ášši vuodus lea ankke ahte Ávjováris lei siida oktasáččat mii dadjat juo dán áiggis lei eatnamiid ja čáziid vuoigatvuoda subjektan.⁵⁶

Mikkel Henriksson ja Erik Madsson oaččuiga nappo lobi ásaiduvvat opmodahkii gohčoduvvon «crono öde wid Karasjocki». «Crono öde» dajaldat bájuhuvvo dasa ahte opmodat lei sirdašuvvan kruvdnui dego «ødegård». Dát šaddá jáhkehahťti ovdamearkan dasa ahte duopmostuollu attii lobi cegget ođđadáluid eaktodáhtolaš šiehttama haga dakkár háve gos vearroeana lei leamaš ávdin badjel golbma jagi, gos vearut eai lean máksojuvvon, ja gos vearrohilggohasa lága mearrádušat geavahuvvo nu ahte riika sirdašuvai kruvdnui ja danne sáhtii dan bidjat muhtin ođđaássái. Dát lei kruvnnu buoretvuoðarievtti olis, nugo Högsta Domstolen árvoštalai buoretvuoðarievtti rievttálaš olámuttu Girjásduomus (NJA 2020 3.s, 53. teakstabihtťá).

1724 diggegirji iige vealtameahttumit atte olles ja dievas gova áššis ja dan implikašuvnnain. NAČ 1994: 21 Finnmárkku eatnamiid ja čázádagaidd geavaheapmi historijálaš geahččamiin – Sámi vuoigatvuodálávdegotti duogášdieđut, 4.7 kapihttalis, lea Ávjovári 1737 gearregis bájuhuvvon, gos golbma kveana boandda Kárášjogas – Claes Jønsson, Mats Ersson ja Jøns Ersson – váidaledje go okta sápmelaš Per Piaskainen namas lei bahkken muhtin báikái gos ledje bivdimin guoli. Dát golbma namuhuvvon kveana orrot leamen Erik Madssona bárdni ja vivat, vrd. ovdalis Erik Madssona birra. Piaskainen áiggui maiddái oamastit daidd gieddebihtáziid maid kveanat eaiggádušše, ja maid gearret ieš lei

⁵⁴ Solbakk, 2000, s. 241

⁵⁵ I Svenska Akademiens ordlista er «förfördela» forklart som «behandla orättvist».

⁵⁶ Finnmarkskommisjonen, notat, Eiendomshistorikk for Karasjok 1550–1884, s. 18–19

sidjiide juohkán ja lohpidan. Sii galge oazžut dikki/gearrega ođastan guorrasemiid daid vuoigatvuođaid maid sii ovdal «... af den Högtährade Härads Rätten som och hela Menigheten lofwat är ...». Dás vuhtto ahte sis lei dat áddejupmi ahte ii lean dušše gielddarekti, muhto siidda álbmoga oassi muđuige lei addán lobi dalle go ásaiduvve Kárášjohkii. Čielggadeamis lea dát dulkojuvvon nu ahte ođđaássit eai friddjavuođareivviinge dovdan 1737:s oadjebasat rievttiset ektui, muhto bivde báikkálaš gearrega fertet ođasmahttit sin ovddeš lobi ahte ain besset geavahit valljodagaid.

Dát ođđaássiid ásaiduvvoa sujahii maiddái nákku gieddeguolbaniid hárrái Ávjovári ja Teno siiddaid gaskasaš rádjaguovllus. Geográfalaččat lei ođđadállu dahje šibitdoallu «ved Karasjocki» gitta nuortan Ávjovári siiddas gitta Deanu siida dahje Teno by rádjai. Ođđaássit jáhkkmis juo vuosttas jagiid geavahišgohte ládjogittiid joganjárggain maiddái nuortabealde Oalgejoga njálmmi. Dát sujahii nákku. Mikkel Henriksson oainnat lei 1726:s fárren ođđadálus «Karasjocki» Vuovdaguikii Deanu siiddas, ja oaivvildii ahte sus berresii leat vuoigatvuohta daid ládjoeatnamiidda mat ledje Deanu siidda rájáid siste. Nággu čoavdašuvai dainna ahte «Karasjocki» ođđaássit besse doallat beali daid gittiin mat ledje Deanu siidda rájáid siste Kárášjoga gáttis gaskal siidarájá ja Anárjoga njálmmi, ja Mikkel Henrikssonii fas galgai bealli. Dát soahpamuš galgai gustot «ad interim till Högwälborne hr. Baron och Landzhöfdingens yttrande om nybyggarne».⁵⁷

Lennart Lundmarka diehtu ahte 1695 sáme guovloplakáhta ásahii/diedihii ahte báikkálaš dikki/gearrega «nämnden» fertii dohkkehit ođđadálu ovdalgo leanastivra «gav tillstånd til ett nybygge», sáhtta čilget manne soahpamuš gustui «ad interim» vuorddedettiin eatnanhearrá cealkámuša.⁵⁸ Eai goitge leat doaladumit dasa ahte čujuhus eatnanhearrá cealkámuššii lei čuovus das ahte gieddeguolbanat ledje kruvnnu eatnamat. Jebens oaivvildii dán nákku leat okta mángasis čielggadeamis siiddaid gaskasaš rájáid: «Čielggadan dihtii dán nákku fertii kártet guđe beal rájá Deanu ja Ávjovári siiddaid gieddeguolbaniid ‘ráskillnaden’ duođas lei».⁵⁹ Lea gal váttis cealkit loahppabohtosa ahte ášši lea mearkan dasa ahte siidda iešstivrejupmi lei láivun danne go nággustui ođđaássiide gaskaneaset – ládjoeatnamiid birra mat ledje ásahuvvon lobálaš ođđaássiid geavahusa bokte – ja ahte ášši čoavdašuvai soabademiin.

Ođđaásaheamit ledje čohkkejuvvon dasa mii dál lea Kárášjoga girkobáiki. Ásaheamit vuolggahedje gilvaleaddji geavaheami, muhto sámi geavaheami lei datte dat áibbas ráđđejeaddjin. Dán láhkai ođđaásaheamit Ávjováris sulastahttet ásaheamiid Girjás siiddas, nugo Högsta Domstolen dáid árvvoštalai Girjásduomus, vrd. NJA 2020 3.s., 20. teakstabihtás. Meahcceduopmostuolu árvvoštallan lea ahte áššedilit ođđaássiid dáfus

⁵⁷ Finnmarkskommisjonen, notat, Eiendomshistorikk for Karasjok 1550–1884, s. 18–19

⁵⁸ Lundmark er sitert i Steinar Pedersen, Ávjovári – Næringsbruk og rettigheter innland, sjø, elv, 1600 – 1800, 2022, s. 14

⁵⁹ Se NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark, s. 272

iešalddes eai bearihan ahte Ávjovári siidda mihtilmasvuohta leat oktasaš vuoigatvuođaguoddin eatnamiidda ja valljodagaide lei cuovkaneamen.

Ealáhusstruktuvrras rievdadusat

Eará guoskevaš gažaldat lea ahte leigo Ávjovári siidda mihtilmasvuohta leat oktasaš vuoigatvuođaguoddin eatnamiidda ja valljodagaide, bieđganeamen mañimus logi jagiid ovdal 1751 ealáhusstruktuvrra rievdadusaid geažil. Meahcceduopmostuollu lea gávnnašan ahte ii dáidde leat nu, ja áigu čuovvovaččat dan eanet vuoduštit.

Juo ovdal go boazodoalus ledje stuorra ealut, de johtaledje siseatnansiiddaid sámít ealáhusa dihtii gaskal siseatnama ja rittu. Dát ledje viehka muddui eaktuduvvon vuolit johkanjálmmiid luossabivdui ja mearraguolásteapmái. Dát lotnolas ealáhusjohtimat jotkojuvvo velá 1700-logus.⁶⁰ Go johtti boazodoallu ovdánii, de siidaráját njeidojuvvo boazoealuid jahkásaš johtolagaid dáfus. Johtti boazodoallu Finnmárkkus jáhkkimis lei oalle muddui stáđásmuvvan 1700-logus. Dat lei álgoálgosaš bálddalaš boazodoallu, mii vulggii belohakkii siseatnama siiddain ja belohakkii lotnolasat riddosiiddain. Dát ávkkástalle lotnolasat guhtet guimmiideaset guovlluid bohccuid geasseguohtumin ja dálveguohtumin.⁶¹

Porsáŋggus ledje juo 1690-jagiin álgán priváhta ealuiguin boazodoaluin maid ii livčče gal sáhttan doaimmahit eará láhkai go jeavddalaš molsumiin gaskal geasseguohtumiid rittus ja dálveguohtumiid siseatnamis. Norgga ámmátolmmoš Adelaer čuvгии 1690:s ahte Porsáŋgu sámít dálvit johte nu guhkás siseatnamiidda ahte sii doppe šadde vuostálasvuhtii singuin guđet ásse siseatnama siiddain ruota duopmováldeguovllus. Porsáŋgu sámít váidaledje go hehtekeahhtá eai beassan gárggiidit nu guhkás siseatnamiidda go háliidedje.⁶² Ruota duopmováldeguovllu siseatnamiid gálduin gávdná fas dán ovdáneami earret eará 1700:s gearregis Guovdageainnus, gos gearretálbmot čuvгии ahte oassi daid "norgalaš" sámiiin geat eai máksán vearu Ruttii, dálvit johte dohko bohccuideasetguin.⁶³ Lea datte nu ahte eanetlohku daid ovcci Porsáŋgu boazosámiin geain ledje dálveguohtumat Ávjovári 1690:s ledje siseatnamis riegádan.⁶⁴ Aage Solbakk čállá ahte dát várra fidnejedje buoret vejolašvuođaid bohccostallat go šadde ealáhusdoallit Porsáŋggus, gos sis earret eará juo ledje geasseorohagat sin mearraguollebivddu oktavuodas. Álggos johte Ávjovári rájá guvlui, ja dađistaga sii rasttildedje dan, mii de dagahii riidduid.⁶⁵

⁶⁰ NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv – Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget et, s. 54

⁶¹ Jebens, 1999, s. 118–119

⁶² Solbakk, 2000, s. 219 flg., gjengitt i Steinar Pedersen, Ávjovári – Næringsbruk og rettigheter innland, sjø, elv, 1600 – 1800, 2022, s. 3

⁶³ Gjengitt i Steinar Pedersen, Ávjovári – Næringsbruk og rettigheter innland, sjø, elv, 1600 – 1800, 2022, s. 3.

⁶⁴ NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv – Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, s. 57

⁶⁵ Sitert i Steinar Pedersen, Ávjovári – Næringsbruk og rettigheter innland, sjø, elv, 1600 – 1800, 2022, s. 4

Ávjovári dáfus johte bohccuiguin seamma guovlluide gos sii ledje bivdán mearraguoli ja luosa, Fálesnuoris, Porsáŋgguvuonas ja Álttás. Ohpihii váidagat mearrasámiin mat atne boazosámiid gilvaleaddjin geassemánuin, dagahii ahte 1701:s mearriduvvui ahte rádjasámit geat bohte vulos vuonaide geassit galge beasset joatkit dainna, muhto eaktun dása lei ahte sii mihte šaddat dánskka riikavuložat, ja vuordnut oskkáldasvuoda gonagassii. 1710:s čavgejuvvui nu ahte ii oktage rádjasápmelaš ožžon doaimmahit ealáhusa mearraorohagain, earret jus ledje «Kongens tro Undersaatter», ja mákse sutnje vearu. Viehka olu duottarsámit – čieža Ávjovári bearraša ja vihtta Guovdageainnu bearraša – välljejedje šaddat dánska-norgga riikavuložat gaskal 1700 ja 1720 baji, vrd. dainna mii ovdal lea čilgejuvvon eretfárrema birra Ávjováris.

Tønnesen válldaha nu ahte bivdovejolašvuodát dađistaga nohke sihke «duoddariin ja mearrasámesiiddain», mii viidánahtii boazodoalu ja šibitdoalu. Stuorru boazodoallu dárbbasii stuorát guohtumiid. Dat mearrasámit geat boazostalle fertejedje beassat dálveguohtumiidda duoddariin, ja siseatnama sámit fas fertejedje ávkástallat geasseguohtumiid mearragáttis ja velá bivdit eanet meara geassit. Dát váikkuhedje Tønnesena mielde nu ahte mánggas beroštišgohte čiehkát rájáid siiddaid gaskkas, ainjuo boazoguohtunvuoigatvuoda dáfus.

Schnitlera didošteami 1740-jagiin datte čájehit ahte dalle ledje čielga áddejumi ahte gokko ledje ráját, ja ahte duottarsámi dihte ahte go sii ledje rittus geassit lei rádjarasttildeapmi mii dárbbasii čilgehusa. Lassi eanadoallu nannejuvvui kveana sisafárremiin 1700-logu álggus. Erenoamážit luossajoga gáttiide ásaiduvve kveanat, ja Tønnesena mielde ii oro leamen dal olus goahca gaskal kveanaid ja sin sámi kráŋŋjáiid gaskkas. Lei gal datte álggaheaddji proseassa mii doaimmai gievrrabut ja jođánat muhtin orohagain go earáin.⁶⁶ Päiviö lea čujuhan ahte ovdáneapmi boazodilis stuorát ealuiguin 1600- logu loahpas - ja 1700-logu álggus maiddá láivudii vearroeatnamiid árvvu go dáiin šattai ovttasdoaimma.⁶⁷

Muhto dát ovdáneapmi ii mearkkašan vealtameahttumit ahte ovddeš johtalankultuvra jávkka. Dát guoská sihke siseatnansiiddaide ja riddosiiddaide. Jebens ovdandoallá ahte siseatnansiiddaid muhtin ráje ássiin doalahedje johtalankultuvra ja elle ain eanaš bivdduin ja guolástemiin.⁶⁸ Bivdu ja guolásteapmi ledje eallinvuođus dehálaš oasis, sihke sidjiide geat bohccuiguin johte ja geat eai johtán daid guhkes gaskkaid. Guovdageainnu báhppa Johan Junnelius, válldahii 1740:s ahte dadjat juo buot sámit johte geassit riddui, earret áibbas moadde, geat birgejedje guollebivdduin «her oppe». Son válldahii vel ahte sámit dadjat juo čavčča ja dálvvi miehtá golahedje áiggi háhkat eallinbirgejumi boazodoalu

⁶⁶ Dette bygger på Sverre Tønnesens forelesning om samer og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst, holdt på et symposium 7.–9. november 1973, sitert i kapittel 4 i NOU 1978: 18A Finnmarksvidda – Natur – Kultur

⁶⁷ Päiviö, 2011, s.103 og s. 252–257

⁶⁸ Jebens, 1999, s. 118–119

lassin velá bivdduin ja guolástemiin. Dás vuhtto ahte boazoealut ledje viehka smávvvát dálá ektui. Carl Sadelin, justitiarie Durdnosa sámeguovlluin gaskal 1714 ja 1742, válddahii Guovdageainnu sámiid bivddu dan láhkai ahte sii čakčat earret eará bivde lottiid, gumppe, guovžža ja gottiid.⁶⁹ Boazodili nuppástusat eai nappo dagahan ahte dat olámuttu bivddu ja guolásteami valljodatguovllut eai šat lean dehálaččat.

Dán áddejumi juogada Högsta Domstolen Girjásduomus, (NJA 2020 3. s., 182. teakstabihtta):

Successivt övergick samerna i fjällområdena till ett mer nomadiskt levnadssätt som utmärktes av längre flyttningar, ett större antal tamrenar och renskötsel som huvudnäring. Inom det aktuella området torde denna process ha inletts i början av 1600-talet. Av utredningen framgår att jakten och fisket fortsatte att vara viktiga näringsfång. Det belyses av häradsrätternas protokoll, där det – ifråga om angränsande områden – finns åtskilliga exempel på tvister om rätt att fiska och några exempel på tvister om jakt.

Dán govas ferte Porsáŋggu sámiid orostallan Ávjovári siidda rájáid siskkobearde dálveguohtumii jáhkkinis lea ovddastan valljodagaid gilvaledji geavahusa. Tønnesen ovdandoalai dán oktavuodas duottarsámiid dárbbu mearkkašumi oažžut dakkár riektedili mii diktá sin joatkit geavahit geasseguohtumiid rittus mii lei šaddan áibbas dárbbaslažžan. Dán mákse nu ahte Ávjovári sámit dikte mannat ahte Porsáŋggu sámit ledje dálvit Ávjováris.⁷⁰ Dán sáhtta atnit suovatgeavahussan.

Boares bivdoservodat geavai nappo sirrenprosessii mas stuorát boazoealut leat ealáhusovdáneami oppalaš govas oassin 1600–1700-logus.⁷¹ NOU 2001: 34 Sámi dološvierut ja riekteoainnut – Sámevuoigatvuodálávdegotti duogášdieđuin, leat bájuhuvvon Allan Kristensena Finnmárkku gearretgirjjiid čállošiid čađamannamis 1620–1770 áigodagas. Dáid čállošiid vuodul oaivvildii Kristensen ahte dat oktasaš aspekta sámi dološvieruin Nuorta-Finnmárkkus orro leamaš nanus čađa gaskka gitta 1770 rádjai. Čállošat čájehit ahte sámi dološvieruid doahttaledje báikkálaš eiseválddit, ja lei viiddis riekteoidnu ahte siidda miellahtuin lei oktasaš vuoigatvuodta luondduvalljodagaide gilis, muhto eai fal boaittos olbmuid. Boazohtimiid lassánemiin de gal dološvierru oktan sierra geavahusain datte šattai váttis doahttalit.⁷²

Jebens addá muđui ovdamearkkaid mángga áššiide 1730-logu gearregiin mat čájehit ahte Ávjovárisge beroštedje siiddaid gaskasaš rájain, mihtilmasat vuolggahuvvon ráđdejumi nákkus dihto valljodagaid ektui nugo bivddu, guolásteami ja láju.⁷³ Dát lea mearka dasa

⁶⁹ Gjengitt i P. L. Smith, Kautokeino og Kautokeino-lappene, 1938, s. 114–116

⁷⁰ Tønnesen, 1972, s. 63–65

⁷¹ NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, s. 53–54.

⁷² NOU 2001: 34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, s. 51

⁷³ Se NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark, s. 272

ahte siidaortnet ja valljodagaid gáhtten siiddaguovllus ain lei hirbmat dehálaš na lahka jagi 1751.

Váldoloahppabhtosat vuoigatvuoda hárrái eatnamiidda ja čáziide Kárášjogas 1751:s – mo ovddasguvlui

1751:s riektedilit Ávjováris orrot oktiibuot leat nu ahte kruvnnu fáргеheapmi eaiggáduššánvuoigatvuoda gáibideamis Sámeeatnamis ii lean ožžon coavcci. Ávjovári álbmot lei guhkes áiggi dadjat juo eksklusiiva ráđđen ja hálđen siidda buot valljodagaid, muhto go boazodoallu leavai lei várra eksklusiivva geavahusa váttis bisuhit Ávjovárisge go galggai sirdit dánska-norgga duopmováldái. Datte leat mearkkat dasa ahte valljodagaid gáhtten siiddaguovllus lei hirbmat dehálaš 1751 rádjai. Ráđđenvuoigatvuoda ferte atnit leat vuodđuduvvon dasa ahte sámít guhkit áiggi, jotkkolaččat, vuostálastima haga kruvnnus dahje earáin, ledje ávkkástallan ja hálđen valljodagaid sin siidaguovllus, mat ledje čielgasit ráddjejuvvon ja meroštallon. Sámit ledje ássan guovllus mánggaid čuđiid jagiid. Vuoigatvuodát ledje mielde sirdimis buolvvas nubbái, ja daid ožžo maiddái siidda vejolaš odđa miellahtut. Dát orui deavdimin origineara rábideami, dahje vuoigatvuodaid rábideami eavttuid don doloža oamastusa «urminnes hävd» bokte. Ráđđejupmi čuozai geavahussii, iige oro leamen heajut go dat vuoigatvuohta mii ruođa vearroboanddain lei, muhto Ávjováris lei dát oktasáš vuoigatvuohta. Vearroduottarduomus máinnašii Högsta Domstolen ”skattemannarätten” dan lagamusa maid dán áiggis bodii dan odđaáigásaš eaiggáduššánvuoigatvuoda doahpaga. Dárkilat sisdoallu vearroolbmorievttis ”skattemannarätten” lea ná válddahallan duomu 33. s.:

Väsentliga drag i denna rätt var att bonden hade en mot utomstående skyddad rätt att själv nyttja sin jord och tillgodogöra sig dess huvudsakliga avkastning, att jorden gick i arv, att bonden ägde förfoga över den genom överlåtelse, pantsättning och i vissa fall testamente samt att, om arvejord såldes utanför släkten, bondens släktingar på grund av börsrätt fick lösa den till sig efter uppbud på tinget. Bondens råddejupmi över jorden var visserligen starkt begränsad i olika hänseenden, och hans trygghet i besittningen inskränktes framför allt genom att jorden såsom skattevrak kunde tillfalla kronan, om han underlät att betala utskylder för tre år i följd.

Meahcceduopmostuollu áigu leat várrogas kategoriseret dán ráđđejupmi rievttálaččat dálá juridihkalaš terminologijja oaivilsisdoalu vuodul. Dán ankke ferte atnit dego oapmelaš gearrgin mii oktiibuot mearkkašii hálDET válljodagaid mat ledje siidda rájáiD siskkobeale čáziin ja eatnamiin ja daid iešguđet ávkkástalanvugiin, nugo boazodoalu, bivddu, guolásteami, guohtuma, ládjoeatnamiid jna. Geavadis devde siidamiellahtuid vuoigatvuodát eatnamiid ja dan valljodagaid buotlágan ávkkástallama. Meahcceduopmostuollu joatká čuovvumin Högsta Domstolen metodalaš lahkoneami Vearroduottarduomus go duopmostuollu joatkagis das mii bajábealde lea bájuhan cealká:

... En betydelsefull fråga blir, om samerna på skattefjällen under den aktuella tiden hade en rätt till områdena som var att jämföras med skattemannarätt och som därför på motsvarande sätt kunde utvecklas till äganderätt i nutida bemärkelse.

Meahcceduopmostuollu áigu nappo árvvoštallat ahte leago dat vuoigatvuohta mii Ávjovári álbmogis lei 1751:s áiggi badjel ovdánan dálá mearkkašumis eaiggáduššánvuoigatvuohtan. 1700-logu gaskamuttu rájes bajis lea lunddolaš árvvoštallat báikegoddeálbmoga vuoigatvuođa, dološáigásaš geavahusa njuolggadusaid vuođu; ahte leago dat vuoigatvuohta geavahanvuoigatvuohta vai eaiggáduššánvuoigatvuohta. Stáhta vejolaš eaiggáduššánvuoigatvuođa dáfus saddá árvvoštallan go dat julggaštuvvui dakkár čielggasvuođain ja nannodagain ahte dat sáhtta bidjat vuođu ásaht eaiggáduššánvuoigatvuođa sajáiduvvan riektedillin.

Okta vuolggasadjin lea ahte sirdašupmi norgga láhkii 1751:s ii ieš alldes rivve Ávjovári albmogis dan vuoigatvuođa maid sii ledje rábidan til siidda guvlui guhkes áigásaš geavahusa ja iešhálddašemi bokte. Dát lea juoga maid Sámevuoigatvuođalávdegotti riektejoavkku eanetlohkuge vuolleis lea mearkkašahhtán dan hávvái go álbmot dalle lei rábidan eaiggáduššánvuoigatvuođa dán guvlui.⁷⁴ Nugo Finnmarkskommissuvdnage lea čujuhan, de ii mearkkaš sirdin norgga láhkii vealtameahttumit ahte sis Finnmarkku guovllut šaddet gonagasa dahje stáhta opmodagat priváhtarievttálaš áddejumis. Guovddáš áššit šaddet dalle ahte maid čájeha ovdáneapmi maŋŋil 1751 stáhta eaiggátráđdejumi ja disposišuvnnaid ektui dán guovllus, báikegoddeálbmoga geavahus ja riekteoainnut, ja jus ležžet vel earáid geavahus ja háldemat dán guovllus.

Orro leamen ávkkálaš čatnat Kárášjoga ovdáneami joatka válddahallama bajiide gaskal iešguđet eanavuovdinlágaid. Nu gohčoduvvon eanačujuhancealkámuš mearriduvvui 1775:s, ja 1863.s fas mearriduvvui Lov om Afhændelse af Statens Jord i Finnmarkens Landdistrict. (Láhka stáhta eatnamiid luobaheami hárrái Finnmarkkus). Odđe eanavuovdinláhka mearriduvvui 1902:s, mii gustui gitta 1965 eanavuovdinlága dohkkeheapmái. 2005:s mearriduvvui Finnmarkláhka. Čuovvovaččat válddahallojuvvojit servodatovdáneami, álbmotovdáneami, stáhtalaš muddemiid ja stáhta disposišuvnnaid váldosárgosat bajis 1751 maŋŋil. Dasto válddahallojit báikegoddeálbmoga ja earáid meahccevalljodagaid geavahusa váldosárgosat, ja ahte leatgo báikkálaš riekteoainnut, ovdalge Meahcceduopmostuollu konkludere áššiid ovddidan gáibádusaid hárrái.

Kárášjohka bajis maŋŋil 1751

1751 rájes 1775 eanaresolušuvnna rádjai badji

⁷⁴ Se NOU 1993: 34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark, s. 262

1751 rádjasoahpamuš nannii dánskka-norgga sáhtarievtálaš allavuođarievtti sis Finnmárkku badjel. Norgga láhka gustui dán guovllus rádjasoahpamuša fápmuiboahtima áigemuttu rájes. Meahcceduopmostuollu guorrasa Finnmárkokommišuvnna árvvoštallamii go dat čujuhettiin Tønnesenii ja Strøm-Bullii oaivvilda ahte olu beariha ahte dánskka-norgga stáhtahálddahusa áddejupmi 1700-logu gaskamuttus lei ahte Finnmárkku riddo- ja vuotnaguovllut lei gonagasalmennet.⁷⁵ Datte lea eahpevissásat ahte guoská go dát sis Finnmárkku guovlluide. Tønnesen oaivvildii ahte stáhta ovddasteaddjit gal dán áiggis atne kruvnnu Finnmárkku almennega eaiggádin, muhto ahte dat mearrádusat maid dahke, ja mat soite leat muhtin eaiggáda ráđđejumi geažil, ii ollán guhkás. Muhtin orohagain eai oba dahkange mearrádusaid mat čalmmustahtte stáhta eaiggádin.⁷⁶ Dán ferte atnit leat rivttes govvidussan Ávjovári dilis.

Dat nu gohčoduvvon lappekodisilla rádjarašttildeaddji johtti sámiid vuoigatvuođaid birra, gárvvistuvvo 1751 rádjasoahpamuša lasáhussan. Ii rádjasoahpamuš iige lappekodisilla áigun rievdadit opmodat- dahje geavahanriektediliid mat livččii leamaš dan guovllus mii bođii dánskka-norgga oktoduopmoválddi vuollái. Njuolggadusat galge čielggadahttit stáhtarievtálaš gaskavuodaid, eaige guston eanaopmodagaid sirdimiidda.⁷⁷ Sámi ávnasalaš vuođu dáhkideapmi lea kodisillas dat guoddi elemeanta. Kodisilla § 10 cealká ahte sámi álbmot galggai doalahit vuoigatvuođa johtit rájá rastá oktan boazoealuidisguin “gammel Sædvane” olis. Lappekodisilla statuere dás vuoigatvuođa mii juo lei cieggan dološáigásaš geavahusa bokte.⁷⁸ Dán ferte atnit dohkkeheapmin ja láhkanannemin vuoigatvuođaid mat 1751:s juo ledje. Lea váttis almmustahttit vuoigatvuođaid dárkilat sisdoalu ja mihtilmasvuoda, muhto kodisilla § 10 čájeha ahte rádjageassin ii galgan duohtadit dan maid stáhta oaivvildii ledje sajáiduvvan sámi vuoigatvuođat. Lappekodisilla lea vuosttažettiin dovddaheapmin dasa ahte traktáhttaoasehasain lei fuolla dáhkidit daid vuoigatvuođaid maid sámi álbmot lei rábidan bistilis geavahusa ja guoskevaš guovlluin orostallama bokte. Stáhtahálddahus ferte danne ankke leat oaivvildan ahte sis Finnmárkku sámiin ledje ain juo seamma nana vuoigatvuođat báikkálaš luondduvalljodagaide go dan mii álbmogis dán áiggi lei olggut Finnmárkkus. Finnmárkokommišuvnna árvvoštallan lea ahte dan muddui go sis Finnmárkkus ledje sajáiduvvan nannosat vuoigatvuođat go olggut Finnmárkkus, de ii sáhte oaivil leat bahkkestit dáid vuoigatvuođaide.⁷⁹ Meahcceduopmostuollu guorrasa dán árvvoštallamii.

Jahkásaš gearregiid ortnet sis Finnmárkku sámesiiddain joatkašuvai maŋŋil go ožžo ođđa stáhtagullelašvuoda maŋŋil 1751 rádjageassima. Gaskal 1754 ja 1763 dollojuvvo Ávjovári

⁷⁵ Tønnesen, 1972, s. 56–58, og Kirsti Strøm-Bull, Jordsalglovgivning – En rettshistorisk lovgjennomgang av jordsalgsloven i Finnmark i perioden 1775–1965, s. 5

⁷⁶ Tønnesen, 1972, s. 100–101

⁷⁷ Steinar Pedersen, Noen momenter om kongelig/statlig eiendomsrett til Finnmark fra gammel tid. En tvilsom realhistorisk konstruksjon, notat nr. 1, 2022, s. 28

⁷⁸ Kirsti Strøm Bull, Samiske rettigheter og alders tids bruk, Jussens Venner 2023/1, Juridika

⁷⁹ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 34

ja Guovdageainnu gearregat sihke Kárášjoga girkobáikkis ja Guovdageainnu girkobáikkis, ja 1764 rájes Álttás. Eanaš háviid dollui oktasaš gearret dán guovtti orohagas. Ii leat mihkkege Ávjovári ja Guovdageainnu gearretgirjiin mii beariha ahte daid álgologijagiin 1751 maŋŋil rievdaduvvui mihkkege vuoigatvuođadiliid dáfus sis Finnmárkkus maŋŋil go sirdašuvai norgga duopmováldái, vrd. Finnmárkokommišuvnna árvvoštallamiin dán birra.⁸⁰ Daid čállosiid vuolggasajiin mat leat ovddiduvvon Meahcceduopmostullui, de lea árvvoštallan masa guorrasuvvo.

Datte lea gal nu ahte Kárášjogas ledje gávdnan bearraliid, ja ahte Ávjovári gearregis guovvamánu 16. b. 1761 almmuhuvvui reivve ahte bearalgávnus gulai dronnegiidda.⁸¹ Dasto čuovvovaš jagi lohke gearregis reivve bohtán Københápmana reantokámmáris ámtamánii mas gonagas dohkkeha ahte beazit mat vuovdebuollimis leat biliduvvon sáhtii čujuhuvvot álbmogii stáhtakássii divada vuostá. Datte lei dábálaš ahte gonagaslaš merremat almmuhuvvo gearregiin beroškeahtta daid guoskevašvuođas dan gearretbirii, iige mihkke bearit ahte dát dal oaččui geavatlaš mearkkašumi Kárášjogas.⁸²

Nugo Finnmárkokommišuvdna lea čujuhan, de eai leat gearretgirjiin makkárgе dieđut das ahte geat gulle Ávjovárrái ja Guovdageidnui mákse divadiid valljodagaid geavahusa ovddas dán bajis. Gearretgirjiin eaige leat dieđut gaskal 1751 ja 1822 gáržžidemiid birra doppe álbmoga valljodatgeavahusas, dahje stáhtalaš guovllu valljodathálddašeami birra. Danne lea lunddolaš jáhkkit ahte váldoáššálaččat ain ledje báikkálaš sámi dološvierut mat geavahusa muddejedje, seamma láhkai go bajis go lei ruođa duopmováldi. Bajis maŋŋil 1751 vuhttojit dieđuin ahte go ledje oktasaš gáhttejuvvon vuoigatvuođat juohke ovttá siidda guovllus lei oidnolat go ovdal. Leat gal moanat dieđut ahte ledje siiddaid gaskasaš nákkut valljodagaid ja guovlluid geavahusa hárrái. Baicce leat uhccán dieđut nákkuid birra oktovuoigatvuođaid hárrái iešguđet siiddain.⁸³

Čálalaš gáldut álgo 50–60 jagiin gearretgirjiid ja sullasaš čállosiid mielde maŋŋil go Ávjovárrái šattai dánska-norgga oktoduopmoválddi vuollásažžan, illá leat makkárgе dieđut eanaeaiggáduššandiliid birra Kárášjogas.⁸⁴ Dállodutkanlisttut 1750–1754 baji ovddas dieđihit 18 bearraša main ledje 125 olbmo Ávjováris, ja gávccii bearraša main ledje 50 olbmo Mánnevári siiddas, maid áddet leat guovlu dálá Kárášjoga girkobáikki lahka gos dalle ledje eanaš kveanat. Dállodutkanlisttut eai datte atte dieđuid čearddalašvuođa birra. Lea muđui veaháš eahpevissis logut, mat leat kirkogirjiid rekonstrukšuvnna vuodul.

⁸⁰ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 35

⁸¹ NOU 1933: 34, Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark, s. 357

⁸² Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 163

⁸³ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 35

⁸⁴ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 25

1762 jienastuslohkolisttut diedihit 22 bearraša birra oktan 124 olbmuiguin Ávjovaris ja logi bearraša oktan 59 olbmuiguin Kárášjogas.⁸⁵ 1769 olmmošlohkan diediha 90 «De paa Fjeldene adspredte og til Afjurara Annex henhørende Fjeld-Lapper» ja 15 «under Afjurara Annex høre og 2de i Kárášjogai fastboende Qvæner». Orro nappo ahte olmmošlohku lea njiedjan oppalaš álbmotlogus dan boares siidaguovllus 1762 rájes 1769 rádjai, mii lea čilgejuvvon ahte eanaš kveanabearrašat fárrejedje 1768:s Kárášjogas Porsáŋgui.⁸⁶ Kveanaálbmoga birra Kárášjogas leat diedut 1786 rájes ahte sii dolle muhtin gusaid ja sávzzaid ja 1 dahje 2 burru hirssaid, muoraid ja suinniid geaseheapmái. Sis ledje áibbas moadde bohcco oktasaš guođoheaddji hálddus, ja sii elle váldonjuolggaduslašat milkkiin ja guliin.⁸⁷

Kveana odđássiid oassi ja boazosámiid johtimat gaskal siseatnama ja rittu, ii oro nappo rievddadan dili oktasaš gáhttejuvvon vuoigatvuodaid hárrái Ávjováris dan áiggis ovdal go eanaresolušuvdna mearriduvvui 1775:s. Stáhta bealis eai lean makkárga čielga eanaoamastanhálddut.

Badji 1775 rájes 1863 eanavuovdinlága rádjai

1775 rájes 1863 rádjai bajis lassánii olmmošlohku Kárášjogas. 1801 olmmošlohkamis ledje 210 olbmo čálihuvvon Kárášjogas ja Ávjováris. Dalle čálihuvvon Kárášjogas ovcci dálonássi bearraša, geat birgejedje omiiguin ja jávrebivdduin «Fædrivt og fersk Vands Fiskerie». Dan ovcci bearrašis ledje 48 olbmo, juohkásan 22 albmáide ja 26 nissoniidda. Ávjováris čálihuvvon 28 bearraša oktiibuot 162 olbmuiguin, main 92 albmá ja 70 nissona. Dáid bearrašiid gohčodedje «omvankende FieldFinner som ernære sig af Rensdyrs Drivt» johtii duottarsápmiin geat elle boazodoaluin. 1855 olmmošlogus lei lohku lassánan 490 rádjai, ja 1865:s fas 588 rádjai.⁸⁸

B. M. Keilhaus válddahallan mátkkistis Kárášjogas 1828:s boahtá ovdan ahte Kárášjoga gili «Landsbyen Kárášjokk» ássit dolle šibihiid ja bivde guliid, ja ahte sii geassit johte šibihiiguin Ássebáktái ráfáiduhttin dihtii ládjoatnamiid ássanbáikkiin. 1725:s ledje 17 dálldoalu gilis, ja 246 johtti duottarsámit. Aisttan Keilhau ledje kveana ássit doppe «seaguhan iežaset» sámiiguin, ja ássiid atne dál leat sámi. Luossabivdu lei dat «bajumuš ealáhusgáldu Kárášjoga ássiide» nubbin fas šibitdoallu. Keilhau válddahallá ahte kárášjohkalaččat bivde guoli buođuin Ássebávttis, ja Vuovdaguoikkas Deanus, sullii guokte miilla davábealde Kárášjoga girkobáikki, ovttas norgga ja «ruošša» sámiin geat doppe ásse. Muđui Anára siidda dálá suoma bealde rájá guolástedje Bávttajogas, jáhkkinis Kárášjoga sámiid lobiin dahje lappekodisilla mearrádusaid vuodul.

⁸⁵ Alf Strømstad og Kristian Fors, *Slekter, folketall og personnavn i Kautokeino og Avjovarre med Mannevara by basert på det svenske manntallet av 1741, husforhørslistene 1750–1754 og manntall ekstraskatten tatt opp i 1762, 2003*, s. 45–48 og s. 73–76

⁸⁶ Alf Strømstad, *Slekter i indre Finnmark II – De eldste generasjoner*, 2009, s. 53

⁸⁷ Gjengitt i P. L. Smith, *Kautokeino og Kautokeino-lappene*, 1938, s.109 og 147

⁸⁸ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 24

Aistton Tønnesena dolle ovddeš dološvieruid vuoigatvuođat gaskal giliservviid ja gaskal sámesiiddaid 1700-logus. Gažaldat mii dadistaga bohciidii, lei mo eatnamiid galggai juogadit siskkáldasat gilisearvvi ovttaskas miellahtuid gaskkas. Tønnesen oaivvilda ahte dát gorri dat jođihii 1775 eanaresolušuvdnii. Sivvan lei álgi eanadoallu. Duopmostuolut sáhtte boares dološvieru láhkavuođuin mearridit guđe siiddas lei vuoigatvuohta dihto gieddeguolbaniidda, muhto duopmostuoluin eai lean gaskaoamit mearridit guhte daid gilisearvvi ovttaskas miellahtuin lei vuoigatvuohta ávkkástallat dihto gieddeguolbaniid. Geahpedan dihtii dán čuolmma árvvoštalle eiseválddit mánggalágan doaimmaid eatnamiid juohkima hárrái gilisearvvis, muhto oaivvildedje ahte ii lean láhkavuođđu addit gilisearvvi ovttaskas olbmuid sierra vuoigatvuođaid.⁸⁹

Nu gohčoduvvon eanačujuhancealkámuša danne ráhkkanahattojuvvui 1760-logu loahpas, ja dohkkehuvvui miessemánu 27. b. 1775 namahusain «Kgl. res. ang. Jorddelingen i Finmarken samt Boplades Udvisning og Skyldlægning sammesteds». Resolušuvnna váldoulbmilin ii lean sihkkarastit stáhta ekonomalaš dahje eaiggáduššanvuoigatvuođalaš beroštumiid, muhto láhčit dili vai eanadoallu lea ortnega mielde, ja sihkkarastit stádis ássama Finnmárkkus dan láhkai ahte hálldašeaddjit galge leat ássansajiideaset eaiggádat.⁹⁰ Valljodagat mat ovdal 1775 ledje leamaš dábálaš anus olles gillái dahje dábálaš olbmuid, galge resolušuvnna § 6 mielde ain dan dahkat.

Mávssolaš oassi eanačjuhemiin 1775-resolušuvnna olis álgoáiggis manñil go resolušuvdna lei fápmui biddjojuvvon, ferte leat laktasan guovlluide maid lei atnigohtán son guhtii eanaopmodat čujuhuvvui. Dáid háviid lea leamaš doaibmi geavahusa formaliseren ja mudden, dan bokte ahte hálldašeaddjit ožžo báhpáriid daid guovlluide mat juo ledje sin hálddus. Dat seammaáigásaš gáldut čájehit ahte 1775-resolušuvdna ii ožžon ii lahkage nu stuorra mearkkašumi Nuorta-Finnmárkkus go Oarje-Finnmárkkus. Finnmárkokommišuvnna guorahallamat eará čielggadanguovlluin dorjo dán árvvoštallama. Erohusas soaitá leat čanus dasa ahte resolušuvnna okta váldoulbmin lei ordnet diliid eanadoalus. Gos ii dárbbasan eanačjuhemiide ráhkadit dákkár ortnega, ovdamearkka dihtii go ii lean olus geavahangilvu dahje go geavahus muddejuvvui báikkálaš dološvieruid mielde, iige danne dárbbasan atnit resolušuvnna.⁹¹

Unjárgga ja Nuorta Várnjárgga raporttaid barggus, ii gávdnan Finnmárkokommišuvdna duodaštusa dasa ahte čujuhuvvui eana 1775-resolušuvnna olis ovdal 1824:s Unjárggas, 1841 Čáhcesullos ja 1844 Várggáin. Unjárgga ášši Alimusrievtti duomus bohtá datte ovdan ahte girkogirjjit dieđihit ahte gaskal 1779 ja 1789 čujuhuvvo 72 eanaopmodaga Čáhcesullo báhpagielddas, main 27 Unjárgga girkobáikkis, ja ahte dát ledje čujuheamit

⁸⁹ Tønnesen, 1972, s. 66

⁹⁰ Kirsti Strøm Bull, Jordsalgslovgivning. En retthistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014, s. 17

⁹¹ For fremstillingen her vises det til Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 37–39

maid dahke eanačujuhancealkámuša mearrádusaid maŋŋil. Meahcceduopmostuollu ádde Finnmárbáikkommišuvnna nu ahte eai leat doaladumit dán áiggis dákkár opmodatdieđuide Kárášjoga girkogirjjiin.

Stuorradiggi bivddii cuoŋománu 23.b. 1824 ráđđehusas visogova daid stáhta gulli eanaopmodagaide ja mo dát dalle geavahuvvo. Dán čuovvoleapmái gohčui Finánsadepartemeanta riikka ámtamánniid čuvget ámtaguovlluid oktasaseatnamiid birra. Finnmárkkus siđai ámtamánni fáldiid čilget sin guoskevaš orohagain stáhta almennehiid birra. Oarje-Finnmárkkku fáldi dieđihii ahte dáppe ledje stáhtii gullevaš almennehat báikegoddeálbmogii máŋggalágan geavahanvuoigatvuođaiguin, muhto lei menddo stuorra orohat dasa ahte sáhtii bienalat dáid govvidit. Nuorta-Finnmárkkku fáldi celkkii ahte dáppe su dieđu mielde, eai lean makkárge stáhtii gullevaš almennehat. Ámtamánni válddii dán vuhtii ja čálii girjái ahte fáldi dieđiha ahte Nuorta-Finnmárkkus eai lean makkárge stáhta gullevaš almennehat. Finnmárbáikkommišuvdna lea ovdandoallan vejolaš čilgehusa fáldiid iešguđet oainnuide: Go oarjefylkkas nu dávjá atne 1775- resolušuvnna, soaitá leat doalahan ja nannen oainnu ahte stáhta almenneteaiggádin, ja ahte dadjatjuo ii oppa geavahuvvonge resolušuvdna nuortan, sáhtta leat dagahan ahte dáppe ii lean dakkár beaktu Meahcceduopmostuolu árvvoštallama mielde orro dát lunddolaš čilgehus. Čuovvovaš várdosis maid Finánsadepartemeanta ráhkadii, celkojuvvui ahte aitosá Finnmárkkus, gos lea uhccán dahje eai oppanassiige leat matrikulerejuvvon eatnamat, ferte várra visot dan eará ereviiddis áddejumis gohčodit almennehin”. Departemeanta ii nappo dovddahan ahte Finnmárkkku eatnamat ledje stáhtalaš «Jordegods» dahje «Krongods» mas stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta lea ráddjekeahhtá.(ubegrenset)

Nugo Finnmárbáikkommišuvdna lea čujuhan, de 1830- ja 1840-logusge báikkálaš stáhtalaš ámmátolbmuid ja guovddáseiseváldiid beales dovddahedje ahte Finnmárkkku lei almenneteana. Finánsadepartemeantta stáhta opmodagaid 1845 várdosis, čájeha ámtamánni «Stáhta Almennehiid» namahusas ahte ledje uhccán matrikulerejuvvon eatnamat Finnmárkkus. Danne fertii visot eatnamiid mat eai lean njáskojuvvon ja mihtiduvvon priváhta olbmuid «várra ... atnit Almennehin. Oktanaga dáinna dovddahii ámtamánni ahte Finnmárkkus «Stáhta ii oppa eaiggádušage eanaopmodagaid».⁹²

Eanaopmodatásahemiid dáfus Kárášjogas, de 1817:s diggelogahuvvo eanaoamastanduodaštusat logi ássanbáikkiin Ávjovári gielddas, ovcci Kárášjoga girkobáikkis ja okta Sullos Válgogas. Dáid ássanbáikkiin ledje gávccii mihtiduvvon ja čáliuvvon 1811:s, velá guokte mihtiduvvo ja čáliuvvo girkobáikkis 1813:s ja 1814:s. Gullevažžan iešguđet matrihkalnummariidda, de maiddá diggelogahuvvo 55 ládjosárgá, geassesaji ja áidojuvvon eatnama. Ládjosajit mat gulle girkobáikki ovcci ássanbáikkiide ledje dát masá buot avádagas Kárášjoga mielde gaskal Ássebávtti ja Anárjoga njálmmi.

⁹² Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 39, med henvisning til NOU 2001: 34 s. 289 flg.

Dát gal várra eai lean ođđačujuhusat,, muhto lájut maid ledje atnigoahtán ja main geavahus lei juogaduvvon geavaheaddjiid gaskkas.

Gullá vel dása ahte gitta 1863 rádjai ásahuvvo nuppát eanaopmodaga Kárášjogas go daid 13 maid mihtidedje, velgohalle ja diggelogahedje 1775- resolušuvnna vuodul. 1800:s diggelogahedje priváhta opmodaga vuovdima girkobáikkis Jens Hansenis Missions Collegietii 170 Riksdaler ovddas. Dasto daid jagiid go 1775- resolušuvdna muddii eanačujuhemiid ásahuvvo moanat priváhta eanaopmodagat earret čujuhemiid, earret eará go opmodagat maid ledje mihtidan ja velgohallan gaskal 1811 ja 1814 maŋŋil vuovdojuvvo ja árbejuvvo.⁹³

Bearrašiidda geaidda 1817:s čállojuvvui eanaoamastanduodaštus orro leamen girkobáikki olles dahje dadjat juo masá olles álbmot. Dán maŋŋil eai šat mihtidan, velgohallan eaige čálihan ođđa eanaopmodagaid vuovddekeahes eatnamiin Kárášjogas ovdal 1862:s, go dalle mihtiduvvo ja velgohalle golbma eanaopmodaga.⁹⁴ Dasto muhtin várdosa mielde maid Finnmarkkommisjuvna ráhkadii, čálihuvve 16 ámtaduodaštusa oktiibuot 105 eanabihtáide dahje gieddelájuide gaskal 1843 ja 1856 bajis. Ámtaduodaštusat ledje ámtamánni addán lohpi geavahišgoahtit mihtiduvvon eatnamii, áigumušain oažžut eanaoamastanduodaštusa dán eatnamii go dat lei gilvojuvvon ja áidojuvvon.⁹⁵ Ámtaduodaštus nappo biđgosit čálihuvvui vuorddedettiin eanaoamastanduodaštusa čáliheami, eaige dat dovddahan duohta eaiggáduššansirdima. Muđui ii máksojuvvon buhtadas čáliheapmái dahje eanavearru dan saji ovddas masa seattal gustui. Stáhta ii lihttoláigohan guollejávrriid, bivdoguovlluid dahje sullasaččaid ovdal 1863, iige boanddaid dahje boazosámiid guođuhangeavahus muddejuvvon stáhta oamastanráđastallama vuodul.

1852:s giddejuvvui Norgga ja Suoma gaskasaš rádjá buot bohccuid johtimiidda. Rádjedahppama geažil masse máŋggas daid deháleamos boazoorohagain Finnmarkkus masse dadjat juo buot sin ovddeš dálveguohtumiid. Boazolohku njiejai hirbmadit, ja máŋga Kárášjoga boazodoalli johte Čuđegieddái ja Davvesiidii.⁹⁶ Boazodoallu 1854:s láhkamuddejuvvui nu ahte dálveguohtumiid Nuorta-Finnmarkkus eai šat galgan geavahit boazoguohtumii geassit, ja sii ožžo njuolggadusaid guođohangeatnegasvuoda várás. Láhka lei rádjedahppama boadus. Meahcceduopmostuollu guorrasa Finnmarkkommisjuvna árvvoštallamii ahte láhka ii lean oamastanráđastallama, muhto stáhta dábálaš stivrenvuoigatvuoda čuovus.⁹⁷

⁹³ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 164

⁹⁴ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 26

⁹⁵ Kirsti Strøm Bull, Jordsalgslovgivning. En retthistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014, s. 36

⁹⁶ NOU 1994: 21, Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, s. 69

⁹⁷ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 165

Ahte stáhta eiseválddit geahččaledje muddet beahcemurrema Kárášjogas sáhtta vuohttit suoidnemánu 6. b. 1776 beavdegirjji Gollesullos Deanus. Gearretbeavdegirji čájeha ahte Deanu álbmogis lei dat oaivil ahte eai guston makkárge stáhtalaš njuolggadusat vuvddiide Kárášjogas. Kárášjoga álbmot lei dološ áigge rájes ja dál ain čuollan beahcevuovddi sihke huksendimbbariidda ja eará atnui. Sii lahttejedje dimbáriid ja eará vuovdebuktagiid Deanu vulos ja vuvde daid Deanu njálmmis, ja murren lei leamaš ja geavai ain guoddalkeahhtá ja sivahalakeahhtá. Gearregis almmuhuvvui 1753 vuovdegohččun Áltta várás. Ii leat čielggas ahte almmuhuvvui go dat maiddái gearregis Kárášjogas. Jáhkkinis ledje gohččuma mearrádusat prinsipiála oaivvilduvvon gustot beahcevuovdáige Kárášjogas, muhto gáldut bearhit ahte álbmot muosehuhtekeahhtá jotke vuovdimin beahcevuovddis viežžan dimbbarávdnasiid almmá stáhta hálddašemiin dahje divada máksimiin – rekognišuvdna muoraid ovddas mat njeidojuvvo.

Kárášjoga áirrasgotti cuoŋománu 13. b. 1846 referáhtas ovdanboahhtá ahte vuovdi lei mearkkašahtti ealáhusgáldun giellada ássiide, ja ahte sii vuvde vuovddi buktagiid diŋgojumi mielde. Eai lean vuos atnigohtán vuovdenjuolggadusaid Kárášjogas, eaige vuovddi čujuheami. Dás sáhtta čoahkkáigeassit ahte eai dallege máksán divada vuovdegeavahusa ovddas. Referáhtas boahhtá velá ovdan ahte ii lean nammaduvvon vuovdefáldi Kárášjohkii, nu ahte ássiin danne ii lean oktage geainna váldit oktavuoda čujuhan dihtii vuovddi. Eaige biehttalan gal ahte galge njuolggadusat vuvddiide Álttás ja Kárášjogas nu guhkás go dat ledje anolaččat.⁹⁸ Easka 1856:s šattai vuovdečuollan Kárášjogas čujuheami duohká. Vuovdefáldi virgáduvvui Detnui ja son 1860 rádjai ovddasvástidii vuovddi ovddasge Kárášjogas. Čujuhus lei nuvttá soahkevuovddis, muhto galggai máksit divada – rekognišuvnna – beahcevuovddi čuollama ovddas.

Dat oaidnu mii dovddahuvvui stáhta beales gitta 1840-logu gaskamuddui, lei ahte dat eatnamat mat eai lean njáskojuvvon ja mihtiduvvon ovttaskas olbmuid Finnmarkkus, ledje almenet. 1800-logu gaskamuttu rájes idii dakkár áddejupmi stáhta ovddasteaddjiin ahte lei sáhka stáhta gáržžitkeahtes eaiggáduššanvuoigatvuodas Finnmarkku eatnamiidda. Seamma áiggi álggahuvvui dáruiduhttinpolitihkka sámiid, kveanaid ja eará uhcitloguid ektui. Finánsadepartemeanta gárvvistii 1847:s proposišuvnna Storrádiggi mii galggai diktit ovttaskas olbmuid vuovdit stuorát dahje uhcit oasi stáhtaalmennehiin Norggas. Dan oktavuodas ledje ožžon cealkámušaid riikka ámtamánniin, muhto eai fal Finnmarkkus. Dán oktavuodas celkojuvvui proposišuvnnas Finnmarkku birra:⁹⁹

Det egentlige Finmarken har nemlig fra gammel Tid af været betragtet som tilhørende Kongen eller Staten, fordi det oprindeligt kun var beboet av et Nomadefolk, Lapperne uden faste Boliger. Lidt efter lidt blev dog en Deel deraf bebygget av Indvandrede, hvilke dog ei

⁹⁸ Finnmarkskommisjonen, Felt 4 – Notat – Om bruk og forvaltning av skogen i Karasjok i historisk perspektiv, s. 9–10

⁹⁹ Jebens, 1999, s. 51

betragtedes som Eiere av Jorden (cfr. § 19 i Forord. Af 5te Febr. 1685). Finmarken har derfor fra de ældste Tider været benævnt og behandlet som en Colonie.

Proposišuvdna gohčoda Finnmárkku eatnamiid Finnmárkku almennehin ja dovddaha ahte dat ledje earáláganat go stáhtaalmennehat Máttá-Norggas. Finnmárkku almennehat eai gohčoduvvo gal stáhtaalmennehin, muhto departemeanta iige atnán Finnmárkku eatnamiid stáhtalaš eanaopmodahkan maidda báikegoddeálbmogis ii lean geavahanvuoigatvuođat. Proposišuvnnas miedihii departemeanta ahte ledje almennetrievttit dáloniidda Finnmárkkus, ja čujuhettiin 1751 rádjasoahpamuššii Ruotain ovdandollui maiddái vuoigatvuohta láidumii, bivdui, guolásteapmái ja vuovdemurremii, mat gullet sihke norgga ja ruota sámiide.»¹⁰⁰

Stáhta beale rievdaduvvon oaidnu ii datte váikkuhan mearkkašahhtin Kárášjogas gitta 1863 rádjai. Nugo Finnmárkokommišuvdna lea čujuhan, de illá dovddahuvvo stáhta eaiggátráđđejumit stáhtalaš disposišuvnnaid bokte Kárášjoga eatnamiidda ja valljodagaide gitta 1863 rádjai. Ii leat ággan jáhkkit ahte 1775- resolušuvdna dal geavatláččat dal mearkkašii maidege meahcásteapmái Kárášjogas gos váldoealáhusat ledje boazodoallu, bivdu ja sáivačáhceguollebivdu. Ii oktage dáid ealáhusain leat resolušuvnnas earenoamážit muddejuvvon. Kárášjogas ii lean olus eanadoallu, man geažil ii dárbbasan olus geavahit resolušuvnna eanamihtidemiid mearrádusaid.¹⁰¹ Ná guhkás ii leat vuodđu jáhkkit ahte stáhta eanačujuhemiid ja ámtaduodaštusaid čállin váikkuhii báikkálaš riekteoainnuid dan guvlui ahte stáhta lei Kárášjoga eatnamiid priváhtarietvttálaš eaiggát.

Kárášjoga álbmot lei fas bealistis dál badjel čuođi jagi maŋŋil go sii bohte dánska-norgga duopmováldi vuollásažžan joatkán vuoigatvuođa rábidemiin nággoguovllu valljodagaid geavaheami bokte. Sihke Kárášjoga gili dálonálbmoga vuodul ja daid johtti sámiid geat dolle bohccuid, lei álbmoga geavahus viiddis, árjat, mánggabealat ja dadjat juo eksklusiiivva.

Badji 1863 rájes 1902 eanavuovdinlága rádjai

1865:s lei Kárášjogas olmmošlohku 588, ja 1901:s lei lassánan 637 rádjai. Stáhta eatnamiid luobaheami birra Finnmárkku Eanaguovllu láchka, mearriduvvui 1863:s. Opmodatásahemiid lohku lassánii sakka maŋŋil go 1863 eanavuovdinláhka biddjui fápmui. 1902 rádjai ceggejuvvo 144 eanaopmodaga Kárášjogas maid fas sáhtta gávdnat dálá matrihkkalis. Álggos matrikuleremat gevve 1869:s ja 1870:s dalle go vuodđuduvvo 12 ja 16 eanaopmodaga. Dán maŋŋil ii čuvge matrihkal maidege eanaopmodatvuodđudemiid birra ovdal 1879:s goas diggelogahallo golbma eanaopmodaga. Eanaš eanaopmodatháhkamat

¹⁰⁰ Finnmarkskommisjonen rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 40

¹⁰¹ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 163–164

1863 rájes 1902 rádjái ledje Kárášjoga gáddeguora, Ássebávtti rájes gitta Kárášjoga ja Anárjoga gaskasaš deaivvadeapmái .¹⁰²

Go Finnmárbokkommissiuvdna lea iskan eanaoamastanduodaštusaid, de čájehuvvo datte ahte eanaopmodagat mat gaskal 1863 ja 1881 jagiid mihtiduvvo, velgohallojuvvo ja diggelogahallojuvvo, eai gal lean ođđa eanaopmodagat, muhto ahte daid eanaš ledje geavahišgoahtán ovdal go eanaoamastanduodaštus čálihuuvui, nu ahte eanaoamastanduodaštus formaliserii sajáiduvvan dili. Das rájes orro nu ahte eanaš eanaopmodagaid háhke Kárášjogas dábálaš eanavuovdimiin.¹⁰³ Dasto lihttoláigohuvvo 14 niittu 1871 rájes 1900 rádjai, 17 eatnamiid dahje orohagaid 1883 rájes 1900 rádjai, ja njeallje guollejávrrí 1871 rájes 1900 rádjai.

1854 láhka dan birra ahte dihto guovlluid ráfáiduhttá boazoguohtumii, anii dajaldaga stáhta gulli gaskkain, muhto 1863 eanavuovdinlágas dat lei ahte stáhta eatnamat Finnmárkkus geavahuuvui vuosttas geardde norgga lágain. Maŋŋil geavahuuvui dajaldat maiddái 1897 sáltečáhceguolásteami lágas Finnmárkkus, 1899 bivdolágas ja 1897 lágas darfelogguma birra stáhta eatnamiin Finnmárkkus. Stáhta eaiggátráđđejumit ihte nappo čielgasabbot lágaid bokte.

1863 eanavuovdinláhka ráhkkanahitii dasa ahte eana galggai vuovdujuvvot. Dan ektui go 1775- resolušuvnnas daddjui ahte eana mii juogaduvvui galggašii biebmat njeallje gusa, de ii galgan eanavuovdin dan ođđa lága mielde ráddjejuvvot dán láhkai. Eana galggai ovdagihtii mihtiduvvo ja leat dan mađe stuoris ahte atnui leat muttát..¹⁰⁴ Kárášjohkas lei vuovdingielddus 1864 eanavuovdinnjuolggadusaid vuoduin. 1879 ggl. res. fámus eai galgan stuorát guovllut vuovdujuvvot eaige lihttoláigohuvvot. Dasa lassin ledje ain stuorra vuovdeguovllut mat eai galgan vuovdujuvvot. Dát guoskkai olles Kárášjohkii, muhto dan láhkai ahte daid sajiid mat láhkavuodu haga ledje geavahuvvon orohahkan, sáhtii sirdit geavaheaddjái eanaopmodahkan. Dasto sáhtii láddjehagaid maid láhkavuodu haga lei geavahišgoahtán, son lihttoláigohit dihto jagiid divada vuostá. 1878.s ávžžuhii Kárášjoga gielddastivra ahte luobaha eatnamiid opmodahkan buot Kárášjoga sámide siedga- dahje soahkevuvddiin ja njárggain, gos beahcevuovdi ii leat. Luobahit eatnamiid opmodahkan buot kárášjohkalaččaide siedga- dahje soahkevuvddiin ja njárggain, gos ii leat beahcevuovdi. 1883:s bivddii gielddastivra ahte fertii fas beassat oastit eatnama Kárášjogas, go beahcevuovddi deasta ii dan hehtten. Vuovdingielddus fámuhuhttui 1895 eanavuovdinnjuolggadusaid bokte.

Vuovddi dáfus, de dán bajis lei stáhtalaš stivren eanet go ovdal dan ektui gos ja man olu olbmot galge beassat murret. 1869:s álggahuuvui almmolaš bidjet merkekeahces

¹⁰² Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 166

¹⁰³ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 166

¹⁰⁴ Kirsti Strøm Bull, Jordsalgslovgivning. En retthistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1965, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014, s. 31

beahcevuovddis muorain ruohttasiin. Bidjega ledje lassin ortnegis murremiin rekognišuvnna vuostá. Ledje eanaš giliássit geat bidjegiin čurvo, iige lean lahkage dan made čuorvvuhuvvon go mii rekognišuvnna vuostá čujuhuvvui. Bidjetortnegis ii danne lean stuorrát, iige váldoulbmilin lean háhkat boaduid stáhtii. Dan ruđa maid dás fidnejedje ii mannan stáhtakássii, muhto Finnmárkku vuovdefoandii ja galggai geavahuvvot buoremussan finnmárolaččaide. Das ii lean danne čielga gávppálaš láhki.

Stáhta muddii maiddá gollegávnoštumiid mat čájehuvvo leat Kárášjogas 1860-logus gaskaboddodaš rusttegiin 1868 rájes, mas ulbmilin lei dáhkedit stáhta stivrema mearridettiin ahte alluvialaš golli vuoigatvuohta gullá eanaeaiggádii, ja 1869 láhkanannema bokte. Tønnesena mielde čájeht láhkaovdabarggut čielgasit ahte lága ulbmil lei ortnetlaš slájas ja gáhttet vuovdevalljodaga, iige ahte stáhta áiggui skáhppot golli.¹⁰⁵

Stáhta beale eará disposišuvnnaid birra, čujuhuvvo Finnmárkokommišuvnna raportii¹⁰⁶ Dáppe lea čujuhuvvon dasa ii guoská boazodollui, de almmuhuvvui geassemánu 23. 1888 láhka «Om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt» mánggalágan diliid birra mat gusket Finnmárkku boazodoalliide, oktan mearrádusaiguin earret eará geasseguohtumiid juohkima birra rittus ja bohccuid merkema birra. Láhka sulastahtii almmolašrievttálaš muddenlágain. Šibitguohtun mehciin lei stáhtalaš muddemiid hehtekeahhtá maiddá gaskal 1863 ja 1902. Maŋŋil 1863 laktojuvvo eavttut guohtunvuoigatvuođa birra daid mihtiduvvon eanadoalloopmodagaid láhkavuodđodokumeanttaide, muhto dát gal illá váikkuhii álbmoga guohtungeavahussii. Dan muddui go bivdu ja guolásteapmi muddejuvvui gaskal 1863 ja 1902, earret eará miessemánu 20. b. 1899 nr, 2 bokte, leat dát almmolašrievttálaš lágan muddemiid birra iige stáhtalaš oamastanráđastallama birra. Seamma gusto 1897-láhkii čuohppansaji čujuheami birra Finnmárkkus, mas dasa lassin lei geavatlaš mearkkašupmi Kárášjogas.

Disposišuvnnain mat leat eanet mihtilmas eanaoamastanhálddut, de 1876 eanavuovdinnjuolggadusaid § 7:s biddjo mearrádusat mat jotkojuvvo 1895-njuolggadusain, mii divttii lihttoláigohemiid earret eará luossačázadagain, monne- ja uvjavær, ja bivdoguovlluin. Dát láhkavuodut eai Kárášjogas. Stáhta baicce lihttoláigohii guokte guollejávrrí Ássebávtti lahkosis.

Ovdanbuktin čájeha ahte stáhta háldii eatnamii ja valljodagaid Kárášjogas eanet gaskal 1863 ja 1902 go ovdal 1863 eanavuovdinlága fápmuiboahhtima. Lei hui čielga lassáneapmi eanaopmodatháhkamiid logus. Olu badjel bealli ledje datte priváhta eanaopmodagaid eanačuoldimat mat ledje mihtiduvvon ja velgohallan gaskal 1811 ja 1814, ja ovdal 1880 ii oro leat leamaš opmodatvuovdin buhtadusa vuostá priváhta olbmuide. Mii guoská stáhta

¹⁰⁵ Tønnesen, 1972, s. 287

¹⁰⁶ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 167

eará disposišuvnnaide, de lei árjjalaččabut stivren álbmoga beahcevuovddi geavaheamis go ovdal. Muđui ii lean datte stáhta eatnamiid ja valljodagaid disposišuvnnain viehka uhccán.

Meahcceduopmostuollu juohká dainna duogážiin Finnmárkokommišuvnna árvvoštallama ahte easka 1880 rájes ahte dat mii olbmuid orro stáhta oamastanráðastallamin Kárášjogas oaččui dihto mahtodaga ja dihto nannodaga.¹⁰⁷

Badji 1902 rájes 1965 eanavuovdinlága rádjai

Dan botta go 1863 eanavuovdinlága sáhtta atnit nannemin ahte ledje almenntrievttit Finnmárkkus, čájehit 1902 eanavuovdinlága ovdabarggut ahte stáhtaeiseválddit dál atne Finnmárkku eatnamiid norgga/stáhtalaš priváhtaopmodahkan maid stáhta sáhtii gieđahallat nu go dáhtui.¹⁰⁸ Seamma go 1863 eanavuovdinláhka dovddahii 1902 eanavuovdinláhka stáhtalaš eanaeaiggráddějumi namahusain «Statens jord og Grund i Finmarkens Amts Landdistrikt» stáhta eatnamat Finnmárkku ámta báikegottis. 1919:s professor Nicolaus Gjelsvik čoahkkáigesii čuovvovaččat Finnmárkku vuoigatvuodadili: «Den bruksrett, staten saaledes har git i Finmarken, er en ret, som staten kan ta tilbake, naar den vil, uden at det er at gaa nogen privatmands ret for nær.» Dan geavahanvuoigatvuoda, stáhta ná lea addán Finnmárkkus, lea vuoigatvuota, maid stáhta sáhtta váldit ruovttuluotta, goas dal áiggoš, almmá duolbmamin ovttaga priváhtaolbmomeenddo lahka. Dát oaivvilduvvo ahte Finnmárkku álbmogis eai adnojuvvon leat makkárge iehčanas vuoigatvuodat meahccevalljodataávkastallamis. Stáhta eaiggáduššanvuohta lei dakkár ahte finnmárolaččaid meahcásteapmi lei «tålt bruk» suovatgeavahus mii ii sáhtta bidjat vuodu vuoigatvuodarábideapmái, ja gos dat vuoigatvuodat mat ledje 1775- resolušuvdnii gessojuvvon mielde ja manjil sáhte lágat eambo gáržžiduvvot dahje fámohttojuvvot.¹⁰⁹

Kárášjogas lassánii sihke olmmošlohku ja eanaopmodatháhkamiid lohku 1902 rájes 1965 rádjai bajis. Čálihuuvvon olmmošlohku lei 637 jagis 1900, ja lei lassánan 2181 rádjai jagis 1960. Ásahuvvo 771 eanaopmodaga Kárášjogas dán bajis, oktan 160 láigohuksensajiin ja dálovolle láigoeatnamiin. Oassi dáid eanačuoldimat árabut ásahuvvon priváhta opmodagain, mihtilmasat árbeloahpparehkega geažil, muhto lea datte ággan navdit ahte eanaopmodatháhkamiid stuorát oassi go ovdalis bajiid leat eanaopmodagat mat mihtiduvvo eanačuoldima bokte das mii dassáži lei vuovddekeahtes eana.¹¹⁰ Dasto sohpe 150 šiehtadusa ládjolihttoláigguid hárrái, muhto ii sáhte hilgut ahte ledje eanet.

Stuorradiggi dohkkehii miessemánu 29. b. 1913 ahte stáhta galggai addit nuvttá eatnama ja muorraávdnasiid huksemii Kárášjohkleagis bajábealde Ráitti meahcevesti ja

¹⁰⁷ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 197

¹⁰⁸ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 41

¹⁰⁹ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 41, under henvisning til Nicolaus Gjelsvik, Norsk tingsret. Forelesninger, 1919, s. 113

¹¹⁰ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 168

Anárjohkleagis. Ulbmilin lei háddjet álbmoga márkanbáikkis ja veahkehit eanadoalu laskama.¹¹¹ Finnmárbkokommišuvnna iskkadeamit čájehit ahte ledje uhcimustá 17 nuvttá mihtádusa mearrádusa láhkavuoduin, main uhcimustá okta Kárášjohkleagis. Nuvttá mihtádusa ledje eanaš gaskal 1927 ja 1941, muhto leat gal ovttaskas ovdamearkkat gitta 1961 rádjai.

Stáhta disposišuvnnat vuovddi badjel lei viehka olu maiddái gaskal 1902 ja 1965. «Indberetning fra den kst. skogforvalter i Østfinmarkens forvaltningsomraade, A. Klerck». Diehtu kst. Vuovdefálldis Nuorta-finnmárkkku hálldašanguovllus, A. Klerck mielde, lei Finnmárkkku vuovdedoaimmahat 1905:s okta vuovdehálldašeadji, gávccii vuovdebearráigeahččebálvá ja 22 vuovdegoziheadji. Klercka dieđihemiin 1905 rájes 1908 rádjai ovdanboahdá ahte ledje ceggejuvvon guokte duottarstobu Anárjohkleahká, ja ahte ledje murren ja dálu doallan sihke almmolaš ja priváhta rehkega alde, ja ahte vuovdehálldahus lei cuiggodan lobihis murremiid vuovddis.

Árrat 1900-logus áhahuvvui ortnet hirssaid čujuheapmái beahcevuovddis gos hirssat dobbelis eret márkanbáikki ledje hálbbibut go hirsu guovlluin lahka márkanbáikki. Čujuheamis váldojuvvui vuhtii valljodagaide beassan dan láhkai ahte ohcci ii vealtameahttumit ožžon čujuhuvvot dan man mađe maid son lei ohcan. Árrat 1900-logus leat maiddái muhtin ovdamearkkat ahte lea čujuhan nuvttá hirssa vuostáiváldi iežas atnui earret eará jus ohccis lei heajos ruhtadilli, dahje dainna eavttuin ahte vuostáiváldi ásaiduvai muhtin jogaleahká. Daid háviidge go gáibiduvvui máksu, de ledje dat viehka hálbbi.

Geavai maiddái vuovdedoallu stáhta olis. Earret eará jođihii stáhta gávppálaš vuovdedoalu Anárjohkleagis 1950-logu rájes, muhto doaimmas ii lean áktánas ruđalaš mearkkašupmi. Earret vuovdedoalu, eai orro stáhta beahcevuovddi disposišuvnnat leat oalgguhuvvon stáhta sisabođuidd várás, muhto vuovddi gáhttema ja ođasmahtti várás, ja Kárášjoga álbmoga muorraávdnasiid dárbbu sihkkarastima. Stáhta disposišuvnnat lastavuovddi hárrái eai lean oalgguhuvvon ruđalaš vuhtiváldima dihtii. Dás gustui čujuhusortnet boaldámušaid čuollamii.

Finnmárbkokommišuvnna mielde áhahuvvo ainjuo 12 duottarstobu Kárášjogas, main dat vuosttaš ceggejuvvi 1874:s. Dát vuodđduvvo vuosttažettiin deavdin dihtii almmolaš bálváid dárbbu idjadanbáikkiide. Eanaš oassi daid šiehtadusain duottarstobu doaimmaheapmái mat leat ovdanbiddjojuvvon dan guovtti čuožžovaš áššiin, sohppojuvvo 1900-logu guovtti álgologijagis.

Muđui berre namuhit ahte gitta 1951 rádjai besse buot norgga stáhtalahtut bivdit nuvttá Finnmárkkus. 1951 bivdolága mielde lei bivdu Finnmárkkus nuvttá juohke norgga riikkavuloži bivdokoartta lotnuma ovddas. Ealgabivdu organiserejuvvui easka 1961:s man

¹¹¹ Kirsti Strøm Bull, Eanavuovdinlágat. En rettshistorisk gjennomgang av eanavuovdinlágaten i Finnmark i perioden 1775–1965, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2014, s. 108

maŋŋil sáhta láigohii ealgga bivdovuoigatvuođa ealgaválaid juohkima bokte. Guolásteapmi Deanus ja dan oalgejogain lei muddejuvvon 1888 Deanulágas. Muđui lei luossa- ja guvžábivdu stáhta eatnamiin Finnmárkkus «statenss beholdne jord i Fimarken» dábálaččat nuvttá juohke norgga riikkavuloži «sin almindelighed frit for enhver norsk borger» 1905 luossa- ja guvžáguolástemiid jna. lága olis, muhto njuolggadusaid mielde sáhtii lihttoláigohit guolástanvuoigatvuođaid.

Stáhta disposišuvnnat eatnamiid ja valljodagaid badjel Kárášjogas lassánedje sakka viidodagas gaskal 1902 ja 1965, jus buohtastahtá diliin ovdal 1902. Earret eará lei čielga lassáneapmi eanaopmodatháhkamiid lohku. Dasto lihtoduvvo sullii 150 ládjolihttoláiggut. Stáhta háldii maiddái garrasit vuovddi ávkkástallama ektui, erenoamážit beahcevuovddi dáfus masa dađištaga álggahuvvui vuovdedoallu stáhta bokte. Stáhta disposišuvnnat muđui eatnamiid ja valljodagaid dáfus eai lean datte nu olu dán bajisge. Earret moadde guollejávrrí lihttoláigoheami, eai oro leat dahkan disposišuvnnaid maid čielgasit sáhtá dadjat leat disposišuvnnat oamastanráđastallama vuodul.

1965 eanavuovdinlága rájes 2005 Finnmárkolága rádjai

Seamma láhkai go 1863 ja 1902 eanavuovdinláhka dovddahii 1965-láhkage stáhtalaš eaiggátráđđejumi geavahettiin stáhta matrikulerekeahtes eatnamat Finnmárkkus «statens utmatrikulerte grunn i Finnmark». 1965 rájes 2005 rádjai bajis ásahuvvo 1460 opmodatovttadaga Kárášjogas maid gal oaidná matrihkkalis. Mihtilmasvuohta lea ahte lihttoláigoheaddjid lohku laskkai garrasit baji álgobealis. Eará mihtilmasvuohta, erenoamážit 1980.logu gaskamuttus, lea ahte olu badjel bealli eanaopmodatháhkamiin ledje viehka lahka márkanbáikki, ja ahte eanaš oassi ledje viessosajit.¹¹²

Lihttoláigohuvvui gilvineana muhtun muddui ja guokte gámasuoidneláju dan bajis go 1965 eanavuovdinláhka lei gustovaš. Boazodoalliid ja boanddaid guohtungeavahus mehciin ii namuhan veara váikkuhuvvon stáhtalaš eanaoamastanhállduin. 1978 boazodoalloláhka lei muddenláhka stáhta almmolaš rievttálaš válddi vuodul. Eanadoalloopmodagainge mihtiduvvon maŋŋil 1965 ledje eavttut meahcceguohtumiidda láhkavuodđodokumeanttain, muhto dás ii orron mearkkašupmi das mo guohtumiid atne. 1970:s buot guollejávrríid lihttoláiggut Finnmárkkus gessojuvvo go ortnet lei doaibman dego priváhta sierravuogiatvuohtan lihttoláigoheaddjiide. Čieža šiehtadusa ođđasit ásahuvvo. Maŋŋil leat leamaš lihttoláiggut njeallje jávrris, muhto dain eai leat golbma ođastuvvon maŋŋil 2006.

Stáhta háldii dán bajis garrasat vuovddi lastamuorraávdnasiid čujuheami bokte. Beahcevuovddi dáfus, šattai ortnet nu ahte olbmot besse oastit hirssa govttoláš haddái huksenávdnasiidda joatkašuvai maŋŋil 1965, muhto hirsalahtten vulos Anárjohkleagi nogai árrat 1970-logus. Stáhtalaš vuovdedoallu beahcevuovddis Kárášjoga maiddái jotkojuvvoi. Muorračuohppama čujuhanortnet lastavuovddis lei oalgguhuvvon valljodatgáhttema várás,

¹¹² Finnmarkkomisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 170–171

de vuovdedoallu atnui stáhta gávpedoaimma oassin. Muđui orrot stáhta disposišuvnnat vuovdevalljodagaid dáfus Kárášjogas maŋŋil 1965 viehka unnán leamaš priváhtarievttálaš lágan.

1965 rájes 2006 rádjai baji govva lea nappo ahte eanaopmodatháhkamiid lohku ain lassánii, muhto lei eanaš viessosajiide eaige nu galle opmodaga márkanbáikki lahka. Dasto lei, erenoamážit baji álgobealis, dábálaš ahte stáhta lihtodii eanaláigošiehtadusaid báikkálaš geavaheaddjiiguin. Dát lea muhtun muddui buhtten stáhtalaš lihttoláigohemiid mat eanaš oassi loahpahuvo 1960-logu botta. Muđui leat stáhtalaš disposišuvnnat eatnamiidda ja valljodagaide Kárášjogas, earret vuovdedoalus leamaš hui uhccán ja illá leamaš priváhtarievttálaš láhkai.

Proseassa Finnmárbkolága dohkkeheamis lea ovdalis čilgejuvvon.

Báikegoddeálbmoga geavahus ja riekteoainnut maŋŋil 1751

Finnmárbkommišuvdna lea vuđolaččat válddahallan báikegoddeálbmoga meahcásteami ja riekteoainnuid. Meahcceduopmostuollu bidjá dán válddahallama vuodđun, čohkkáigessojuvvon kommišuvnna raporttas Kárášjogaguovllus, 1. oassi, 7.3.3.2 kapihtal boazodili birra, 7.3.3.9 čohkkejuvvon árvvoštallan báikegoddeálbmoga geavahusas 1751 maŋŋil, ja 7.3.6.4 kapihtal báikegoddeálbmot riekteoainnut.

Kárášjoga álbmoga meahcásteapmi lea leamaš viiddis ja árjat miehtá áigge 1751 maŋŋil. Boazodili birra eat leat olus diedut čálalaš gálduin 1751 rájes ja gitta dassáigo rádjá Supmii caggojuvvui/sperret rádjaraštildeddji boazodollui 1852:s. Boazodilis Kárášjogas lea nappo leamaš rievadusat áiggi mielde boazologu, eallosturrodaga, johtinminstara ja siidalogu ektui. Go rádjá Ruota-Suoma vuostá gessojuvvui 1751:s, de lappekodisilla § 10:s biddjui mearrádus mii mearkkašii ahte sámi álbmot galggai doalahit vuoigatvuoda johtit rájá badjel boazoealuideasetguin gammel Sædvane» dološ vieruid olis, ja sáhtte ávkkástallat daid báikkálaš luondduvalljodagaid iežaset ja ealliideaset birgejupmái. Go sáhtii joatkit boazojohtimiiguin nugo ovdal, de rádjageassimis eai lean makkárga gaskkahis váikkuhusat boazodollui Kárášjoga.

Kárášjogas lea boazolohku 1850-logu rájes leamaš ainjuo 25 000 ja dávjá olu eanet, earret daid álgologijagiid rádjedahppama maŋŋil 1852:s dalle go lei sullii 15 000, ja maŋŋil nuppi máilmmisoađi dalle go lei 13 000, Jáhkkinis sullii 1850 ledje 50 000 bohcco boahán Finnmárbkkus dálveguohtumiidda Suomas ja 15 000 bohcco suoma bealde geasseguohtumii Finnmárbkkus. 1852 boazoguohtunkommišuvdna meroštalaš ahte dat 96 boazoeaiggáda geat dalle ledje čálihuvo Kárášjohkii iežaset dieduid mielde ledje oktiibuot 21 000 bohcco. Datte lea jáhkkinis ahte duohta boazolohku lei sullii 31 000, dahje gaskamearálaččat 323 heakka juohke boazodoalli namas. Rádjedahppama maŋŋil njiejai

boazolohku 22 700 rájes 1865:s gitta 15 000 rádjai 1875:s ja mánge bearraša guđde boazodili. I 1907:s lei boazolohku Kárášjogas fas lagabui 30 000. Nuppi máilmmisoađi áigge de dat nogai badjel beliin sullii 13 000 rádjai 1950:s. 1950-loahpa rájes gitta 1970-logu gaskamuddui lei lohku 25 000. Boazodilli lea fátmastan olu olbmuid, gitta 300–400 1800-logus sullii 700 dál.

1800-logu eanaš oasis lei bures badjel bealli Kárášjogas álbmogis čálhuvvon johtti várrasápmelažžan «nomadiserende fjeldlapper» ássabáikkiin duoddaris «fjeldet». 1801:s lei sáhka badjelaš 150 olbmos 212 olbmui, 1835:s fas 275 olbmos 384:s, 1855:s fas 405 olbmos 582:s, 1865:s fas 331 olbmos 588:s ja 1910:s fas 340 olbmos 849 olbmui. Boazosámiid geavahus nággoguovllus ledje dálveguohtumiid dáfus máttabeale Kárášjoga girkobáikki, ja davábeale girkobáikki leat fas sihke dálve-, gidđa- ja čakčaguohtumat. Earret guohtunvalljodagaid geavahit ja johtit bohccuiguin gaskal jahkodatguohtumiid ja siskkáldasat guohtunguovlluin, leat boazodoallit bivdán ja guolástan ja boaldámušaid ja muorraávdnasiid čuollan. Sii leat maiddái ceggen barttaid, gámmiid ja luokkuid idjadeapmái ja dávviriid vurkemii, ja ceggen áiddiid ja eará rusttegiid bohccuid merkema, njuovadeami ja rátkima oktavuodas.

Earret guovllut mat leat gilvojuvvon, huksejuvvon viesuiguin dahje dasa huksejuvvon eará láhkai, de lea buot eatnamat Kárášjogas leamaš anus. Muhtin guovllut beahcevuvddiin ja duottarstobiid birra ja girkobáikkis leat ráfáiduvvon boazoguohtumii, muhto dáid guovlluide gal atne boazoguohtumin guhká ovdal daid álgo ráfáidduhtumiid birrasii 1857.

Lea leamaš lagas oktavuodas gaskal boazosámiid ja eará báikegoddeálbmoga. Gaskavuodas ii leat leamaš olu gižžu, man sivva soaita leat go bohccot leat rittus šibihiid guohtunáiggi, ja ahte guhká lei verddevuohta gaskal dáloniid ja boazosámiid. Dálonat háhke guovli, murjiid, mielkku ja vuoja boazosámiide ja ožžo fas bohccobiergggu ja duljiid. Dábálaš lei maiddái ahte dáloniin ledje bohccot boazosámiid ealuin, ja dájvja ledje bearašlaš čanastagat joavkkuid gaskkas. Ahte eai leat nu lagaš gaskavuodas go ovdal, lea dan geažil go lotnolas sorjjasvuodas gaskal boazosámiid ja dáloniid ii šat leat mearrideaddjin álbmoga birgejupmái.

Boazodoalu bálddas, lei eanadoallu guhká dat deháleamos ealáhus Kárášjogas. Šibitdoallu ja guohtun- ja ládjodoaibma lei biđejuvvon/lávdan stuorra guovlluide ja fátmastedje giedda mánge dálldoalu. Muhtin ráje guohtumis lei iežas eatnamiin, muhto eallit guhte mehciinge, ja guhká lei leamaš olu ládjudeapmige. Maŋimus 50–60 jagiin lea ovddeš geavahanhápmi, mii fátmastii mánge ovttadaga mottiin šibihiin, rievdan nu ahte fátmasta unnibut ovttadagaid eanet ealliiguin.

Lea leamaš viehka olu muorraávdnasiid. Beahcevuođi lea earret eará geavahuvvon huksenávdnasiidda, ja lea čullojuvvon soahkevuoddi boaldámušii ja eará atnui. Dát lea jáhkkimis sivvan dasa ahte Kárášjoga olbmot illá leat atnán lavnnji boaldámuššan, ma

čájeha ahte vuovdi lei dehálaš riggodat álbmogii. Bivu ja guolásteapmi ja eará luondduresursaávkkestallan, nugo lubmen, gámasuidnen ja jeagildeapmi luondduresursaávkkestallamis, leat maiddá leamaš mávssolaččat. Dálá geavahus joatká dainna álgoálgosaš meahcceávkkestallama Ávjovári-siidda ja lea ain dehálaš. Dálge gohčovuvvo geavahus «birgejupmi» doahpagiin.

Bivdoservodaga/veidesamfunnets áiggi lei siidaguovlu birgejumi vuodđun sidjiide geat gulle dan siidii. Eai lean makkárga bealddut «innmark» ja danne ii obanassiige «utmark». Ovddabeale govvádusat čájehit ahte maŋŋil go eanadoallu lei gjort sitt inntog, ledje valljodagat guovlluin olggobealde dálu bealdduin mearrideaddjin birgejupmái. Dát lea bistán gitta ođđasat áigái, 1751 maŋŋil ii leat báikegoddeálbmoga geavahus gaskalduhtton.

Ássanmálle mihtilmasvuolta lea ahte stuorra oassi álbmogis lea orrun lahka girkobáikki. Gaskal 1865 ja 1900 lei eanaš oassi badjel bealli dáloniin dohko čohkkejuvvonvar. Muđui lei ássan čohkáiduvvan jogaid lahka, vulos Deanuleagi, bajás Anárjohtleagi, Kárášjohkleagi ja oalgejogaid Bávttaga og Iešjoga mielde. Dáloniid meahcásteapmi lea datte leamaš miehtá gieldda. Daid diliid gaskkas mat dasa leamaš mielde leat ahte lei dábálaš ahte geat eai leat boazobargit sis lei dálveorohat girkobáikkis ja geassesadji earái sajiin, earret eará oarjjaguvlui Ássebávtti ja Buollánnjargga guvlui ja davás Sieiddejávri guvlui Idjajávri lahka. Earáin ledje geassesajit Deanuleagis Válljoga ja Anárjohkleagis Jorggástaga guovllus. Geassesajiid atnin nohkagođii maŋŋil 1945, muhto mángga sajis gal ain lei 1960-logu rádjai.

Dasto lea gođiid ja eará visteráhkadusažiid atnin luondduresursaávkkestallama oktavuođas dagahan ahte valljodatgeavahus lea leamaš viiddis guovlluin. Álbmoga meahcásteapmi lea julggaštuvvon goahteatnima bokte, mii lassin dan ahte lea leavvadan meahcásteami geográfalaččat maiddá lei dehálaš eaktun báikkálaš meahcásteapmái. Dál leat boaittobealgiliin eanaš fárren eret, muhto guovlluid atnet ain ovddeš ássiid maŋisboahttit. De lea vel okta dilálašvuolta mii lea doalahan meahcásteami leavvama, mii lea dat ahte maiddá gieldda boaittobealde guhká lei dábálaš doallat šibihiid ja viežžat meahcis fuodđara. Láddjehagat ledje háddjejuvvon mángga guvlui gielddas. Láđu lea nohkan, muhte meahcci gal lea ain sávzaguhtumii. Olles bajis 1751 maŋŋil lea leamaš viehka olu maiddá eará meahcásteapmi stuorra osiin Kárášjogas, earret eará muorračuollan boaldámuššii ja eará dárbbuide, lubmen, guolásteapmi, smávva fuodđubivdu, ja dađistaga ealgabivdu.

Meahcásteapmi lea leamaš jotkkolaččat 1751 rájes dalle go Ávjovári vuollástuvvui dánska-norgga oktoduopmoválddi ja gitta dáláži. Buot ávkkestallama veara meahceguovllut leat dasa gullan, ja báikegoddeálbmot lea dássáži ávkkestallan dáid valljodagaid dan olis mii lea leamaš lunddolaš valljodagaid ja diliid muđuid ektui. Geavahus lea leamaš buotdivnnat.

Finnmárkokommišuvnna váldodovdu báikegoddeálbmoga riekteoidnu lea ahte resursagolaheapmi Kárášjogas ainjuo 1960-lohku, dalle go earret eará ealgabivdu formaliserejuvvui, viehka muddui stivrejedje ja hálddašedje báikkálaš geavaheaddjit, stáhta seagutkeahtá. Dát ii gusto murrema beahcevuovddis, gos dieđiheaddjit mitalit ahte dárbbášedje stáhta lobi ovdal go besse váldit muorraávdnasiid huksenávdnasin dahje eará dárbbuide. Lastavuovddi murrenne lea dađistaga geavvan stáhta čujuheami mielde. Orro datte nu, aŋkke gielddes doaresbealebut osiin, maiddái ahte leat leamaš nuppát murremat lobi háhkama haga. Eatnašat orrot dohkkehan stáhtalaš čujuhanortnega muorračuollamii ja stáhta disposišuvnnaid beahcevuovdái. Govva ii leat datte ovttáčilggolaš. Soapmásat kommišuvnna muitaleaddji leat gohčodan stáhta disposišuvnnaid sisabahkkemin beahcevuovdái báikkálaš vuoigatvuodaid over Beahcevuovdi mat ain leat áimmuin.

Meahcásteapmi muđui Kárášjogas lea eanaš leamaš beroškeahtá stáhtalaš priváhtarievtálaš lágan muddemiid. Dát gusto earret eará bivdui, guolásteapmái ja lubmemii ja eará murjemii. Šibitguohtunge lea leamaš stáhtalaš formaliserema haga, earret ahte eanadoalliid láhkavuodđodokumeanttain leat leamaš standárdadajaldagat guohtunvuoigatvuodaid birra gustovaš eanavuovdinnjuolggadusaid olis. Sihke áššedovdi fealtaiskadeapmi Finnmarkkommišuvnna ovddas ja dat mii lea bohtán ovdan kommišuvnna gulaskuddančoahkkimiin ja duođastansihkkarastinjearahallamis, čájeha ahte ain leat gustovaččat belohahkii nana ja ovttáčilggolaš áddejumiid ahte vuoigatvuodát gullet báikegoddeálbmogii. Leat maiddái viehka gallis geat dovddahit ahte stáhta meahcebeale mohtorjohtolaga mudden lea sisabahkken báikkálaš vuoigatvuodaide, ja čujuhit dasa ahte dát lea gáržžidan beassama daid árbevirolaš luondduresursaávkkestallanguovlluid. Dasto leat mángasat gohčodan stáhtalaš muddemiid fierbmebivddus ja ealgabivddus báikkálaš vuoigatvuodaid duohtadeapmin. Dátge geassá dan guvlui ahte lea leavvan áddejumiid ahte báikegoddeálbmogis lea leamaš ja leat nana vuoigatvuodát daid báikkálaš meahcceriggodagaide.

Ráđđejeaddji oppalaš oaidnu lea ahte vuoigatvuodát leat searvevuodas, muhto ahte olbmuin leat dihto ovdavuoigatvuodát sin árbevirolaš geavahanguovlluide. Dasto lea leamaš eahpeformála báikkálaš hálldašanráđđenvuohki mii lea doahhtaluvvon ja doaibman bures.

Eará joavkkuid geavahus

Finnmárkokommišuvdna lea vuđolaččat válddahallan eará joavkkuid valljodatgeavahusa áiggis maŋŋil 1751. Meahcceduopmostuollu bidjá dán válddahallama vuodđun, mii lea čoahkkáigessojuvvon kommišuvnna Kárášjoga guovllu raporttas, 1. girjjis, 7.3.4.5 kapihttalis.

Mátkkošteaddjiid meahccevalljodagaid geavahus Kárášjogas guhká illá oppa gávdnuige. Dát guoská sihke mátkkošteaddjiide bohtán Finnmarkku eará sajiin ja Norgga eará sajiin.

Dehálaš sivvan lei ahte Kárášjohkii lei guhká váttis boahtit mátkkošteaddjiide. Luodda Leavnnjas Kárášjohkii gárvánii 1940:s ja luodda Deanus Guovdageidnui Kárášjoga bokte easka 1977:s. Ovdal dán bohte olbmot Kárášjoga dálvesiiddus jiekŋaluotta miedle bajás Deanu ja Kárášjoga, herggiin dahje heasttain ja regain, dahje mohtormuohtafievrruin (muohtabiillain). Geassit lei olu sáhtostallan johkafatnasiin, muhto mátki Skiippaguras Kárášjohkii ádjánii dábálaš čáhcerájáin guokte beaivvi, ja ovttá beaivvi nuppi guvlui. Dán geažil meahcceriggodagat Kárášjogas guhká illá geavahuvvo Finnmárkku riddoguovlluid olbmui. Mátkkošteaddjiid meahcásteapmi Kárášjogas easka laskkai muhtin muddi 1960-logus. Lei dihtolágan turistajohtolat duottarstobuide Kárášjogas maiddá ovdal nuppi máilmmisoađi, juoga maid Meahcceduopmostuolu ovdii duđaštusovdanbuktin maiddá čájeha. Ii lean datte olus johtolat eaige guossit ávkkástallan daid báikkálaš meahcceriggodagat namuhan veara. Kárášjoga álbmoga meahcásteapmi gieldas gitta 1960-lohkui lei nappo dadjat juo eksklusiiva.

Dan muddui go olbmot geat ásse eará sajiin árbevirolaččat leat geavahan guovlluid Kárášjogas, lea sáhka eanaš olbmuid birra geat geográfalaččat lagaš giliin gos giliid árbevirolaš geavahanguovllut leat ollán Kárášjoga gildii, nugo Skuvvanvárri Porsáŋggus ja Leavvajohka Deanus.

Eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádusaid čeahki árvvoštallan

Meahcceduopmostuolu vuolggasadjin árvvoštallat eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádusaid lea veaháš earálágan go Finnmárkokommišuvnna. Kommišuvdna bijai vuodđun ahte dat vuoigatvuohta mii lei sajáiduvvon Kárášjogas dalle go guovlu 1751 šattai dánska-norgga oktojurisdikšuvnna vuollásažžan, sáhtta dálá terminologijain gohčoduvvot oktasáš «eaiggáduššanvuoigatvuohtan» Ávjovárresiida álbmogii. Kommišuvnna gažaldat lei nappo ahte leago dát vuoigatvuohta áimmuin báikegoddeálbmoga giedas.¹¹³

Meahcceduopmostuollu lea bealistis konkluderen dainna ahte Ávjovári álbmogis lei 1751:s rievttálaš ráđđejupmi siidaguovllu badjel mii ii lean láivvit go dat vuoigatvuohta go mii ruoŧa vearroboanddain lei, ja ahte dát vuoigatvuohta Ávjováris lei oktasáš vuoigatvuohta. Vuoigatvuohta lei oapmelaš vuoigatvuohta mii mearkkašii háldet iešguđet ávkkástallanvugiid mielde valljodagaid mat ledje eatnamiin ja čáziin siidda rájáid siskkobealde. Siidamiellahtuid vuoigatvuohta gokčá buot lágan ávkkástallan eatnamiid ja dan valljodagaid. Dát vuoigatvuohta dáiddii lean dat lagamus maid dalle sáhtii ođđaágásaš eaiggáduššanvuoigatvuođa doahpaga. Meahcceduopmostuollu lea dás joatkagis čuvvon metodalaš lahkoneami mii mearkkaša árvvoštallat ovdáneami áiggi badjel sáhttin dihtii

¹¹³ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 118

konkluderet ahte leago dat vuoigatvuohta mii Ávjovári álbmogis lei 1751:s ovdánan eaiggáduššanvuoigatvuohtan dálá mearkkašumis.

Eaiggáduššanvuoigatvuođa gáibádusaid čoahki árvvoštallamis lea Meahcceduopmostuollu juohkásan eanetlohkui ja uhcitlohkui.

Eanetlohku

Meahcceduopmostuolu eanetlohku (Engstad, Schanche ja Hansen) leat gávnahan ahte nággoguovllu eaiggáduššanvuoigatvuohta gullá buohkaideg geain áiggis áigái lea čálihuvvon ássančujuhushus Kárášjohka, ja nu ahte sis lea seamma oassemearri vuoigatvuođas. Dát vuodustuvvo dárkilat čuovvovaččat.

Eanetlogu árvvoštallan lea ahte Kárášjoga álbmot bistilis geavaheami bokte lei rábidan eaiggáduššanvuoigatvuohta nággoguvlui dalle go stáhta disposišuvnnat erenoamážit manñil 1900 ožžo dakkár sisdoalu ja mahtodaga mii áiggi badjel sáhtii ásahit stáhtalaš eaiggáduššanvuoigatvuohta čieggan dillin/forhold. Eanetlohku vuodđuda loahppabohtosis daid láhkačálakeahces njuolggadusaide dološáigásaš geavahusa birra, mat leat njuovžilat ja mat muhtin muddui sáhttet heivehuvvo konkrehta ášši diliide. Sámi álbmoga ektui fertešii váldit vuhtii sámi dološvieruide oktasaš geavahusa ektui. Stiertnáduomus HR-2016-2030-A 96. teakstaoasus, máinnaša vuosttasjienasteaddji váldogažaldaga eaiggáduššanvuoigatvuođa rábideami birra sullu osiide dološáigásaš geavahusa bokte:

Ášši váldogažaldat lea ahte leatgo guoddaleaddji oasálaččat ja sin vuoigatvuođaovdamannit ráđđen Stiertná osiid dego sii livčče oamasteaddjit. Jus galggaš leat nu, de fertejit sii leat geavahan sullo doarvái mahtodagas árjja og jotkkolašvuođa dáfus. Sán oktavuođas lea guovddáš áššin ahte man ráđđejeaddjin geavahus lea leamaš guoskevaš guovlluid earáid geavahusa ektui.

Guovddáš gažaldat čuožžovaš áššiin lea nappo ahte leatgo áššečuoččuheadjit ja sin vuoigatvuođaovdamannit leat ráđđen nággoguovllu dego sii livčče oamasteaddjit. Unjárgga duomus lea ráđdejupmi gáibádus láivuduvvon cealkámuša bokte ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkal nr. 1 vuosttas čuokkis lea oaivvilduvvon galgat leat ođastandoaibma. Dát nappo ii gal leat mearrideaddjin ahte stáhta dahje eará dihto bajis lea leamaš ráđdejupmi guovlluide maid ovdal lea eamiálbmot atnán, vrd. HR-2018-456-P 173. teakstabihhtáin.

Jus galggaš leat ásahan eaiggáduššanvuoigatvuođa, de ferte Kárášjogaga álbmot leat geavahan nággoguovllu doarvái mahtodagas árjja og jotkkolašvuođa ektui, ja geavahus galgá leat leamaš ráđđejeaddjin guoskevaš guovlluid earáid geavaheami ektui. Dán

árvvoštallamis fertešii dárkot/váldit vuhtii báikegoddeálbmoga geavaheami ja riekteoainnuid áiggi badjel, ja makkár mearkkašupmi stáhta ja earáid disposišuvnnain leat leamaš.

Karášjoga álbmoga geavahus nággoguovllus lea dan ovddeš Ávjovári siidda áiggis leamaš stádis, masá juo eksklusiivva ja árjat miehtá jagi geavahemiin. Ain masá eanaš oasis 1800-logus lei bures badjel bealli álbmogis čálihuvvon johtti duottarsápmiin «nomadiserende fjeldlapper» ássanbáikkiin duoddaris «fjeldet». Nu manjit go 1910:s ledje sii 340:s 849 čálihuvvon ássiin Karášjogas. Sihke boazodoalu ja dáloniid geavahus lea leamaš šládđjás ja eanagáibideaddji, masa gulle bivdu, guolásteapmi, guohtun- ja ladjogeavaheapmi, muorraávdnasiid háhkan, murren, gámasuidnen, jeagil- ja sámilčoaggin ja lassin vel boazodoalu guohtunvalljodagaid jea eatnamiid geavaheapmi bohccuid johtimii gaskal jahkodatguohtumiid ja guohtunguovlluid siste. Olles nággoguovlu lea leamaš álbmoga anus mánggaid čuđiid jagiid dakkár áddejumiin ahte sis lei vuoigatvuohta ávkkástallat dán guovllu valljodagaid.

Karášjoga álbmoga geavahusa sáhtta eanaš vugiin buohtastahttit Almmáivákki álbmoga geavahusain Čáhpuha meahcceguovllus. Čáhputduomus (Rt-2001-1229) mieđihii Alimusriekti gili hálddašeadđiide eaiggáduššanvuoigatvuođa 116 njealjehaskilomehtera sturrosaš meahcceguvlui mii lei stáhta oamastusas á eie 1885 eanaoamstanduodaštusa fámus, manjil go dat lei leamaš priváhta oamastusas gitta 1666 rájes. Alimusriekti bijai vuodđun ahte Almmáivákki álbmot váldonjuolggaduslaččat lei sámii, juoga mii lei mearkkašahtti Alimusrievtti árvvoštallamiidda norgga diggesrievttálaš eavttuide dološáigásaš geavahusa dáfis. Alimusriekti bođii ovttajienalaččat dasa ahte Almmáivákki eanaeaiggádat ledje rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa nággoguovlu oktasaš geavahusa bokte dološ áiggis. Lei leamaš mihá geavahus nággoguovllus gitta das rájes go dat álgoássit orruohte doppe, earret eará lei viiddis murren, huksenávdnasiid ja áiddiid ja hášiid stávrámuorat. Áiggiid čađa ledje leamaš viiddis guohtumat ja lájit dán guovllus. Ládju dađistaga lonuhuvvui geassesaidoaluin. Dasa lassin sii bivde ja guolástedje miehtá nággoguovllu. Geavahusa birra konkluderii vuosttasjienasteaddji ahte Almmáivákki álbmot lei, earret boazodoallu, ávkkástallan buot daid geavahanvugiid maid Čáhpuhis sáhtta. Ávkkástallan lei molsašuvnna dan olis mii lea leamaš lunddolaš ávkkástallan iešguđet áigodagain. Čoavddasáni hámis vuhttui geavahusas jotkkolašvuohta, dat lei leamaš buotdivnnat, árjat ja njuovžil, geahča duomu 1244. siiddus.

Dasto deattuhuvvui ahte gili álbmot máhtii hejot dárogiela. Danne fertii váldit vuhtii ahte gulahallamis gaskal dážaid ja sámiiid sáhtte šaddat boasttoáddejumiit go gielalaš ja kultuvrralaš erohusat sáhttet dagahit ahte áddehallet boasttu vuogi mielde. Nugo namuhuvvon ovdalis Meahcceduopmostuolu metodalaš lahkoneami válddahallamis, lea Högsta Domstolen vearroduottarduomus čujuhan dan seammái: Sámit leat leamaš uhcitlogus heajos vejolašvuođaguin váikkuhit dáhpáhusmanu, ja váttisvuođaguin áddet eiseválddiid juridihkalaš loahppajurdaga ja dajaldagaid (duomu 30. s.). Áiggiid čađa lea

Karášjogas vuosttažettiin leamaš sámeielat álbmot mii lea geavahan luonddu valljivuoda ieš birgenvuodđun. Leago álbmot ovddeš áiggiid máinnašan vuoigatvuodaideaset eatnamiidda ja čáziide eaiggáduššanvuoigatvuohtan dahje geavahanvuoigatvuohtan, leat gáldut hui jávoheamit. Iige leat gal dát nu mearkkašahtti mávssolaš. Nugo Čáhputášsis lea luondduburiid geavahanvuoigatvuohta leamaš guovddášássin maiddái Karášjoga álbmogii. Čáhputduomus oaiviliid Alimusriekti ahte go anii geavahanvuoigatvuoda doahpaga dákkár dilis mas jerrojuvvui dárkilat mearriduvvon ráđđejupmi birra, ii lean eahpelunddolaš. Jus vástideaddji geavahus ledje leamaš eará duogáža olbmuid beales, livččego dat speadjalastán ahte sii oaivvildedje eaiggáduššat guovllu. Sámiin ii leat sin oktasaš valljodatávkkástallamis seamma vierra jurddašit eaiggáduššanvuoigatvuoda. Dasto ovdandollojuvvui ahte jus galggaš hehttet vuoigatvuodarábideapmi dološáigásaš geavahusa bokte ahte leat eanaš ovdamearkkat ahte lea geavahanvuoigatvuohta mii lea leamaš ságas, livččii sin ráđđejupmi, mii sisdoalus vástida eaiggáduššanvuoigatvuoda doaimmaheami, šaddat eahpeiddolaš sierradillái álbmogii muđui ektui.

Dan vuoigatvuoda maid Almmáivákkis ledje rábidan lei čatnasa sámeálbmoga eanadollui. Eanetlohku atná čielggasin ahte sáhtta rábiduvvon eaiggáduššanvuoigatvuohta guovlluide eará sámi ealáhusaid go eanadoalloealáhusa vuodul. Dat eatnamiid ávkkástallan mii Karášjoga álbmogis lea leamaš, siskkilda buot geavahanvugiid mat ledje lunddolaččat eatnamiid lágášvuoda ja lágis, oktan boazodoaluin. Dákkár buotdivnnat geavahus ferte vuolggasadjin sáhttit máhtudit rábidit eaiggáduššanvuoigatvuoda.¹¹⁴ Dát geavahus vástida sisdoalus ja mahtodagas dan geavahusa maid oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuoda doallit guoskevaš guovlluin livčče doaimmahan. Eanetlohku guorrasa dasto dasa ahte Finnmárkokommišuvnna árvvoštallan ahte geahčadettiin ILO-konvenšuvnna nr. 169 8.artihkkala ja 14. artihkkala ja eará guoskevaš álbmotrievttálaš neavvuid láidestusaid , ii sáhte bidjat nu garra gáibádusaid álbmoga riekteoainnuide vai vuoigatvuodaid galggašit sáhttit atnit sajáiduvvon dahje leat leamaš áimmuin.

Báikegoddeálbmoga geavahus lea čielgasit leamaš ráđđejeaddjin. Karášjogas lei guhká váttis beassat, ja geavahit meahcceriggodagaid Karášjogas mátkkošteaddjide illá oba leange gitta 1960-lohkui. Dan muddui go olbmot geat ásse eará sajiin árbevirolaččat leat guovlluid geavahan Karášjogas, de lea eanaš olbmuiin geográfalaččat lagaš giliin gos giliid árbevirolaš geavahanguovllut leat ollán Karášjoga gieldda sisa.

Nugo namuhuvvon ovdalis Finnmárkolága válddahallamis, celkkii departemeanta Od.prp. nr. 53 (2002–2003) 90. ja 91. siiddus ahte leat guovllut Finnmárkkus goappašiid vuoigatvuodakategoriijain ILO-konvenšuvnna art. 14 nr. 1, namalassii sihke guovllut gos sámi álbmogis lea eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuohta ja guovlluin gos sámiin lea geavahanvuoigatvuoda gáibádus. «det vil si både områder der det samiske folk har krav på opmodat- ja haldosrett og områder der samene har krav på bruksrett».

¹¹⁴ Sml. Skogvang, 2023, s. 154

Eanetlogu árvvoštallama mielde, gullá nággoguovlu ILO-konvenšuvnna 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuoggái. 14. artihkal nr. 1 čuodjá ná eanŋals originála teavsttas:

The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect.

14. artihkal nr. 1 vuosttas čuokkis gohčču stáhta dohkkehit eamiálbmogiid oamastan- ja háldusvuoigatvuođat «lands which they traditionally occupy». Dát ii gusto inta gáibádussii ahte geavahus galgá leat leamaš eksklusiivva vai 14. artihkal nr. 1 vuosttas čuokkis galgá geavahuvvot. Jorgaleapmii mii gokcá «lands which they traditionally occupy» livččii guovllut maid eamiálbmot árbevirolaččat veahkadit, jf. HR-2016-2030-A (Stierdán) 82. teakstaoassi čujuhtettiin professoraguoktá Ulfstein ja Graver 2003 čielggadeapmái álbmotievttálaš árvvoštallamiid birra ođđa Finnmárkolága evttohusas. Ahte earátge leat geavahan guovllu ii dagat vuolggasajis ahte guovllu álbmot ii leat leamaš eksklusiivva. Jus earátge leat guovllu geavahan, de ferte dat geavahus mii lea leamaš eamiálbmotjoavkku beales, leamaš ráđđejeaddjin earáid geavahusa ektui. Geavahus mii galgá bidjat vuoddu eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuođa dohkkeheapmái, ferte datte leat dat álbmotjoavku geavahan mii gáibádusa bidjá gustovažžan. Čjuhuuvvo Alimusrievtti dupmui Unjárgga-áššis HR-2018-456-P 170. teakstaoasis.

Mii guoská dan maŋimuš namuhuvvomii, guorrasa eanetlohku Finnmárkokommišuvnna árvvoštallamii ahte boazosámit ja eará báikegoddeálbmoga meahcásteami ferte atnit oktasas geavaheapmi mii sáhtta vuodđudit oktasas vuoigatvuođa. Boazodili siidaortnet lea áiggiid čađa leamaš soddjil rievdadusaiguin, surggiidemiiguin, beassanlobiiguin ja luobahemiiguin, main vuhtto ahte lei oktasas elemeanta guovllu geavaheamis, seammás go dihto ovdavuoigatvuođat soitet leat sajáiduvvan guhkes áiggi geavahusa bokte. Dálonálbmoga meahcásteapmi lea leamaš miehtá Kárášjoga gieldda, earret eará johtima geažil gaskal geasse- ja dálveorohagaid, niittuid -ja goahtegeavaheami geažil luondduresursaávkkestallama oktavuodas. Dálonat leat eanaš atnán alddiineaset leat dihto ovdavuoigatvuođat geavahit sin árbevirolaš, lagaš geavahanguovlluid, muhto geavahus ii leat leamaš ráddjejuvvon dákkár guovlluide. Vuoigatvuođakártenbargu Kárášjoga lea muđui almmustahtán ahte oktagasat dahje joavkkut leat rábidan ovdavuoigatvuođaid dahje eará sierravuoigatvuođat muhtin ráddjejuvvon guovlluide.

Rádjageassimis 14. artihkkala nr. 1 gaskal oamastan- ja háldovuoigatvuođat nuppi bealde ja geavahanvuoigatvuohta nuppi bealde gullet eanet momeanttat, leago eamiálbmogiid geavahus leamaš stádis, eksklusiiva ja árjat. Dasto ferte árvvoštallat ahte leago guovllus árbevirolaččat leamaš eamiálbmotássan, ja ahte leatgo leamaš dušše okta vai máŋgga lágan

geavahus guovllus. Mađe eanet lágan ávkkástallan guovllus, dađe nannosat állana dan guvlui ahte lea ráđđejupmi oamasteaddjin.¹¹⁵ Dát eavttut leat devdojuvvon Kárášjoga bealis.

Sámevuoigatvuodálávdegotti álbmoriektejoavku/folkerettsgruppe celkkii ná NOU 1997: 5 3.3.3.2. kapihttalis:

Ved grensedragningen mellom områder som samer har krav på å få anerkjent opmodat- ja háldovuoigatvuodát til, og områder som de bare har krav på å få anerkjent bruksrett til, må det bl.a. legges vekt på hvor stabil og uttalt den samiske bosetningen i området har vært. Videre må det legges vekt på om det har vært annen bosetning i området, eller om samene stort sett har vært alene om å bruke dette. Det må også legges vekt på om det tradisjonelt har vært samisk bosetning på stedet gjennom hele året, eller om samer bare har pleid å oppholde seg der en begrenset del av året. Enn videre vil det være et moment om det bare er én eller noen få former for bruk som vært utøvd av den samiske folkegruppe, eller om samer har utnyttet alle eller de fleste former for bruk som har vært naturlig ut fra forholdene på stedet. Denne oppregningen av momenter er ikke uttømmende. Avgjørelsen av om samer skal tilkjennes opmodat- og háldovuoigatvuodát til et område, eller om de bare har krav på å få anerkjent bruksrett, beror på en sammensatt vurdering av en rekke ulike momenter. I denne vurderingen inngår ikke bare objektive forhold, men det må også legges vekt på den følelse av tilhørighet som samer måtte ha til området.

Rádjageassimis gaskal guovlluid maidda sámiin lea gáibádus oažžut dohkkehit oamastan- ja háldovuoigatvuodaid, ja guovlluide maidda sis dušše lea gáibádus oažžut dohkkehit geavahanvuoigatvuoda, ferte ee. deattuhit man stádis ja celkon sámiid ássan guovllus lea leamas. Dasto ferte deattuhit ahte leago guovllus leamaš eará ássan, dahje leatgo sámit eanaš leamaš dušše sii geat geavahit dán. Ferte velá deattuhit ahte leago árbevirolaččat leamaš sámi ássan báikkis miehtá jagi, vai leatgo sámit dušše ássat doppe jagis muhtin oasi. Dasa lassin lea momeanta ahte leago dušše okta vai dušše moadde geavahanvuogi sámi álbmotjoavkku beales, vai leatgo sámit ávkkástallan buot dahje eanaš geavahanvugiid mat leat leamaš lunddolaččat báikki dili ektui. Oktan dáid momeanttaiguin ii leat ollislaš. Mearrádus ahte galgágo sámiide dovddastuvvot oamastan- ja háldovuoigatvuodaid muhtin guvlui, vai lea go sidjiide dušše gáibádus dohkkehit geavahanvuoigatvuoda, sorjá das mánggaid sierranas momeanttaid seahkalas árvvoštallamis. Dát árvvoštallan ii sisttisoala dušše objeaktiivva diliid, muhto ferte deattuhit dan dovdduge gullevašvuhtii mii sámiin lea dan guvlui.

Finnmárkokommišuvnna kárten čájeha ahte nu mo Kárášjoga álbmot lea nággoguovllu geavahan lea leamaš bistil ja hirbmat viiddis, ahte geavahus ain lea nu, ja ahte álbmoga čatnaseapmi ja gullevašvuohta lea nanus dan guvlui. Dát čatnasupmi lea vuodđodeasta eanavuoigatvuodaid birra mearrádussii ILO-konvenšuvnnas. Vaikke leage leamaš dáruiduhttinpolitihkka mánggaid buolvvaid áiggi, lea vuhtto Kárášjoga servodateallimin sámi giella ja kultuvra, sámi ealáhusat ja árbevierut ja sámi meahcásteapmi. Dán

¹¹⁵ Skogvang, 2023, s. 160

oktavuođas ferte maiddái čujuhit ILO-konvenšuvnna nr. 169 8. artihkkalii mii mielddisbuktá ahte nationála lágaid ja láhkaásahusaid geavahettiin eamiálbmogiid ektui galgá govttolaččat váldit vuhtii sin iežaset dološvieruide ja vieruiduvvan vuoigatvuhtii. Mearrádus mielddisbuktá earret eará ahte siskkáldasrievttálaš diggerievttálaš prinsihpat galget geavvat sámi eavttuid mielde.

Seamma go Alimusrievtti árvvoštallamat Čáhputduomu gielladilis, de ii sáhte atnit mearrideaddjin ahte Kárášjoga álbmot lea ohcan oastit dahje láigohit eatnama iešguđet eanavuovdinlágaid olis, dahje soahpan eará šiehtadusaid stáhtain. Dákkár árvvoštallama ferte bajit dását atnit leat áiggi dáfus guoskevašvuohta Kárášjohkii vástideaddji Čáhputássiin; nappo bures 1900-logu siste. Iige sáhte nu sakka deattuhit ahte Kárášjoga álbmot ii leat olus vuostálastán stáhta disposišuvnnaid vuostá. Eanamihtideamit ja ladjolihttoláiggit leat eanaš leamaš álbmoga beroštumi dáfus. Ahte álbmot lea atnán deastta ja dohkkehan ahte stáhta sáhtii vuovdit ja lihttoláigohit eatnama earret eará eanadoalloulbmiliidda ja dáloulbmiliidda, ii bija vealtameahttumit dorvvolaš vuodu jurddabohtosiidda ahte siige leat dohkkehan ahte stáhta eaiggáduššá daid vuovddekeahtes eanabihtáid.¹¹⁶ Muđui lea vel nuppát oppalaš guoskevašvuohta Högsta Domstolen cealkámušas Vearroduottarduomu 30. s. ahte mearkkašahhtin sámiide ferte leat lamaš ahte doaimmat duođaid váikkuhedje sin geavahusa dahje eallindili muđui.

Eanetlohku ii muđui sáhte ahte nationála rievtti dahje álbmotrievtti mielde biddjojit makkárge gáibádusat oktasas eaiggáduššanvuoigatvuoda rábideamis guhkes áiggi geavaheami vuodul ahte galggašii leat leamaš bajit orgána dahje organisašuvdna mii lea doaimmahan oktasas oamastanráđastallama álbmoga beales. Čáhputášsis ledje ovdamearkka dihtii Almmáivákki ássit ieža hálddašan guovllu geavaheami formála stivrra haga, ja dát ii hehtten rábidit eaiggáduššanvuoigatvuoda guvlui dološáigásaš geavahusa bokte.¹¹⁷

Eanetlogu árvvoštallama mielde ii bearit stáhta ráđđejupmi nággoguovllus historjjálaš áiggi ahte sajáiduvai stáhtalaš oamastus guvlui dego sajáiduvvan riektedillin ovdalgo guovlu sirdojuvvui Finnmárkuopmodahkii. Dát vuoduštuvvo dárkilat čuovvovaččat.

Doppe gos lea cieggan dakkár oaidnu ja darvában geavahus, de vuodđuda riektegeavat dasa ahte geavahus dego lei eaiggát, juridihkalaččat vuoigadahtta namahusa oamasteaddji. Muhtin háviid sáhtta boadus čilgejuvvot oamastusa ja dološáigásaš geavahusa instituhtaid bokte. Muhto «cieggan geavahus» sáhtta doalvvuhit eaiggát karakteristihkkii, vaikke árbevirolaš eavttut oamastussii eai leat sajis.¹¹⁸ Dát govviduvvo Beiarn-Skjerstad-duomus (Rt-1991-1311) mas gažaldat lei ahte leigo priváhta oasehasain vuoigatvuohta ávkkástallat vuovddi almennetrievttálaš dahje priváhtarievttálaš vuodul doppe mii biehttalkeahtta lei

¹¹⁶ Finnmarkkommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 203

¹¹⁷ Rt-2001-1229 på s. 1243

¹¹⁸ Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, Tingsrett, 7. utgave, Universitetsforlaget, 2013 s. 52, Juridika

stáhta matrikulerekeahtes eana Skjerstad ja Beiarn gielddain Nordlánddas. Priváhta oasehasaide ii veajihuvvon gáibádussii. Alimusriekti bođii dasa ahte murrenvuoigatvuohta lei massojuvvon go lei «gollan nu guhkes áigi das rájes go stáhta áibbas duodas vuodđudii iežas dábálaš vuovdeeaiggádin, ahte dát dilli áigá juo lea sajáiduvvan». Alimusriekti bijai vuodđun ahte lei sáhká uhcim 150 ja soaitá 200 jagi áigodagas.

Thor Falkanger ja Aage Thor Falkanger ovdandoallaba ahte sáhtta leat álkibut hállat sajáiduvvan dili go dološáigásaš geavahusa birra go ii leat sáhka dušše fysalaš geavahusa ja rievttálaš disposišuvnnaid birra laktasan dihto eanabihtáide, muhto gos maiddá leat viidábut govahallamat lágaid, láhkaásahusaid ja hálddahaslaš geavada bokte.¹¹⁹ Oкта govvádus lea guoskevaš Kárášjoga dillái, gos stáhtas leamaš alddis uhccán geavahus, muhto goas stáhta nuppi beales lea dovddahan eaiggáduššanvuođa eatnamii lágaid, muddemiid ja opmodatháldduid bokte. Datte lea eará girjjálašvuođa ovdandoallan ahte ferte álbmogis Finnmárkkus leamaš váttis diehtit goas stáhta oamastanráđastalai ja goas fas hálddašánválddi fas doaimmahii. Gunnar Eriksen ovdamearkka dihii ovdandoallá ahte hálddus mii lea eanaš rievttálaš lágan ii leat váikkutkeahtta iige mearkkaškeahtta eaiggáduššanvuoigatvuođa gažaldahkii, muhto ferte baicce árvvoštallat ahte stáhta ráđđejupmi ollislašárvvoštallama mielde lea leamaš nu viiddis ja eksklusiivva ahte dat sáhtta vuodustit dievas priváhtarievttálaš eaiggáduššanvuoigatvuođa.¹²⁰ Sihke Gunnar Eriksen ja Ernst Nordtveit oaivvildeaba ahte berrešii leat várrogas dohkkeheamis sajáiduvvan riektedili sierra vuoigatvuođavuodđun. Dát mearkkaša čielgasit vára ahte dohkkeha ortnegiid maid dat gievrramus oasehas lea bággehan.¹²¹

Eanetlogu vuolggasadjin Finnmárkkuopmodaga vejolaš eaiggáduššanvuoigatvuođa gažaldahkii, lea ahte stáhta ráđđejupmi ferte leat leamaš anus guhkes áiggi nannosit ja dihto sisdoaluin, ja ráđđejupmi ferte leat dagahan ahte lea čuožžilan ja áiggi badjel cieggan báikkálaš áddejupmi ahte stáhtas lea riekti dán ráđđejupmái.

Sajāiduvvan riektediliid oahpu vuolggasajiin konkluderii riektejoavkku eanetlohku Sámevuoigatvuođalávdegottis dainna ahte stáhta eaiggádušai matrikulerekeahtes eatnama Finnmárkkus.¹²² Eanetlogu mielde lea Sis Finnmárkku álbmot joatkán geavahemiin eatnama eanaš nie go ovdal « fortsatt med å bruke grunnen stort sett som før» 1751 manngilge, muhto atná sin boasttooinnolaš stáhta ráđđejupmi dohkkeheami dego muhtinlágan vuoigatvuođajávkadeaddji passivitehtan. Eanetlogu mielde lea dát dagahan ahte dat vuoigatvuohta mii sámi servodagain leaččai 1751:s lea manahuvvui, ja dassáigo stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta lei ásahuvvon cieggan dillin «juo ... 1960-logus». nugo Finnmárkokommišuvdna lea ovdandoallan, de ii vuodđut datte dát árvvoštallan dárkilat

¹¹⁹ Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, Tingsrett, 9. utgave, 2022, s. 401

¹²⁰ Gunnar Eriksen, *Dološáigásaš geavahusa*, 2008, side 303

¹²¹ Ernst Nordtveit, Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom, i Gunnar Bergby mfl., Lov, sannhet, rett. Norges Alimusriekti 200 år, Universitetsforlaget, 2015, s. 771, Juridika

¹²² NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmárkku*, side 259 flg.

iskkkadeapmái dasa makkár disposišuvnnaid stáhta duodas lea doaimmahan sis Finnmarkkus dahje Kárášjogas, iige baicce konkrehta árvvoštallamii álbmoga geavahusa ja riekteoainnuid birra.¹²³

Unjárgga duomus deattuhii Alimusriekti nannosit ahte «stáhta 1775 rájes ja miehtá 1800-logu čájehii sakka doaimma opmodagaid ja vuoigatvuođaid čujuhettiin nággoguovllus», vrd. HR-2018-456-P 142. teakstaosiin. Meahcceduopmostuollu lei duomustis vuodđudan dasa ahte ii vuhtto stáhtalaš doaibma nággoguovllus ovdal 1872. Lea gal nu ahte Alimusrievtti árvvoštallama vuodđun ledje maiddá duodaštusat mat ovdal eai lean ovdanbiddjojuvvon Meahcceduopmostullui, ja ahte Meahcceduopmostuollu veaháš bastileabbo meroštalai meahci nággoguovllu go dan maid Alimusriekti dagai, vrd. goappašiid duopmostuoluid nággoguovllu duomuid álggus diediheami. Beroškeahttá das eanetlohku guorrasa Finnmarkkokommišuvnna árvvoštallamii ahte Alimusriekti Unjárgga duomus deattuhii garrasat stáhta disposišuvnnaid go maid Meahcceduopmostuollu dagai duomustis.¹²⁴

Dainna vuolggasajiin ferte konstateret ahte eai lean makkárga čielga eanaoamastanhálddud stáhta beales Kárášjogas áiggis ovdal 1775 eanaresolušuvnna. Gitta 1863 rádjái, dalle go resolušuvdna lei doaimmas, de stáhta eaiggátráđdejumit illá vuhttojedje stáhtalaš disposišuvnnaid bokte guovlluid eatnamiid ja valljodagaid hárrái. Stáhta merrenárjja Kárášjogas lea nappo sakka earálágan go dilli nugo Alimusriekti gávnnašii dan leat Unjárggas vástideaddji bajis. Finnmarkkokommišuvdna lea ovdandoallat ahte eai leat doaladumit dasa ahte báikegoddeálbmot Kárášjogas dán áiggis atne disposišuvnnaid dovddaheamesn stáhtalaš priváhta oamastanráđastallama. Ankkke ferte dát gustot go álbmogis eatnašat ledje sámegiellháldit ja 1775- resolušuvnna mearrádušat eai olus geavahuvvo.¹²⁵ Dat čállosat mat leat ovdanbiddjojuvvon Meahcceduopmostullui ii bearit eará árvvoštallama.

1863 rájes lea stáhta eanavuovdinlágas eará lágat ja lálkaovdabargguin julggaštan iežas Finnmarkku vuovddekeahtes eatnamiid eaiggádin. Stáhta háldii eatnamiid ja valljodagaid Kárášjogas stuorát mahtodagas gaskal 1863 ja 1902 go ovdal 1863 eanavuovdinlága fápmuiboahhtima. Stáhta disposišuvnnain ledje goitge sisdoallu mii sidjiide addá ráddjejuvvon deattu árvvoštallamis ahte leago sajáiduvvon stáhtalaš eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda sajáiduvvan riektedili hámis. Easka 1880 rájes lea dat mii olgomáilbmi guvlui orro stáhtalaš oamastanráđastallan Kárášjogas oaččui dihto mahtodaga ja dihto nannodaga, muhto opmodatčujuhemiin ledje viehka biedggus láganat ovdal 1902. Lea nappo manjil 1902 áiggis ahte stáhta disposišuvnnain lei dakkár mahtodagas ja sisdoaluin mii livččii sáhttan heivet ásaht stáhtalaš eaiggáduššanvuoigatvuođa sajáiduvvan riektedillin. Čujuhuvvo dalle

¹²³ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 202

¹²⁴ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 186

¹²⁵ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 189

Finnmárkokommišuvdna čađamannamii eanaopmodatháhkamiid ja stáhta eará disposišuvnnaide dán bajis.¹²⁶

Eanetlohku oaivvilda seammago Finnmárkokommišuvdna ahte ankke Sámevuoigatvuodálávdegotti mandáhta hábmen 1980:s ferte bidjat goabbatoaivilvuoda dasa guđe stáhtalaš disposišuvnnat mat livččii guoskevaččat árvvoštallamis ahte leago stáhta eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda Kárášjogas cieggan dilli¹²⁷ Lávdegoddi galggai čielggadit vuoigatvuodadili riikka árbevirolaš sámi geavahanguovlluin oppalaččat ja Finnmarkkus erenoamážit, juoga mii orro dovddasteamen stáhta beales ahte ankke oasit Finnmarkku vuovddekeahtes eatnamiin sáhttet leat eará eaiggádat go stáhta. Dát beariha ahte stáhtalaš disposišuvnnat 1980 maŋŋil eai sáhte deattuhuvvot. Sáhttá maiddái ákkastallat ahte goabbatoaivilvuoda ferte hoigaduvvot maŋŋelebbui go 1980. Nugo boahtá ovdan Sámevuoigatvuodálávdegotti mandáhtas, de 1950-rájes ja ovddasguvlui dađis eanet jerrojuvvui stáhta geažehis oamastanráđastallama lobálašvuoda Finnmarkkus.¹²⁸

Áigeguhkkodat gitta 80 jagi vuolggasajis deavdá áigeavttu ásahit sajáiduvvan riektedilli , muhto ferte árvvoštallat ollislaččat. Nugo Finnmárkokommišuvdna lea mearkkašuhttán, eai leat dán ovdal ja maŋŋil disposišuvnnat mearkkaškeahttá, muhto lea erenoamážit dán bajis ahte mihtilmas priváhtarievttálaš disposišuvnnat ledje nugo eatnamiid vuovdin ja lihttoláigoheamit, niittuid lihttoláigohemiid ja ealáhusguoski vuovdedoalu sáhttet sisdoalu ja mahtodaga ektui buohtastahttot dainna mii livččii lunddolaš vástideaddji guovllu eaiggádii.

1902 rájes 1965 rádjai lassánedje čielgasit stáhtalaš disposišuvnnat mat šlájaset mielde lea oamastanráđastallama vuodđu. Opmodatmihtidemiid ja lihttoláigohemiid lohku lassánii golmmageardásažžan vuollel njeallje jagis gaskal 1863 ja 1902, gitta badjel 12 jagis gaskal 1902 ja 1965. Erenoamážit gaskal 1948 ja 1965 lei olu doaibma go gaskamearálaččat jagis ásahuvvo dahje lihttoláigohuvvo badjel 25 opmodaga. Dasto lassánii ládjolihttoláigguid lohku birrasii 30 rájes gitta 1902 rádjái vel 150 gaskal 1902 ja 1965. Stáhta álggii dán bajis maiddá ealáhuslaš vuovdedoaluin. Vuovdojuvvon eatnamat Kárášjogas eai datte leat eanetgo sullii 92 njealgehaskilomehtera, dahje 1,7 proseantta gieldda eatnamiin. Stáhta priváhtarievttálaš ráđđejupmi eatnamiin mat eai leat leamaš mihtiduvvon ja vuovdon priváhta, gal lea leamaš olus. Nugo Finnmárkokommišuvdna čujuha, de lea stáhta vuovdin ja lihttoláigoheapmi eatnamiid maiddá gaskal 1902 ja 1965 lea servodatlaš stivrema čielga dáhpáhus/oassi. Ii dán bajisge lean doaibma stáhta boađuid deasttaid duogášákkain, muhto láhčin dili eanadoalloovdáneapmái. Dasa lassin lei koloniserendeasta ja

¹²⁶ Finnmarkskommisjonenens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 197

¹²⁷ Finnmark

Finnmarkskommisjonenens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 187

¹²⁸ Finnmarkskommisjonenens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 188

dáruiduhttindeasta guovddážis, juoga mii muhtin muddui ráddje stáhta eanaluobahemiid deattu.¹²⁹

Eanetlohku leago nugo namuhuvvon árvvoštallan nu ahte Kárášjoga álbmot lei sajáiduhtán eaiggáduššanvuoigatvuoda nággoguovlu go stáhta disposišuvnnat šadde eará mahtodagas ja sisdoaluin mat sáhttet leat heivvolaččat sajáidahttit stáhtalaš eaiggáduššanvuoigatvuoda sajáiduvvan riektedillin, ja ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkal nr. 1 eaktu opmodat- ja hál dovuoigatvuodát nággoguovllus ferte atnit devdojuvvon. Datte lea gažaldat ahte leago báikegoddeálbmoga ráđđejupmi nággoguovllus guston doarvái guhkes áiggi min áigái nu ahte ain lea gustovaš.

Interamerihkálaš olmmošvuoigatvuoda duopmostuollu lea guoskkahan dán eanavuoigatvuodaid ođastanvuoigatvuoda bistu gažaldaga oktavuodas. Sawhoyamaya Indigenous Community áššis Paraguay vuostá cealká duopmostuollu:¹³⁰

The second issue under analysis refers to whether the right to the restitution of traditional lands lasts indefinitely in time. In order to solve this matter, the Court takes into consideration that the spiritual and material basis for indigenous identity is mainly supported by their unique relationship with their traditional lands. As long as said relationship exists, the right to claim lands is enforceable, otherwise, it will lapse. Said relationship may be expressed in different ways, depending on the particular indigenous people involved and the specific circumstances surrounding it, and it may include the traditional use or presence ...

Dát ášši ii leat guorraseaddji daid čuožžovaš áššiin earret eará go áige guovdilis guovlu lei leamaš goalm mátoasehasaid hálldus badjel ovttá čuohtejagi. Eamiálbmot lei datte bisuhan anus ja čatnasumi guvlui. Eanetlohku deattu ja ođastanvuoigatvuoda dáfus bidjá interamerihkálaš olmmošvuoigatvuoda duopmostuollu sakka deattu eamiálbmoga hárvenaš gaskavuhtii sin árbevirolaš eanaguovlluide ain bissot guovllu geavahusa bokte. Nugo namuhan dás ovdal, lea Kárášjoga álbmoga čatnasupmi ja gullevašvuohta ain nanus dán guvlui.

Sámevuoigatvuodálávdegotti vuollásaš álbmotriektejoakvu čujuhii bealistis ahte jus galggaš dohkkehit opmodat- ja hál dovuoigatvuodaid ILO-konvenšuvnna 14. artihkkala mielde, de ferte ráđđejupmi leat guston min áiggi rádjai. Dát boahdá ovdan go mearrádus geavaha «occupy» vearbba preseanssas, geahča 14. artihkkala nr. 1 vuosttas čuo. Álbmotriektejoavku oaivvildii ahte dás ferte leat dihto čatnasupmi gaskal dálá diliid ja dan ráđđejupmi mii oktii lea leamaš. Sihke dohkkehit opmodat- ja hál dovuoigatvuodaid ja dohkkehit geavahanvuoigatvuoda ferte álbmotriektejoavkku árvvoštallama mielde leat

¹²⁹ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 198

¹³⁰ I/A Court H.R., Case of the Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay. Merits, Reparations and Costs. Judgment of March 29, 2006. Series C No. 146, avsnitt 131

doarvái jus dat geavahus mii doarjaluvvo vuoigatvuodá vuodđun, leat guston «min čuohtejagi» áigái, namalassii 1900-lohkui.¹³¹

Nugo Finnmarkkokommišuvdna lea čujuhan ii soaitte gáibiduvvot dárkileabbo dan guoskkahit. Seamma láhkai go gažaldat ahte leago sajáiduvvan riektedilli, de lea dát ollislašárvoštallama duohken. Kárášjoga álbmoga geavahus lei ráđđejeaddjin gitta daid álgo logijagiid maŋŋil nuppi máilmmisoađi, ja dán bajis álbmot, earret vuovddi ávkkástallama, maiddái báikkálaš valljodatávkkástallamis mearkkašahti stivrema. Vaikke stáhta dađi mielde gustogođii ja álbmot lea vuhtii váldán stáhta disposišuvnnaid, de lea báikkálaš geavahusas ain mealgat mahtodat. Dasto leat daid báikkálaš riekteoainnuin ahte eatnamiid ja meahccevalljodagaid vuoigatvuodta gullá báikegoddeálbmogii iige stáhtii, ain nanus.¹³² Kárášjoga olbmot leat dađistaga váldán vuhtii stáhta disposišuvnnaid iešguđet oktavuodain. Ii oro gal nu ahte lea leamaš čielga ovtamielalaš oaidnu guhkit áiggi ii stáhta iige giliolbmuid beales ahte stáhta dat eaiggádušai daid vuovddekeahkes eatnamiid Kárášjogas, ii datte oro leamen. Sihke áššedovdi gieddeguorahallan ja dieđut Finnmarkkokommišuvdna gulaskuddančoahkkimiin ja duodaštansihkkarastinjearahallamiin, beariha ahte báikkálaš riekteoainnut leat leamaš nannosat.¹³³

Nugo namuhuvvo lea ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás ođastandoaibma. Dát ferte mearkkašit ahte sullii 70–80 jagáš stáhtalaš ráđdejupmi sullii 1900 rájes – mas ii leat leamaš ovttačilggolaš oamastanráđastallamma hápmi, muhto mas maiddái lea leamaš servodatlaš stivrema mearkkašahti oassi – ii leat doarvái dasa ahte stáhta sáhtta atnit leat ásahan eaiggáduššánvuoigatvuodta dán guovllu badjel cieggan dillin.

Dát guoská vuovdáige. Finnmarkkokommišuvdna raporttas boahtá ovdan ahte stáhta 1850-logu loahpa rájes doaimmahii viehka olu vuovddi geavaheami hárrái. Čáhputduomus deattuhuvvui ahte stáhta disposišuvnnat álbmoga vuovddi geavahusa ektui lei eanet almmolašrievttálaš ja priváhtarievtálaš hápmi. Vástideaddji gusto Kárášjohkii, gos dat disposišuvnnat mat gustojedje álbmoga vuovdegeavahussii ovddemuš ledje meannomuddema ja valljodatseailuheami lágánat iige mihtilmas priváhtarievtálaš hámis. Stáhta iežas vuovdedoallu lei eará dilis, muhto oáččui easkka veaháš mahtodaga 1950-logus. Eanetlohku guorrasa datte Finnmarkkokommišuvdna árvvoštallamii ahte eahpiduvvo livččii go álbmotrievttálaččat doallelaš bargat earuin mas bistilis stáhtalaš vissis valljodaga geavahus sáhtta ásahtit stáhtalaš eaiggáduššánvuoigatvuodá árbevirolaš eamiálbmotguvlui, dahje erenoamáš stáhtalaš geavahanvuoigatvuodta dán valljodatávkkástallamii. ILO-konvenšuvdna dajaldat «lands» fáttmasta vuovddige. Danne sáhtta váttis oamastit duhto osiid vuovddis árbevirolaš eamiálbmotguovlluin, dahje vissis muorrašlájaid, iige leat

¹³¹ NOU 1997: 5 kapittel 3.3.9

¹³² Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s.204.

¹³³ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 201

seamma rievttálaš sajádat konvensuvnna mielde go vuovdi muđuid dahje dat eará eanaguovllut.¹³⁴

Eanetlohku árvvoštallá čoahkkáigeassit nu ahte stáhta disposišuvnnat eatnamiidda ja valljodagaide Kárášjogas lea, earret 1902 ja 1965 gaskasaš jagiid, leamaš viehka ráddjejuvvon mahtodagas, seammás go báikegoddeálbmoga geavahus lea jotkojuvvon gitta dáláži. Stáhta ráđđejupmi nággoguvlui ii leat leamaš doarvái guhkes áiggi iige dakkár sisdoaluin ja dakkár nannodagain ahte lea čuožžilahttán ja áiggi badjel cieggan báikkálaš áddejupmi ahte stáhta riekti lea dát ráđđejupmi. Disposišuvnnat leat sakka muddui leamaš almmolašrievttálaččat, eaige leat veahkehan ásaht doarvái govda dohkkeheami stáhtii priváhtarievtálaš eanaeaiggádin báikegoddeálbmoga gaskkas. Báikkálaš riekteoainnut dasa ahte eatnamiid ja meahccevalljodagaid vuoigatvuohta gullá báikegoddeálbmogiid iige stáhtii, lea ain nanus Kárášjogas.

Báikegoddeálbmoga oktasaš eaiggáduššánvuoigatvuohta nággoguvlui bissu ja gusto daid eatnamiidda maid Finnmarkkuopmodat oáččui sirdojuvvot Statskog SF:s Finnmarkolága fápmuiboahtimis. Earret dán leat eatnamat mat leat vuvdojuvvon priváhta olbmuide dahje mat vuoigatvuođakártenbarggu bokte Finnmarkoláhka mielde leat dahje čilget leat earáide gulli go Finnmarkkuopmodahkii. Eanetlohku guorrasa Finnmarkokommišuvnna árvvoštallamii ahte báikkálaš vuoigatvuođas Kárášjogas oktasaš eaiggáduššánvuoigatvuođa hápmi sidjiide guđet gullet vuoigatvuođaguoddiid biirii, ja ahte lea sáhka dievas eaiggáduššánvuoigatvuođas.¹³⁵ Mo guovllu galgá hálddašit, ii gula dáid áššiide.

Eanetlohku ii oainne dán maŋŋil ahte ii dárbbášuvvo dárkilat guoskkahit ON`nállevealahan-konvensuvnna 5. artihkkala d) v.

Vuoigatvuođasubjeakta

Dan guovtti áššečuoččaldahttima vuodul mat leat čuoččaldahttojuvvon, šaddá gažaldahkan ahte boahtá go eaiggáduššánvuoigatvuohta buorin buohkaide gielddas vai gieldda sámii álbmogii.

Eanetlohku lea konkluderen ahte Kárášjoga álbmot dološáigásaš geavahusa bokte lea rábidan eaiggáduššánvuoigatvuođa nággoguvlui. Orro doarvái čielggas ahte lei sámii álbmot dat álgoálgosaš vuoigatvuođaguoddi Ávjovári siidda olbmuide. 1720-logus fárrejedje kveanat Kárášjohkii. Kveanat válde mielde sin geavahanvieruid ja ásaiduvvo bissovaččat Kárášjoga lahkosi. Geavahanvuogit maidda dalle oahpástuvai lei šibitdoallu ja gieddeguolbaniid ávkástallan, lea báidnán Kárášjoga servodaga. Kveanat dađistaga

¹³⁴ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 201

¹³⁵ Finnmarkskommisjonens rapport fra Karasjokfeltet, bind 1, s. 207

searváduvve sámi servodahkii, ja 1800-logu álggus ledje sirddolaččain dat maŋisboahttit geat ain ásse Kárašjogas eanaš sámegeiella beaivválaš giellan.

ILO-konvenšuvdna nr. 169 14. artihkal máinnaša bealistis eanavuoigatvuodaid vuoigatvuodasubjeavttaid «guoskevaš álbmot», ja gokčá dainna sihke eamiálbmoga ja čeardaálbmoga. Dát gaiku dan guvlui ahte eaiggáduššanvuoigatvuodaid galgá dohkkehit sámiid vuoigatvuodat daid guovlluin gos árbevirolaččat leat ássan dákkár guovlluin. Konvenšuvdna 34. artihkal datte čáhkke heivehanmunna konvenšuvdna doibmii bidjamii, datte ii dan láhkai mii lea vuostá konvenšuvdna ulbmila dahje vuostá čielga njuolggadusaid dan ovttaskas mearrádusain.

Sihke Sámevuoigatvuodálávdegotti ja Justiisadepartementta álbmotriektejoavku lea vuodđudan dasa ahte ILO-konvenšuvdna mearrádusat vuoigatvuodaid dohkkeheapmi birra eai hehte ahte dat oktasaš vuoigatvuodat mat dohkkehit lasihuvvojit olles álbmogii dan guovllus gos riektvuodđudeaddji geavahus lea leamaš. Nugo Finnmárkokommišuvdna lea ovdandoallan, de eai leat makkárge doaladumit ILO-orgánaid giehtaduššangeavadii man vuodul jáhkešii eará. ILO áššedovdilávdegoddi (CEACR) lea cealkán 2004 dárkoncealkámušastis Norgii.¹³⁶

The Committee notes the need to guarantee the land rights of both the Sami and non-Sami populations of the region, and recognizes that the solution must be fair, and perceived as fair, for both parts of the population. The Convention recognizes special rights for indigenous and tribal peoples in view of the vulnerability of their traditional way of life to the loss of land rights on which it is based, and the long occupancy that they often have practiced. The Convention does not, however, contemplate depriving other parts of the national population of the rights they have also acquired through long usage.

Cealkámuša ferte jáhkkimis áddet nu ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 dohkkehit erenoamáš vuoigatvuodaid eamiálbmogiidda dan ektui ahte sin árbevirolaš eallinvuohki lea rašši. Eanavuoigatvuodat leat dán oktavuodas mávssolaččat eamiálbmogiid joatkka leahkimii, mii lea smihttojuvvon konvenšuvdna 13. artihkkalis. Lávdegoddi cealká datte ahte eanavuoigatvuodat sihke sámiide ja earáide fertejit gáhttejuvvot. Eai dát gal vealtameahttumit galgga leat ideanttalaččat, muhto jus vuoigatvuodaid lea rábidan ja áimmahuššan searvevuodas, lea lunddolaš bidjat vuodđun ahte vuoigatvuodat leat seamma sihke sámiide ja earáide. Dát čuovvu lunddolaš áddejumis maŋimus cealkaga dadjanvuogis ekspeartalávdegotti bájuhuvvon teakstabihtás. Cealkámuša galgá áddet nannemin áddejumi ahte ILO-konvenšuvdna ii hehte ahte sámi vuoigatvuodaid sáhtá dohkkehit oktasaš vuoigatvuodaid hámis olles dan álbmotbiriin mat leat rábidan ja áimmahuššan vuoigatvuoda.

¹³⁶ Jf. NOU 1997: 5 side 41–42, Ot.prp. nr. 53 (2002–2003) side 88 og Observation, (CEACR), adopted 2003, published International Labour Conference 92nd Session 2004, Indigenous and Tribal Peoples Convention (No. 169) – Norway (Ratification: 1990) avsnitt 21

Nugo Sámevuoigatvuodálávdegotti álbmotriektejoavku čujuhii, de leat dološvierut ja riekteoainnut guoskevaš eamiálbmotjoavkkus dehálaš momeantan árvvoštallamis ahte mo vuogitvuodasubjeavtta galgá meroštallat, vrd.. ILO-konvenšuvnna nr. 169 8. artihkkala.¹³⁷ Finnmarkkommišuvnna mielde ii leat ii duođastansihkkarastinjearahallamiin iige gulaskuddančoahkkimiin boahtán ovdan mihkkege mii bearihivččii ahte lea leavvan riekteoidnu ahte báikkálaš vuogitvuodát dušše gullet gieldda sámi álbmogii. Nugo kommišuvdna čujuha, de dat doadjá historjjálaš ja rievttálaš jotkkolašvuoda jus Kárašjogas dál galggašii earuhit gaskal sámiid ja earáid valljodatgeavahusa geavaheami ja báikkálaš eaiggáduššánvuogitvuoda oasi vuogitvuodaid ektui.

Dat eaiggáduššánvuogitvuodta mii doahpaga dálá áddejumi mielde lea rábidan álbmot Kárašjogas, orro muhtinlágan vuogitvuodta maid leat rábidan searvevuodas, sámit, kveanat, dálonat ja boazosámit. Norgga álbmoga oassi lea ođđasat áiggis, muhto siige leat gullan mehciid gevaheaddjiid ja vuogitvuodaguoddiid birii. Dilit orrot nappo leamen nu ahte eará ássitge go sámit leat váldán oasi báikkálaš valljodatávkkástallamis ja báikkálaš riekteoidnu, main maid leamaš mearkkašupmi dasa ahte stáhta ii sajáiduhttán eaiggáduššánvuogitvuoda nággoguvlui cieggan dillin. Ii mihkkege bearit ahte árbevius lea leamaš boatka ahte eará ássitge go sámit leat oasálastán báikkálaš valljodatávkkástallamis. Dát vástida dan árbevirolaš vuolggasadjái norgga rievttis ahte oktasaš vuogitvuodát gullet searvevuoda miellahtuide. Guđet jovkui gullet, lea vuogitvuodas oassi nu guhká go sii leat oassi dan joavkkus mas lea vuogitvuodta, muhto ii fal maŋŋil go leat das geassádan.. Dát vuogitvuodta gullá buohkaide guđet áiggis áigái leat čáliuvvon ássanbáikečujuhusain Kárašjogas.

Loahppaboáđus

Meahcceduopmostuolu eanetlohku konkludere dainna ahte eaiggáduššánvuogitvuodta nággoguvlui gullá buohkaide guđet áiggis áigái leat čáliuvvon ássanbáikečujuhusain Kárašjogas, ja nu ahte sis lea seamma oassi vuogitvuodas. Eaiggáduššánvuogitvuodta siskkilda daid eatnamiid maid Finnmarkkuopmodat oaččui sirdojuvvot Statskog SF:s Finnmarkolága fápmuiboahtimis, earret eatnamiid maid maŋŋil lea vuodán priváhta olbmuide, ja velá earret eatnamiid main eaiggáduššánvuogitvuodta mii Finnmarkolága mielde vuogitvuodakártenbarggu geažil lea sirdojuvvon, dahje gokko čielggaduvvo ahte eaiggáduššánvuogitvuodta galgá sirdašuvvot Finnmarkkuopmodagas earáide.

Uhcitlohku

Uhcitlohku (Nervik ja Solheim) oaidniba ášši veaháš earáláhkái go Meahcceduopmostuolu eanetlohku. Uhcitlohku čállá oanehis vuoduštus árvvoštallamisttis.

¹³⁷ NOU 1997: 5 kapitell 3.3.5

Uhcitlohku lea ovttaoaivilis ahte báikegoddeálbmot 1751:s ledje rábidan alcceseaset nana vuoigatvuoðaid eatnamiidda. Mo dáid vuoigatvuoðaid galgá kategoriseret dálá rievttálaš tearpmiid mielde, lea váttis gažaldat. Vuodđun biddjojuvvo ahte eaiggáduššánvuoigatvuoða doahpagis lei 1751:s viehka eahpečielga dahje eará sisdoallu og mii dál lea.

Uhcitlohku sáhtta vuolggasadjin juohkit eanetlogu áddejumi ahte Ávjovári siidda vuoigatvuohta dán áigemuttus masá sáhtii kategoriseret «skattemannarätt» nugo dan lea Högsta Domstolen válddahallan Vearroduottarduomus.

Seammás deattuha uhcitlohku ealáhusstruktuvrra rievdadusaid 1600- ja 1700-logus mealgat eanet go eanetlohku¹. Johtti boazodoalu laskan jahkásaš johttimiiguin gaskal rittu ja siseatnama mearkkašii sakka muddui nuppástusaid nággoguovllu geavahusa. Dát rievdan geavahus beariha ahte ii leat vuodđu konkluderet ahte Ávjovari siidda geavahus lei eksklusiivva.

Beroškeahttä ahte sáhttago dievvasit kategoriseret báikegoddeálbmoga vuoigatvuoðaid eatnamiidda 1751:s dego «skattemannarätt», de lea čielggas ahte «skattemannarätt» attii mearkkašahtti láivvut riektesuodjalusa go dálá eaiggáduššánvuoigatvuohta. Uhcitlogu árvvoštallama mielde ii lean báikegoddeálbmogis 1751:s duohta iige rievttálaš ráđđejupmi nággoguvlui maid sáhtta dássidit dálá eaiggáduššánvuoigatvuoða doahpaga áddejumiin. Mearrideaddji šaddá danne mo dát vuoigatvuohta lea ovdánan min áiggi rádjai, ja erenoamáš mearrideaddjin lea mo ovdáneapmi lea leamaš daid guovlluin gos ođđaáigásaš eaiggáduššánvuoigatvuoða doaba sierrana «skattemannarätten» doahpagis.

Ášši váldogažaldat lea danne ahte leago báikegoddeálbmot ráđđen nággoguovllu dego sii ledje eaiggádat, vrd. Stiertnáduomu (HR-2016-2030-A) avsnitt 96. osiin. Árvvoštallamis ahte leatgo sajáiduvvan vuoigatvuoðat dološáigásaš geavahusa bokte ferte geavvat govda ja seagáš árvvoštallama vuodul. Báikegoddeálbmoga láhttenvuohki ja áddejupmi fertejit biddjot vuostá earáid disposišuvnnaid, ja mat orrot dego eaiggáduššánvuoigatvuoða doaimmaheapmin, buo. Unjárgga duomu (HR-2018-456-P) 147. teakstaosiin. Dainna árvvoštallamiin ii sáhte leat beroškeahttä daid disposišuvnnain maid stáhta lea dahkan dainna vuoduin ahte lea ádden leat eaiggádin, vaikke dat vejolaččat manjil čájehivččii dan leat eahpelihkostuvvan. Báikegoddeálbmoga geavahusa ja riekteoainnuid árvvoštallan galgá leat sámi eavttuin, jf. ILO-konvenšuvna nr. 169 8. artihkkala. Ii leat nappo makkárge sierramielalašvuohta gaskal eanetlogu ja uhcitlogu rievttálaš vuolggasajis.

Lige dallege go joavdá báikegoddeálbmoga ja stáhta disposišuvnnaid duohta geavahusa hárrái, ii leat sierramielalašvuohta gaskal eanetlogu ja uhcitlogu. Álbmoga geavahusa ja riekteoainnuid ja stáhta ja earáid disposišuvnnaid duohta govvádusa ektui, sáhtta uhcitlohku nappo dievvasit čujuhit eanetlogu govvádussii.

Uhcitlohku ii datte sáhte dievvasit guorrasit eanetlogu árvvoštallamiidda. Guovddážiis dás leat čuovvovaš áššedilit:

Vuosttažettiin ii leat uhcitlogu árvvoštallama mielde manjil duođaštusovdanbuktimi váldodovdu ahte geavahus ja riekteoainnut eai doarvái muddui govve oktasaš vuoigatvuođa olles nággoguvlui, nu go ovdamearkka dihtii lei Čáhput-áššis, vrd. Rt-2001-1229 1232-1235. siidduid (1252. siiddus). Uhcitlohku¹ nappo ii sáhte oaidnit ahte doarvái muddui lea leamaš oktasaš valljodatávkkástallan, iige álbmot leat eaiggádstán oktasaččat dán guovllu. Dáloniid geavahus ja riekteoainnut leat, nugo uhcitlohku¹ dan árvvoštallá, vuosttažettiin leat čatnasan gieldda iešguđet giliid lagašguovlluide. Dáloniid geavahus ii leat leamaš dal nu stuorra mahtodaga olggobeale gili lagašguovllu, ja uhcitlohku¹ iige sáhte oaidnit ahte mange muddui lea leamaš makkárga oktasaš geavahus giliid gaskkas. Boazodoalu geavahusa dáfus, lea eanetlogu árvvoštallan ahte boazodilli lea geavahan guovllu siiddaideaset vuodđun. Boazodili geavahus ii leat doarvái doaimmahuvvon oktasaš searvevuhtan ii giliid dáloniiguin iige ovtas eará siiddaiguin.

Nuppi beales árvvoštallá uhcitlohku¹ ahte ferte sakka deattuhit stáhta mihtilmas eanaoamastanháldduid čáledettiin sadjelihpuid, ámtaduođastusa ja erenoamážit eanaoamastanduođastusaid/ lihttoláigguid jna. nugo Meahcceduopmostuolu duomus lea válddahallon. Ii dásge leat makkárga sierramielalašvuohta dan duohta válddahallamis, muhto uhcitlohku árvvoštallá ahte stáhta dáid disposišuvnnaiguin áiggi badjel lea julggaštan oamastanráđastallama disposišuvnnaid bokte, mat sin šlájasa ii sáhte ovttastahttit dainna ahte eaiggáduššanvuoigatvuohta eatnamiidda galggai gullat báikegoddeálbmogii. Uhcitlogu¹ váldodovdu ahte stáhta oamastanráđastallan eanaš lea báikegoddeálbmot doahttan. Buohtastahttima dihtii de stáhta oamastanráđastallan eai doahttan giliolbmot Čáhputáššis. vrd. Rt-2001-1229 1232-1235. siiddu (1252. siiddu).

Uhcitlogu loahppabođus lea dán mielde ahte báikegoddeálbmot ii leat rábidan eaiggáduššanvuoigatvuođa nággoguvlui, nu ahte ii oktage áššečuoččuheaddjjoavkkuid gáibádusain sáhte leat Nággoguvlui, nu ahte ii oktage áššečuoččuheadjjiid gáibádus sáhte kan føre frem.

Áššegolut

Goappašiid áššiid áššegoluid mudde Finnmarkoláhka § 43. § 43 *nuppi lađđasa vuosttas čuoggá* mielde galgá stáhta máksit oasehasaid dárbbaslaš áššegoluid daid háviid go Finnmarkkuopmodat lea vuosttildan loahppabohtosa Finnmarkkokommišuvnnas ahte priváhta oasehasas leat eatnamiid vuoigatvuođat, ja dat priváhta oasehas čuoččáldehtá ášši Finnmarkkuopmodaga vuostá. Jus dat priváhta oasehasii veajihuvvo Finnmarkkokommišuvnna raporta iige vuoigatvuođasirdin boade áigái šiehtadusa bokte, de priváhta oasehas álohii oázžut máksjuvvot dárbbaslaš áššegoluid ášši iskamis Meahcceduopmostuolus. Dán láhkai oázžu son čadni ja riektefámolaš mearrádusa

vuoigatvuodas. Nuppi ladđasa vuosttas čuoggá mielde máksojuvvot dárbblaš golut goappašiid oasehasaide.

Finnmárkolága § 43 goalmmát ladđasa vuosttas čuokkis diktá Meahcceduopmostuolu mearridit ahte stáhta galgá máksit priváhta oasehasa dárbblaš goluid dalle go Finnmarkkommišuvdna ii leat gávnahan ahte priváhta oasehasas lea vuoigatvuohta eatnamiidda, ja priváhta oasehas áigu čuoččálde ahtit ášši Finnmarkkuopmodaga vuostá. Goalmmát ladđasa vuosttas čuokkis lea gealbomearráduš ja sierra ii gal bija makkárga láidagiid dan ávnnaslaš árvvoštallamii maid Meahcceduopmostuollu galgá dahkat.

Finnmárkolága § 43 *goalmmát ladđasa goalmmát čuoggá* mielde sáhtá Meahcceduopmostuollu mearridit ahte stáhta galgá máksit dárbblaš áššegoluid priváhta oasehasa ovddas jus ášši mearkkašupmi oasehassii, ášši mearkkašupmi čuožžovaš ášši olggobealde dahje eará deasttat dan bearihit. Mearráduš čujuha ollislaš árvvoštallamii. «Ášši mearkkašumis oasehassii» lea dohkkehit ahte soaita leat iežasárvu oasehassii geahččalit gáibádusaidis rievttálaš proseassas Meahcceduopmostuolu ovddas, beroškeahhtá orro go áššiin færer frem. Ášši sáhtá omd. čuoččálde ahtit eahpečielga gažaldagaid vuđolaččabut rievttálaš láganin. Momeanttaid logahallan maid Meahcceduopmostuollu sáhtá deattuhit, ii leat ollislaš, vrd. «dahje eará doahhtalusat» dajaldagain. Mearráduš addá Meahcceduopmostullui hirbmat viiddis árvvu mielde beassama máksit goluid iešguđet ášši konkrehta diliid duogážiin. Čujuhuvvo Prop.155 L (2015–2016) Endringer i Finnmarksloven (áššegolut Meahcceduopmostuolu ovdii), mearkkašumi § 43:i.

Ii Finnmarkoláhka eaige lága ovdabarggut válddahala vuđolaččat ahte maid galgá oasehassii atnit «dárbblaš gollun». Riidolága § 20-5 vuosttas ladđasa áššegoluid buhtadusa mihtideapmi ferte datte atnit dárkilat bagada árvvoštallama hárrái.

Dán árvvoštallamis galgá deattuhit ahte leago ášši mearkkašumi vuđul leamaš dárbu goluid dagahit. Golut proseassafámohassii vuolggasadjin lohkkovit dárbblaš gollun. Goappašiid áššečuoččuheadjiid joavkojuohkimat leat áššeráhkaneamis ožžon lohpadusa Meahcceduopmostuolus ahte áššečuoččuheadjiid joavkojuohkimiid goluid oktiordnenolbmui máksá stáhta nu guhká go bargu lea dárbbášuvvon áššái. Dasa lassin bohtet bearramat vihtaniidda maid oasehasat ieža leat gohččun, ja bálká priváhtabálkáhuvvon áššedovdiide. Oasehasaid iežaset mátk- ja orrungolut diggečoahkkimiid laktasan diggečoahkkimiidda sáhtá gáibidit máksit áššegollun. Čujuhuvvo Tore Schei mfl., Riidoláhka. Láhkakommentára, § 20-5, Juridika, à jour per 1. njukčamánu 2022.

Máhkarávju siida ja Norges Jeger- og Fiskerforbund leat leamaš oasehasveahkit Finnmarkkuopmodaga doarjjan goappašiid áššiin. Ii Finnmarkoláhka eaige lága ovdabarggut máinnaš dan dili ahte oasehasveahkki bohtá doarjjan muhtin oasehassii. Finnmarkoláhka dievasmahtto riidolágain dan láhkai ahte riidolága sáhtá atnit

Meahcceduopmostuolu doaimmas nu guhkás go riidoláhka heive, vrd. Finnmarkolága § 46 nuppi lađđasiin. Njuolggadusat oasehasaid birra riidolága 20. kapihttalis áššegoluid hárrái gusto vástideaddji oasehasvehkiide, vrd. riidolága § 20-1 goalmát lađđasii. Meahcceduopmostuollu lea dán mielde vuodđudan dasa ahte stáhta máksá oasehasveahki dárbblaš goluidge dán áššis, geahča UTMA-2014-164739 ášši. Dát gusto oasehasvehkiiddege goappašiid čuožžovaš áššiin.

Ášši nr. 21-086077TVI-UTMA Kárášjoga Sámiid Searvi j.ea. Finnmarkkuopmodaga vuostá

Ášši gusto vuoigatvuodaid gáibádussii mas Finnmarkkuopmodat lea vuosttildan Finnmarkkommissuvnna loahppabohtosa ahte priváhta oasehasas lea eatnamii vuoigatvuohta, ja dalle čuovvu Finnmarkolága § 43 nuppi lađđasa vuosttas čuoggás ahte stáhta máksá oasehasaid dárbblaš goluid dán áššis.

Kárášjoga Sámiid Searvi ja ea. proseassafámohasat leat dán áššečuoččuheaddjjoavkku juohkimiid olis gáibidan máksot áššegoluid oktiibuot 9 350 824,62 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin. Dáin gártá 7 664 187,50 ruvnnu bálkán proseassafámohasaide ja rievttálaš veahkkái. Bálkágáibádus sisdoallá 213 diimmu bargu dassáži go stevnnet geigejuvvui, 1285,75 diimmu stevnnega rájes váldošiehtadallama rádjái, ja 704,5 diimmu barggu ovddas gitta ášši loahpahussii. Gáibádus siskkilda dasto bálkká ja goluid 880 000 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin oktiordnenolbmui Rune Fjellheim áššečuoččuheaddjjoavkojuohkima ovddas. Gáibádus siskkilda maiddái barggu ja goluid áššedovdi vihtana Steinar Pedersen ovddas 459 235,60 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin. Dat eará golut guske mátk- ja orrungoluide proseassafámohasaide ja rievttálaš veahká, goluide vihtaniidda ja čoahkkinlatnjii, ja dulkomii ja jorgaleapmái, buot oktan lassiarvodivadiin.

Meahcceduopmostuollu árvvoštallá nu ahte dát golut leat dárbbasuvvon. Ášši guoská prinsihpalaš gažaldahkii eaiggáduššanvuoigatvuođa birra mas leat olu sihke historjjálaš ja rievttálaš čállosat. Dát lea gáibidan olu proseassafámohasain ja áššečuoččuheaddjjoavkku juohkins oktiordnenolbmos áššeráhkkanemis lámčimii ja struktureremii daid duohta ja rievttálaš gažaldagaid maid ášši čuoččálldahtá. Historjjálaš čielggadeami maid áššedovdi vihtana Steinar Pedersen lea čállán, lea dievas, ja lea čielgasit leamaš áššái guoskevaš. Oasehasaid ja vihtaniid golut, maiddái áššedovdi vihtana, orrot govttolaš ja dárbbášlaš golut. Proseassafámohasat leat váldán vuostá ovdagihtii mávssu 4 589 198,70 ruvnnu. Rune Fjellheim lea oktiordnenolbmui vuostá váldán ovdagihtii mávssu 648 750 ruvnnu. Stáhta máksá dalle 9 350 824,62 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin Kárášjoga Sámiid Searvái j.ea. ášši dárbbášlaš goluid ovddas. Dás gessojuvvo ovdagihtii máksu proseassafámohasaide ja oktiordnenolbmui oktiibuot 5 237 948 ruvnnu. Báhcán 4 112 876

ruvnnu galgá máksit dán áššečuoččuheaddji joavkojuohkima advokáhtafitnodahkii Lund & Co.

Advokáhta Frode A. Innjord lea Finnmárkkuopmodaga bealis gáibidan máksit 8 059 731,90 ruvnnu oktiibuot áššegoluid ovddas goappašiid áššiid ovddas. Dás gártá 7 528 312,50 ruvnnu bálkán proseassafámohassi ja rievttálaš veahkkái. Bálkágáibádus siskkilda 197,50 diimmu barggu gitta dassázii go ovddiduvvui vástádus, 1039,25 diimmu vástádusa rájes válđošiehtadallama rádjai, ja 370 diimmu gitta ášši loahpahussii. Gáibádus siskkilda maiddái barggu ja goluid áššedovdi vihtanii Jens Petter Nielsen 226 113,62 ruvnnuin oktan lassiárvodivadiin. Dat eará golut gusket proseassafámohasa, rievttálaš veahki, oasehasovddasteaddji Jan Olli ja vihtana Erik Sundland mátkkoštemiid ja orrumiidda. Advokáhta Håvard Aagesenas lea leamaš oktiordnen doaibma Finnmárkkuopmodaga ovddas válđošiehtadallama botta, ja lea gáibidan máksit mátke- ja orrungoluid sutnje 52 443,60 ruvnnu..

Čujuhettiin árvvoštallamiidda maid leat dahkan áššegoluid hárrái áššečuoččuheaddji joavkojuohkimii dán áššis, árvvoštallá Meahcceduopmostuollu nu ahte Finnmárkkuopmodaga golut leat dárbbasuuvvon. Áššedovdi vihtan Jens Petter Nielsen bođii Kárašjohkii beavvi ovdal go galggai čilget, muhto son buohccái, ja su čilgehus luobai. Historjjálaš čielggadeapmi maid čálii lea datte leamaš ávkin Finnmárkkuopmodaga ráhkkanepmái, ja lea dán láhkai leamaš áššái gullelaš. Oasehasaid ja vihtaniid, maiddái áššedovdi vihtana golut orrot govttoláččat ja dárbbaslaš golut. Seamma guoská mátke- ja orrungoluide advokáhta Håvard Aagesen ovddas, guhte bargá ášševuloža luhtte. Stáhta máksá dán mielde 4 029 865 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin – mii dahká beali 8 059 731 ruvnnuin oktan lassiárvodivadiin – Finnmárkkuopmodahkii máksit dárbbaslaš goluid dán áššis.

Oasehasveahkit lea juohkán áššegoluid beliin goappáge áššiid ovddas. Advokáhta John Jonassen lea almmuhan goluid Máhkarávju siidda ovddas oktiibuot goappašiid áššiin gártat 1 340 457,50 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin. Golut siskkildit bálkká advokáhta Jonassenii oktiibuot 1 165 500 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin oktiibuot goappašiid áššiid ovddas. Bálkágáibádus siskkilda 54 diimmu barggu dassázii go julggaštuvvui oasehasveahkki, 161 diimmu oasehasveahki julggaštusa ovddideami rájes gitta válđošiehtadallamii, ja 118 diimmu ášši loahpahussii. Dat eará golut gustojit mátke- ja orrungoluide ja oasehasa bargui áššiin. Meahcceduopmostuolus eai leat makkárga mearkkašeamit dan gollobajilgovvii mii lea ovddiduvvon. Stáhta máksá dán mielde 670 228,75 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin – mii gártá bealli 1 340 457,50 ruvnnus oktan lassiárvodivadiin – Máhkarávju siidii dárbbaslaš goluid ovddas dáinna áššiin. Proseassafámohas lea vuostá váldán ovdagihtiimávssu 947 103,75 ruvnnu oktiibuot goappašiid áššiid ovddas, mas lei bealli dán ášši ovddas. Gessojuvvo de ovdagihtiimáksu oktiibuot 473 551,86 ruvnnu. Báhcá velá 196 676 ruvnnu máksit Máhkarávju siidii advokáhta Jonassena bokte.

Advokáhta Therese Sørli lea almmuhan goluid Norges Jeger- og Fiskerforbund ovddas oktiibuot goappašiid áššiin gártat 914 806 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin. Golut siskkildit bálkká advokáhta Sørlii 836 441 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin oktiibuot goappašiid áššiid ovddas. Bálkágáibádus siskkilda 35 diimmu barggu dassái go julggaštuvvi oasehasveahkki,, 76 das rájes go oasehasveahkki julggaštus ovddiduvvo ja váldošiehtadallama rádjai , ja 134 diimmu ášši loahpahussii. Dat eará golut gustojit mátke- ja orrungoluide proseassafámohasa ovddas. Norges Jeger- og Fiskerforbund vuordá buhtejuvvot guđain proseanttain lassiárvodivada osiin ortnega mielde mii buhtada lassiárvodivada eaktodáhtolaš organisašuvnnaid ovddas, ja lea dán olis mudden áššegollogáibádusa 859 918 ruvdnui oktiibuot goappašiid áššiin. Meahcceduopmostuolus eai leat mearkkašeamat dán gollobajilgovvii mii lea ovddiduvvon. Stáhta máksá dán mielde 429 959 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin – mii gártá bealli 859 918 ruvnnus oktan lassiárvodivadiin – Norges Jeger- og Fiskerforbundii máksin dihtii dárbbášlaš goluid áššiin.

Ášši nr. 21-086497TVI-UTMA – Guttormjoavku j.ea.Finnmárkkuopmodaga vuostá

Finnmárkolága § 43 goalmát lađđasa mielde sáhtta Meahcceduopmostuollu mearridit ahte stáhta galgá máksit priváhta oasehasa dárbbášlaš goluid daid háviid go Finnmarkokommišuvdnii ii leat gávnahan ahte priváhta oasehasas leat eatnamii vuoigatvuođa, ja priváhta oasehas áiggošii čuoččáldehtit ášši Finnmarkkuopmodaga vuostá. Dán áššis lea lagas duohta ja rievttálaš oktavuohta dainna nuppiin áššiin maid Meahcceduopmostuollu dás meannuda. Danne lea leamaš lunddolaš meannudit goappašiid áššiid čeahkis ja árvvoštallat gáibádusaid oktavuođas. Dát áššečuočuheadđji joavkojuohkin berrešii danne maiddái máksit stáhta dáid dárbbášlaš goluid ášši čatnagasas.

Proseassafámohasat Guttormjoavku j.ea.. leat dán áššečuočuheadđji joavkojuohkin bealis gáibidan máksujuvvot áššegoluid 4 739 271 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin. Gáibádusas gártá 3 332 500 ruvnnu bálká proseassafámohasaide oktan lassiárvodivadiin. Bálkágáibádus siskkilda 28 diimmu barggu gitta dassái go stevnnet ovddiduvvui, 494 diimmu stevnnega rájes gitta váldošiehtadallamii, ja 338 diimmu gitta ášši loahpahussii. Dasto lea gáibidan máksit mátke- ja idjadangoluid jna.proseassafámohasaide 271 811 ruvnnu oktan lassiárvodivadiin.

Gáibádus siskkilda dasto buhtadusa barggu ja goluid ovddas 614 450 ruvnnu Thoralf Henriksenii oktiordnenolbmui áššečuočuheadđji joavkojuohkin ovddas. Dasto lea gáibidan máksit goluid ja barggu ovddas oasehasaide 82 418 ruvnnu Orohahkii 13, 155 437 ruvnnu Orohahkii 16, ja 106 000 ruvnnu Guttormjovkui. Gáibádus siskkilda maiddái máksit goluid 176 205 ruvnnu juridihkalaš smiehttamuša ovddas čállán professora Martin Scheinin.

Čujuhettiin daid árvoštallamiidda maid leat dahkan áššečuoččuheaddjjoavkojuohkin áššegoluid ektui dan nuppi áššis, árvoštallá Meahcceduopmostuollu nu ahte golut leat dárbbasuuvvon. Proseassafámohasat leat ožžon ovdagihtiimávssu 1 943 750 ruvnnu. Thoralf Henriksen lea oktiiordnenolbmui dán áššečuoččuheaddjjoavkojuohkin ožžon ovdagihtii 59 200 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin. Stáhta máksá dán mielde 4 739 271 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin Guttormjovkui j.ea. dárbbaslaš goluid ovddas áššis. Geasusin lea ovdagihtiimáksin 1 943 750 ruvnnu proseassafámohasaide, ja 59 200 ruvnnu Thoralf Henriksen, oktiibuot 2 002 950 ruvnnu. Báhcán 2 736 321 ruvnnu šaddá máksit dán áššečuoččuheaddjjoavkojuohkin advokátafitnodahkii Brønner.

Finnmárkkuopmodaga áššegollogáibádusa ektui, čujuhuvvo ovddabeale válldahallamii ášši nr. 21-086077TVI-UTMA dáfus. Dán áššis dahkat vástideaddji árvoštallama. Stáhta máksá dán mielde 4 029 865,95 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin – mii gártá bealli 8 059 731,90 ruvnnus oktan lassiarvodivadiin – Finnmarkkuopmodahkii dárbbaslaš goluid ovddas dáinna áššiin.

Oasehasveahkit leat nugo namuhuvvon juohkán áššegoluid beliin goappáge áššis. Máhkarávju siidda áššegollogáibádusa dáfus, máksá stáhta 670 228,75 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin – mii gártá beali 1 340 457,50 ruvnnus oktan lassiarvodivadiin – Máhkarávju siidii dárbbaslaš goluide dán áššis. Proseassafámohas lea ožžon ovdagihtii mávssu 947 103,75 ruvnnu oktiibuot goappašiid áššiin, mas bealli dán áššis. Geasusin saddá ovdagihtii máksu oktiibuot 473 551,86 ruvnnu. Báhcán 196 676 ruvnnu šaddá máksit Máhkarávju siidii advokáhta Jonassen bokte.

Áššegollogáibádusa dáfus Norges Jeger- og Fiskerforbundas, máksá stáhta 429 959 ruvnnu oktan lassiarvodivadiin – mii gártá bealli 859 918 ruvnnus oktan lassiarvodivadiin – Norges Jeger- og Fiskerforbundii dárbbaslaš goluide dán áššis.

Duopmu ii leat ášši mahtodaga geažil celkojuvvon lága áigemeari rádjai. Duopmu lea celkojuvvon dainna sierraoaviliin mii ovddabealde boahtá ovdan.

Duomu loahppacealkka

Ášši 21-086077TVI-UTMA Kárašjoga Sámiid Searvi j.ea. Finnmarkkuopmodaga vuostá

1. Eaiggáduššanvuoigatvuohta daid eatnamiidda Kárašjoga gielddas mat sirdojuvvo Finnmarkkuopmodahkii Statskog SF:s Finnmarkkolága fápmuiboahtimis, ja maid ovdal ii leat vuovdán priváhta olbmuide dahje mat eai leat vuoigatvuođakártenbarggu geažil Finnmarkkolága geažil dahje čielggaduvvojit gullet earáide, gullet oktasaččat buohkaide guđet áiggis áigái leat čáliuvvon

ássanbáikečujuhushain Kárášjoga gielddas, ja nu ahte sis lea ovtasturrosaš oassi vuoigatvuođas.

2. Stáhta máksá 9 350 824 –
ovccimiljongolbmačuodijavihttalogiduhátgávccičuodijaguokteloginjeallje
nimillionertrehundreogfemtitudenåttehundreogtjuefire – ruvnnu Kárášjoga Sámiid
Searvái j.ea. dárbblaš goluide áššiin. Geasusin bohte ovdagihtii máksán golut
oktiibuot 5 237 948 –
vihttamiljonguoktečuodijagolbmalogičiežaduháhaovccičuodijanjealljalogigávccii
femmillionertohundreogtrettisjutusenihundreogförtiätte – ruvnnu. Báhcán
4 112 876 – njealljemiljončuodiguoktenuppelogijagávccičuodejačiežalogiguhtta
firemillioneretthundreogtolvtusenåttehundreogsyttiseks – ruvnnu šaddá máksit
Kárášjoga Sámiid Searvái j.ea. advokátafitnodaga Lund & Co bokte.
3. Stáhta máksá 4 029 865 –
njealljemiljonguoktelogiovciduháhagávččičuodejaguhttalogivihtta
firemillionertjuenitudenåttehundreogseksstifem – ruvnnu Finnmarkkuopmodahkii
dárbblaš goluide áššis.
4. Stáhta máksá 670 228 – guhttačuodečiežalogiduhátguoktečuodijaguoktelogigávccii
sekshundreogsyttitudenåttehundreogtjueätte – ruvnnu Máhkarávju siiddi dárbblaš
goluide áššis. Geasusin bohte ovdagihtii máksajuvvon golut oktiibuot 473 551 –
njeallječuođičiežalogigolbmadahátja vihttačuodivihttalogiovttá
irehundreogsyttitretusenfemhundreogfemtien – ruvnnu. Báhcán 196 676 –
čuodijaovccilogiguhtta duhátguhttačuodijačiežalogiguhtta
etthundreognittisekstusen seks hundreogsyttiseks – ruvnnu šaddá máksit
Máhkarávju siiddi advokáhta Jonassen bokte.
5. Stáhta máksá 429 959 –
njeallječuođiguoktelogiovciduhátjaovccičuodivihttalogiovcii
firehundreogtjuenitudenåttehundreogfemtituden – ruvnnu Norges Jeger- og
Fiskerforbundii8 dárbblaš goluide áššis.

Ášši nr. 21-086497TVI-UTMA – Guttormjoavku j.ea. Finnmarkkuopmodaga vuostá

1. Finnmarkkuopmodat áššehuvvá gáibádusa ovddas ahte sámi álbmogis Kárášjogas
lea oktasaš eaiggáduššanvuoigatvuohta daid eatnamiidda Kárášjoga gielddas maid
Finnmarkkuopmodat válddi badjelasas Statskog SF:s dalle go Finnmarkoláhka
bođii fápmui.
2. Stáhta máksá 4 739 271 –
njealljemiljončiežačuodijagolbmalogiovciduhátguoktečuodijačiežalogiovttá
firemillionersyv hundreogtrettitudenåttehundreogsyttien – ruvnnu Guttorm jovkui

j.ea. dárbbášlaš goluide áššis. Geasusin bohtet ovdagihtii máksán golut oktiibuot 2 002 950 – guoktemiljonguokteduhátovccičuodjavihtalogi tomillionertotusennihundreogfemti – ruvnnu. Báhcán 2 736 321 – guoktemiljončiežačuodijagolbmalogiguhttaguhátgolbmačuodijaguoktelogiovttat tomillionersyvhundreogtrettisekstusentrehundreogtjueen – ruvnnu šaddá máksit Guttormjovkui j.ea. advokátafitnodaga Brønner & Co. DA bokte

3. Stáhta máksá 4 029 865 – njealljemiljonguoktelogiovcciduhátgávccičuodjiguhttagiuvttat firemillionertjueenitusenáttehundreogseksstifem – ruvnnu Finnmárkkuopmodahkii dárbbášlaš goluid ovddas áššis.
4. Stáhta máksá 670 228 – guhttačuodjačiežalogiduhátguoktelogijaguoktelogigávcci
5. sekshundreogsyttitusentohundreogtjueátte – ruvnnu Máhkarávju siiddii dárbbášlaš goluid ovddas áššis. Geasusin bohtet ovdagihtii máksán oktiibuot 473 551 – njeallječuođičiežalogigolbmoduhátjavihttagiuvttat firehun – ruvnnu. Báhcán 196 676 – čuođiovccilogiguhttaguhátčuodjačiežalogiguhtta – etthundreognittisekstusensekshundreogsyttiseks – ruvnnu máksit Máhkarávju siiddii advokáhta Jonassen bokte.
6. Stáhta máksá 429 959 – njeallečuodjiguoktelogiovcciduhátovccičuodjavihttagiuvttat firehundreogtjueenitusenihundreogfemtinitusen – ruvnnu Norges Jeger- og Fiskerforbundii dárbbášlaš goluid ovddas áššis.

Benny Solheim

Nils Asbjørn Engstad

Marit Nervik

Kjersti Schanche

Charles Hansen

*Dokumeanta elektrovnnalaš vuolláičállojuvvon originála mielde
Cecilie Kaknes, elektrovnnalaš vuolláičála*

¹Divvun riidolága § 19-8 vuosttas laddasa olis. Nils Asbjørn Engstad